

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Bc. Filip Šafr

Kdo podporuje české populistické strany?

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Tomáš Lebeda Ph.D.

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 1. 5. 2019

.....

Filip Šafr

## **Poděkování**

Rád bych poděkoval vedoucímu své práce doc. PhDr. Tomáši Lebedovi Ph.D. za cenné rady a připomínky, které byly velmi přínosné pro napsání mé diplomové práce.

## Obsah

Úvod.....	5
1. Populismus.....	9
1. 1. Ideální přístup.....	9
1. 2. Ostatní přístupy.....	14
1. 3. Historie.....	15
1. 4. Výběr případů.....	19
2. Teorie volby.....	23
2. 1. Racionální volba.....	23
2. 2. Masová společnost.....	29
2. 3. Postoje.....	39
3. Metodologie a data.....	43
3. 1. Datové soubory.....	43
3. 2. Výzkumný design.....	43
3. 2. 1. Mnohonásobná lineární regrese.....	43
3. 2. 2. Multinominální logistická regrese.....	44
4. Analýza.....	53
Závěr.....	70
Zdroje.....	74
Literatura.....	74
Prameny.....	89
Seznam použitých zkratk.....	90
Přílohy.....	92
Abstrakt.....	109
Abstract.....	110

# Úvod

Populismus patří mezi koncepty, které vzbuzují v rámci akademické obce velkou debatu. Jednak proto, že část akademiků bohužel využívá tento koncept bez toho, aby se vůbec o jeho definování pokusila, ale také z důvodu existence mnoha konkurenčních definic. Ve veřejné debatě se stává slovo populismus stále užívanějším, kdy např. během roku 2017 noviny The New York Times použily toto slovo 2 537krát a Cambridge Dictionary jej vyhlásil za slovo roku. (Rooduijn 2018a) Mimo odbornou literaturu termín populismus obvykle odkazuje na velmi emocionální a zjednodušující styl politiky zaměřený na základní instinkty a pocity lidí, nebo k popisu oportunistických politických rozhodnutí, které mají jediný cíl, a to alespoň krátkodobě získat přízeň voličů. Obě interpretace mají určitou vnitřní hodnotu, ale nejsou vhodné pro využití v rámci empirických studií. Přestože v akademické obci není dosaženo konsenzu, většina definic odkazuje na vztah elit a lidu. John B. Judis a Ruy Teixeira tento vztah popisují jako lid versus mocní. (Judis, Teixeira 2002) V posledních letech získává na popularitě mezi akademiky zabývajícími se populismem, a to zvláště těmi studujícími populismus v Evropě, tzv. ideační přístup<sup>1</sup>, který bude využíván i v této práci. (Abts, Rummens 2007; Hawkins 2009; Kaltwasser 2013; Rooduijn 2018a; Stanley 2008; Van Kessel 2015)

Přestože vědecký zájem o téma populismu zvláště v posledních letech roste, tak důvody, proč voliči podporují populistické strany, stále nejsou uspokojivě vysvětleny. Navíc většina akademického výzkumu se zaměřuje pouze na západoevropské země. Naproti tomu regionu střední a východní Evropy je v akademické literatuře pozornost věnována spíše výjimečně, což je zřejmě z části dáno jazykovou bariérou a dále také horší dostupností relevantních dat, a to zejména historických, v porovnání se západní Evropou. Ačkoli má dosavadní výzkum své limity, teorií a studií pokoušejících se vysvětlit volbu populistických stran existuje již značné množství. První studie zabývající se vznikem a volebním úspěchem populistických stran se datují do 50. let minulého století. Pracují s celou řadou teorií vysvětlujících volbu populistických stran a často také dospívají k odlišným závěrům. (např. Arzheimer 2009; Arzheimer, Carter 2006; Gijssberts, Lubbers, Scheepers 2002; Rooduijn 2018b) Inspirován přehledem literatury Jens Rydgren a prací Hawkinse, Pauwelse a Readové přistupují k teoretickým vysvětlením

---

<sup>1</sup> Takto daný termín překládá sociologická a filozofická literatura. (Šubrt 1998)

volby populistických stran z hlediska kauzálních argumentů, namísto jejich kategorizace podle využívaných nezávislých proměnných, které poslouží pouze pro sekundární klasifikaci. (Hawkins, Pauwels, Read 2017; Rydgren 2007) V literatuře existují dva kauzální mechanismy, a to Durkheimova teze o masové společnosti zdůrazňující kulturní hrozby a pocity ztráty identity a Downsova ekonomická teze založena na prostorových a materialistických koncepcích politické reprezentace. Mimo tyto dva mechanismy se část literatury zaměřuje na postoje lidí jako na samostatný faktor ovlivňující volbu. (Akkerman, Mudde, Zaslove 2014; Keppens, Spruyt, Van Droogenbroeck 2016; Rooduijn 2014; Van Hauwaert, Van Kessel 2018) Všechny tři zmíněné teoretické směry budou podrobně popsány v samostatných podkapitolách.

Práce si klade za cíl obohatit stávající akademický výzkum volby populistických stran analýzou voličů těchto stran z doposud v tomto ohledu méně popsaného regionu střední Evropy, konkrétně České republiky (ČR). Stanovena je následující výzkumná otázka: Jaké faktory ovlivňují volební podporu populistických stran? Nabízejí se i doplňující otázky. Je možné vysvětlit volbu populistických stran pouze sociodemografickými charakteristikami voličů? Dokáží podporu populistických stran názorové postoje jednotlivců vysvětlit lépe než jejich sociodemografické charakteristiky? Dosavadní výzkum naznačuje podobnost voličů populistických stran a nevoličů z hlediska politické nespokojenosti. Proto má práce rovněž ambici odpovědět na otázku: Odlišují se voliči populistických stran a nevoliči mírou své politické nespokojenosti? Pro zodpovězení těchto otázek je v rámci diplomové práce stanoveno celkem devět hypotéz, přičemž k jejich vyhodnocení využívám zejména agregovaná data ze Sčítání lidí domů a bytů 2011 (SLDB), a také individuální data z České volební studie 2013 (ČVS) a ČVS 2017.

Svou práci jsem rozdělil do čtyř hlavních kapitol. První kapitola pojednává o definici samotného pojmu populismus, přičemž popisuje nejen ideační přístup, který je pro definování populismu zvolen v této práci, ale věnuje se i dalším nejvlivnějším teoretickým přístupům. Rovněž obsahuje krátké shrnutí historického vývoje populismu a rovněž identifikování případů populistických stran v ČR, kterými se text zabývá především. Druhá kapitola rekapituluje dosavadní akademický výzkum v oblasti teorie volby populistických stran, a na jeho základě stanovuje konkrétní hypotézy. Třetí kapitola poskytuje přehled datových souborů a statistických metod využívaných v práci. Podrobně je rovněž popsán výzkumný design. V poslední kapitole jsou prezentovány výsledky

provedených analýz a je poskytnuta jejich interpretace s ohledem nejen na stanovené hypotézy, ale i s přihlédnutím ke specifickému českému kontextu.

Jelikož česká odborná literatura na zvolené téma je doposud v porovnání se zahraničním výzkumem relativně omezená, což je mimo jiné dáno historickými podmínkami spojenými s omezením sociálně-vědního výzkumu v ČR obecně, čerpám v práci zejména z cizojazyčných zdrojů. Mezi přední zahraniční odborníky zabývající se populismem patří Cas Mudde, jehož kniha *Populist Radical Right Parties in Europe* z roku 2007 patří dnes k základní literatuře na téma populismu a byla jedním ze stěžejních zdrojů pro napsání této práce. Mudde v této knize představuje svou definici populismu pomocí ideačního přístupu, věnuje se základním konceptům dané ideologie, tématům moderních populistů a rovněž v krátkosti popisuje dosavadní teoretické úvahy vysvětlující jejich volební úspěch. Dále byla velkým přínosem pro tuto práci relativně nová publikace *The Oxford Handbook of Populism* z roku 2017 editovaná předními odborníky, která obsahuje individuální příspěvky expertů v dané oblasti výzkumu. Představuje nejen hlavní koncepční přístupy, ale také se věnuje populistickým aktérům v rámci celého světa, interakcím populistů s různými společenskopolitickými otázkami a v neposlední řadě normativní debatě o vlivu populismu na vývoj moderní liberální demokracie. Nicméně nesmím opomenout ani metodologickou publikaci *Missing Data* Paula Allisona věnující se metodám imputace chybějících dat, která byla naprosto stěžejní literaturou pro vypracovávání datových analýz.

Čerpal jsem rovněž z řady odborných článků, přičemž zde zmíním pouze několik nejpřínosnějších, mezi něž patří např. teoretické pojednání o podstatě ideologie populismu *The thin ideology of populism* Bena Stanleyho, shrnutí teorií vysvětlujících volbu populistických stran *The Sociology of the Radical Right* Jens Rydgrenové nebo popis transformace politického prostoru v evropských zemích *Globalization and the transformation of the national political space: Six European countries compared* kolektivem okolo Hanspetera Kriesiho. Taktéž nelze nezmínit články zabývající se názorovými postoji voličů a jejich měřením, konkrétně *How Populist Are the People? Measuring Populist Attitudes in Voters* Agnes Akkermanové, Cas Muddeho a Andreje Zasloveho, *The Activation of Populist Attitudes* Ioannise Andreadise, Kirka Hawkinse a Cristóbal Rovira Kaltwassera a dále také *Vox populismus: a populist radical right attitude among the public?* Matthijse Rooduijna. V neposlední řadě byla velmi inspirativní analýza působení přítomnosti cizinců na volbu populistů ve Švýcarsku

v článku *Fear of small numbers? Immigrant population size and electoral support for the populist radical right in Switzerland* Javiera Garcíi-Manglana a Effrosyni Charitopoulouvé.



# 1. Populismus

## 1. 1. Ideální přístup

Cas Mudde se stal autorem dnes již klasické definice v rámci ideálního přístupu, jenž popisuje populismus jako „*ideologii, která považuje společnost ze své podstaty rozdělenou na dvě homogenní a antagonistické skupiny, cnotný lid versus zkorumpovaná elita, a která tvrdí, že politika by měla být vyjádřením obecné vůle (volonté générale) lidu.*“ (Mudde 2004: 543) Daniele Albertazzi a Duncan McDonnell rozšiřují tuto definici ještě o skupinu „ostatních“, přičemž dle nich je populismus „*ideologií, která staví cnotný a homogenní lid proti elitám a nebezpečným ostatním, jenž jsou společně vykresleni jako pokoušející se zbavit suverénní lid jeho práv, hodnot, prosperity, identity a hlasu.*“ (Albertazzi, McDonnell 2008: 3) Jednou z velkých předností oproti obsahovým přístupům je, že se tímto způsobem eliminuje problém, jak specifikovat populismus jako jednu kategorii, ale zároveň je možné postihnout jeho různé podoby. (Stanley 2008) Definici lze rovněž aplikovat mezinárodně a pro různé úrovně analýzy.

Jedná se o vhodný přístup k definování populismu, neboť populismus je úzce vymezenou ideologií (TCI). (Abts, Rummens 2007; Mudde 2004; Stanley 2008) Plnohodnotné ideologie obsahují konkrétní interpretace všech hlavních politických konceptů spojených s plánováním veřejné politiky pro specifickou společnost<sup>2</sup>. Naproti tomu TCI nedosahují takové úrovně přesnosti a intelektuální konzistence. Jejich morfologická struktura je omezena jen na několik základních konceptů, které samostatně nedokáží poskytnout dostatečně komplexní odpovědi na politické otázky dané společnosti. (Stanley 2008) TCI proto mají mnohem menší ambice a schopnost formulovat množství řešení největších sociopolitických témat. (Freeden 2003) V praxi TCI obvykle koexistují s plnohodnotnou ideologií. Tím je umožněna slovy Paula Taggarta chameleoní povaha populismu, který se objevuje v průběhu dějin na různých místech, ale zároveň je vždy tvořen aspekty daného prostředí rezonujícími s jeho vysněnou idealizovanou podobou. (Taggart 2000) Taggart ji popisuje jako „*místo, ve kterém v populistických představách sídlí cnotná a sjednocená společnost.*“

---

<sup>2</sup> To však neznamená, že by nutně musely být komplexní. Záleží na konkrétních interpretacích dané ideologie, které vedou v různém kontextu k množství výsledků. Komplexnost jednotlivých výsledků také závisí na spojení se základními koncepty. (Stanley 2008)

(Taggart 2000: 95) Na rozdíl od jiných utopistických představ je tato založena na pozitivních aspektech každodenního života a nostalgickém pohledu na minulost.

Populismus je spíše moralistický nežli programově založený. Jeho podstatou je normativní rozdíl mezi elitou a lidem, který prezentuje v manichejském duchu, kde existují pouze přátelé a nepřátelé. „*Oponenti tak nejsou pouze lidé s jinými prioritami a hodnotami, ale zlo a z toho důvodu je kompromis nemožný, neboť poškozují čistotu.*“ (Mudde 2004: 544) Rozdíl mezi lidem a elitou tedy není ve své podstatě definován etnicky nebo rasově, ale morálně, což je umožněno chápáním lidu jako homogenního celku. Populismus předpokládá, že lid i elita původně pocházejí ze stejné skupiny<sup>3</sup>, ale členové elit se samovolně rozhodli upřednostnit partikulární zájmy a pokřivenou morálku před zájmy lidu. (Mudde 2017) To umožňuje, aby se zástupci lidu stali i velmi bohatí lidé nebo členové minorit, kteří mohou být autentičtějšími reprezentanty lidu než politici s většinovým socioekonomickým statusem či etnickým původem. (Kaltwasser, Mudde 2017) Avšak ne všichni populisté se na spor lidu a elity dívají stejnou perspektivou, když určují, kdo patří mezi lid a kdo naopak mezi zkorumpovanou elitu, což způsobuje regionální rozmanitost. (Canovan 1999)

Stejně důležitý je také apel na obecnou vůli, neboť součástí populismu je i myšlenka, že všichni jednotlivci v rámci komunity jsou schopni „*sjednotit svou vůli s cílem prohlásit svrchovanost lidu za jediný legitimní zdroj politické moci.*“ (Kaltwasser, Mudde 2013a: 151) Tato představa o lidové svrchovanosti je zakládajícím mýtem moderní zastupitelské demokracie. (Canovan 2005) Jelikož lid je apriori morální, pak svět může být lepším jen pokud bude umožněno, aby se zrodil hlas lidu ovlivňující politiku. Zformovaná obecná vůle je proto spojena s důležitostí většiny a její autenticitou. Populisté často obhajují přímou demokracii jako způsob, jakým může většina přímo ovlivňovat rozhodovací procesy. Většina je pak důležitá zejména z toho důvodu, že z pohledu populistů posiluje autentičnost vůle lidu a čím silnější většina se zformuje, tím spíše reflektuje obecnou vůli. (Stanley 2008) Populisté se snaží sami sebe vykreslit jako zástupce lidu, kteří dávají hlas „selskému rozumu“ obyčejných lidí a obecné vůli.

Všechny tyto společné znaky populismu se mohou zdát poněkud vágní, ale jak správně poznamenává Ben Stanley, absence společné historie, programu a sociální základny pouze „*potvrzuje úzké vymezení podstaty populismu a neměla by vést k závěru,*

---

<sup>3</sup> Společnou skupinou je míněn lid.

*že neexistuje koherentní soubor konceptů, z kterých se populistická ideologie skládá.*“ (Stanley 2008: 100) Definice uvedená výše obsahuje několik klíčových konceptů, které vytváří ideologii populismu, a to lid, elitu a obecnou vůli. Než však přistoupím k jejich rozboru je důležité se vypořádat s kritikou ohledně přílišné vágnosti definice populismu. V návaznosti na Giovanniho Sartoriho je vhodné nejen určit, co daná definice zahrnuje, ale rovněž co vylučuje. (Sartori 1970) Jinými slovy, co může být označeno za nepopulismus. V tomto případě lze nalézt dva protiklady, konkrétně elitářství a pluralismus. Elitářství je stejně jako populismus založeno na manichejském vidění společnosti, ale na rozdíl od populismu je zde elita prezentována jako kulturně, intelektuálně a morálně nadřazena lidu. (Bachrach 1967) Politika by tak měla být výlučně, nebo alespoň převážně záležitostí elit. Pluralismus se naproti tomu liší od populismu i elitářství svým viděním společnosti, která není rozdělená mezi dvě homogenní morálně vymezené kategorie, ale složena z mnoha jednotlivců a skupin s různými hodnotami a zájmy. Z tohoto důvodu pluralisté upřednostňují dělbu moci, aby politika mohla odrážet různé zájmy prostřednictvím kompromisu a konsenzu. (Dahl 1982)

Každá ideologie obsahuje jak klíčové, tak i okrajové koncepty. Zatímco klíčové koncepty jsou jejím základem, bez kterého by nemohla existovat, tak okrajové koncepty slouží k přizpůsobení ideologie specifickému kontextu. (Freeden 1996) Terrence Ball vymezuje klíčové koncepty jako takové, které „jsou základní a zároveň ustanovující pro určitou ideologickou komunitu, jíž přinášejí inspiraci a identitu.“ (Ball 1999: 391) Jak již bylo zmíněno výše, populismus má tři klíčové koncepty. Prvním z nich je lid. Jedná se o velmi flexibilní koncept<sup>4</sup>, který je obvykle využíván ve třech významech, lid jako suverén, obyčejní lidé a národ. (Kaltwasser, Mudde 2017) „Ve všech případech hlavní rozdíl mezi lidem a elitou souvisí se sekundárními vlastnostmi: politickou mocí, socioekonomickým statusem a národností.“ (Kaltwasser, Mudde 2017: 9)

V případě propojení s politickou mocí odkazuje koncept lidu nejen na moderní demokratické pojetí zdroje moci, ale také na to, že je suverénním vládcem, který může celý systém změnit dle své vůle. Představa obyčejného lidu je zde spojena jak se socioekonomickým statusem, tak i kulturními tradicemi a hodnotami. Tímto

---

<sup>4</sup> Obvykle není zcela zřejmé, koho populisté považují za lid. Vágnost pojmu je však zcela záměrná a má za cíl udržet přijatelnost populistických stran pro co největší část elektorátu. (Van Kessel 2015)

způsobem je kritizována dominantní kultura, jenž dle populistů opomíjí názory a hodnoty obyčejných lidí. (Kaltwasser, Mudde 2013b) Zároveň obhajuje důstojnost a znalosti těchto lidí, kteří jsou, ať už subjektivně nebo objektivně, díky svému socioekonomickému statusu neúčastní na výkonu moci. Populisté obvykle využívají kulturní elementy, které jsou dominantní kulturou vnímány jako symbol podřadnosti a tuto vnímanou podřadnost přeměňují v symbol důstojnosti i sebeurčení. (Panizza 2005) Taková interpretace slouží jednak k sjednocení „tiché většiny“ a také její mobilizaci vůči establishmentu, což je často dále doprovázeno kritikou politických stran, velkých korporací, byrokracie atd. V posledním uvedeném významu lidu jako národa, je odkazováno na celou národní komunitu. To znamená, že je zahrnuto veškeré domorodé obyvatelstvo, které dohromady tvoří komunitu se společným životem. (Canovan 1984) Z toho vyplývá, že existují odlišné komunity lidí reprezentující různé národy. Nicméně způsob definice národa vyvolává důležité otázky, např. jak stanovit interní a externí hranice toho, kdo lidé jsou. (Näsström 2011) Jedním ze způsobů konstrukce národa užívanou populisty, je dle Case Muddeho národovectví, jenž definuje jako „*ideologii, která se domnívá, že stát by měl být obýván pouze členy domorodé skupiny („národa“) a nedomorodé elementy (lidé a myšlenky) jsou z podstaty ohrožení homogenního národního státu.*“ (Mudde 2007: 19) Základem pro rozlišení „nedomorodého“ mohou být např. etnické, rasové i náboženské, ale jsou vždy doprovázeny kulturními elementy. Z této koncepce národa čerpá velká část současných evropských populistů.

Jak už bylo zmíněno výše, rozdíl mezi elitou a lidem je vymezen morálně, ale to stále nezodpovídá otázku, kdo je považován za elitu. Kromě politického establishmentu se populisté vymezují také proti ekonomickým, kulturním a mediálním elitám. Je vytvářen jejich obraz jako „*homogenní zkorumpované skupiny, která pracuje proti obecné vůli lidu.*“ (Kaltwasser, Mudde 2017: 12) Jedním z kritérií pro získání statusu elity je moc. Za příslušníky elit jsou považováni všichni s politickou, ekonomickou<sup>5</sup> a mediální mocí nebo také přední umělci. Výjimkou jsou samozřejmě pouze ti, kteří jsou sympatizanty populistů samotných. Populisté dále obviňují elity nejen z ignorování hlasu lidu, ale také z toho, že pracují proti jeho zájmům. Řada populistů obviňuje politické elity, že hájí zájmy Evropské unie (EU) a nikoli domácího obyvatelstva, nebo se dokonce vrací ke staré antisemitské představě o světě ovládaném židy a označují konkurenční politiky

---

<sup>5</sup> Takto nejčastěji vymezují elitu levicově založení populisté. Obecně dává obraz ekonomické elity pracující proti zájmům lidu populistům možnost omlouvat neúspěchy své politiky, která jsou dle nich způsobeny odporem těchto elit.

za „sionistické agenty“. (Kaltwasser, Mudde 2013b) Pokud je populismus spojen s nacionalismem, pak se k morálnímu rozdílu mezi lidem a elitou přidává navíc i etnicita. Přistěhovalci, etnické a jiné minority jsou díky tomu zcela vyloučeni z množiny lidu na základě etnického kritéria a nikoli morálního. Naproti tomu zástupci elit pocházející z majoritního etnika jsou obviňováni z hájení zájmů minorit před zájmy obyčejných lidí na základě morálního argumentu. (Mudde 2007) Tím se odlišují od mnoha nacionalistů z 19. století, neboť neprohlašují, že domorodému obyvatelstvu vládne „cizácká elita“ hájící zájmy svého lidu. (Hroch 1985; Hroch 2009)

Posledním ze tří klíčových konceptů je obecná vůle, kdy v populistickém pojetí odkazuje na Jean-Jacques Rousseaua. Ten ve svých dílech rozpracovává rozdíl mezi obecnou vůlí (volonté générale) a vůlí všech (volonté de tous). (Kaltwasser, Mudde 2017) Populisté v návaznosti na Rousseau tvrdí, že politika by měla být vyjádřením obecné vůle. Ostatně, jelikož *„lid je čistý a homogenní a jakákoli vnitřní nejednotnost je odmítnuta jako umělá nebo irelevantní, mají všichni lidé stejné zájmy a preference.“* (Mudde 2017: 33) Obecná vůle v Rousseauově pojetí odkazuje na schopnost lidí spojit se v jedné komunitě a prosazovat společný zájem, zatímco vůle všech je pouze suma vyjádření vůle jednotlivců v dané chvíli. Politici by se tak v zásadě měli pouze snažit vnímat obecnou vůli a vytvářet soudržnou komunitu. (Canovan 2005) S Rousseauem sdílí rovněž kritický postoj k zastupitelské demokracii, a naopak obdiv k utopické představě samosprávy, kde je lid schopen samostatně vytvářet a vymáhat zákony. Vlastní politické návrhy populisté obvykle obhajují jako v souladu se selským rozumem. (Betz 1998) Kdokoli je odmítá je pak automaticky považován za člena zkorumpované elity, která nemá kontakt s realitou<sup>6</sup>. Populisté jsou naopak hlasem lidu (vox populi) vyjadřujícím jeho vůli. (Taggart 2000) Interpretace obecné vůle v popsáném pojetí má rovněž blízko k obhajobě autoritářství. Jak poznamenávají Abts a Rummens, jelikož ideologie populismu považuje obecnou vůli za absolutní, je možné její spojení s autoritářstvím legitimizováním útoků na kohokoli, pokud zpochybňuje homogenitu lidu. (Abts, Rummens 2007)

---

<sup>6</sup> Zvláštní kategorií jsou návrhy ve prospěch určité skupiny, a to i takové, která je objektivně znevýhodněna. Vzhledem k tomu, že dle populistů je lid homogenní skupinou, je z jejich pohledu taková legislativa považována za obhajobu zvláštních zájmů a proti skutečné vůli lidu.

## 1. 2. Ostatní přístupy

Kromě ideačního přístupu představeného výše, existují ještě další tři významné přístupy<sup>7</sup> k definování populismu, a to konkrétně diskurzivní přístup Ernesto Laclaua, politicko-strategický přístup<sup>8</sup> Kurt Weylanda a sociokulturní přístup Pierra Ostiguyho. (Laclau 1977; Ostiguy 2009; Weyland 2001) Vzhledem k rozsahu práce není možné všechny zmíněné přístupy rozebírat detailně, a proto je cílem této podkapitoly pouze jejich zběžné představení, popis odlišností oproti ideačnímu přístupu a jeho potencionálních výhod.

Dle Laclaua je populismus diskurzivní strategií politických elit, která jim pomáhá přiřadit význam pojmům jako např. lid, a tím slouží k maximalizaci jejich volební podpory. Tyto pojmy považuje za „prázdné označení“. Proces budování populistické identity a požadavků se v jeho podání vyvíjí ze společných symbolů, které poskytují mnoho různých významů pro určitý pojem. (Panizza 2017) Čím obsáhlejší je řetězec symbolů, tím méně se bude pojem odkazovat na jeho původní obsah a stává se Laclauaovými slovy prázdným označením. (Laclau 2005) Základním pojmem pro populismus je lid. Diskurzivní přístup je na rozdíl od ideačního velmi abstraktní, normativní a univerzální teorie, kde pojem lidu nemá žádný specifický význam. (Mudde 2017)

Weyland definuje populismus jako způsob mobilizace, při kterém se lídři obracují přímo na své stoupence, aby u nich získali podporu pro to, co nazývají vůlí lidu. (Weyland 2001) Je vytvářeno silné spojení mezi osobností lídra a jeho následovníky, které je někdy budováno úmyslně za účelem obejít stranickou strukturu, jindy nahrazuje její neexistenci. Lídr usiluje o co nejvyšší oblibu u lidu a tvrdí, že *„je ztělesněním vůle lidu, což mu pomáhá delegitimizovat jeho protivníky a oponenty jako nepřátele lidu.“* (Weyland 2017: 57) Ideační přístup roli lídra a stranické organizace nepopírá, ale poukazuje na to, že populismus má řadu podob od stran s velmi rozvinutou stranickou strukturou a silným lídrem až po hnutí, kterým lídr prakticky chybí. (Kaltwasser, Mudde 2017) Charismatické vůdcovství je důležité pro budování volební podpory populistických subjektů, ale samo o sobě a ani spolu s nerozvinutou stranickou organizací netvoří definiční znak populismu.

---

<sup>7</sup> Populismus je ale také definován např. jako politický styl, nebo komunikační strategie odkazující se na lid. (Jagers, Walgrave 2007; Moffitt 2016)

<sup>8</sup> Někdy je tento přístup také označován jako organizační.

Jak poznamenává Hawkins, např. „náboženské strany nebo milenaristická hnutí mají charismatické lídry a nízkou úroveň institucionalizace na počátku budování stranické organizace, ale obvykle nejsou považovány za populistické.“ (Hawkins 2010: 40) Weylandova definice je navíc velmi inspirována LA, kde populistické subjekty, alespoň mezi 30. a 50. lety 20. století, dosahovaly vysokého stupně organizační struktury, což je s ní ve zjevném rozporu. (Collier, Collier 1991)

Kulturní přístup rozděluje politické aktéry na základě osy nízkého<sup>9</sup> a vyššího, která znázorňuje, jakými způsoby se přibližují lidu. Slovy Ostiguyho je populismus oslavováním nízkého. (Ostiguy 2017) Celkově je považován za obousměrný fenomén, který je definován tvrzeními lídra a jeho spojením s podporovateli, což je vztah vykazující sociokulturní i politicko-kulturní komponenty. (Mudde 2017) Výše zmíněná osa obsahuje dvě subdimenze. Sociokulturní dimenze zahrnuje způsoby chování, mluvy, oblékání a vkusu vyjadřované na veřejnosti, zatímco politicko-kulturní dimenze odkazuje na politické vůdcovství a způsoby rozhodování. (Ostiguy 2009) Hlavním cílem sociokulturní dimenze je, aby byl politik vnímán voliči jako obyčejný člověk z lidu. Politicko-kulturní dimenze napomáhá zdůrazňovat potřebu lidu mít silného vůdce. Populismus definuje Ostiguy jako nízký v obou dimenzích. Ačkoli je pravda, že populisté často využívají lidového slovníku, zdůrazňují důležitost vůdcovství apod., existují i případy, kdy nenaplnují nízkost v obou dimenzích současně, jako např. americká Lidová strana (LS) nebo Pim Fortuyn v politicko-kulturní dimenzi. Přestože většina populistických aktérů skutečně splňuje Ostiguyho definici, tak ideační přístup dokáže jednotlivé aktéry lépe a spolehlivěji kategorizovat.

### 1. 3. Historie

Užívání termínu populismus přichází s politickými hnutími v 19. století, které jsou počátečními případy tohoto fenoménu. Výraz populismus je dnes obvykle vnímán pejorativně, avšak na svém počátku neobsahoval negativní konotaci. Koncept populismu začínají užívat členové americké LS. Poprvé je použití termínu zaznamenáno v angličtině, konkrétně v amerických novinách v letech 1891 a 1892. (Houwen 2013: 39) Nicméně původ slova samotného se datuje do vzdálenější historie a je spojen s vývojem konceptu demokratické legitimacy. (Kaltwasser et al. 2017) Teorie demokratické

---

<sup>9</sup> Nízké v tomto smyslu neoznačuje sociální vrstvy, ale např. užívání slangových či nespisovných výrazů, zjednodušených metafor, nadměrné gestikulace, nebo v politickém smyslu preferování silného vůdce.

legitimity vychází z předpokladu, že existuje politická komunita, která je tvořena svými členy a vládou jim odpovědnou. Lid je tak důležitým zdrojem legitimacy. V historii moderní demokracie má rovněž schopnost jednat jako entita suverénní lid a zbavit aktuální vládu moci. Lidová svrchovanost byla později dále rozpracována v teoriích politické reprezentace. (Tuck 2016)

Moderní teorie suverenity lidu rozlišují mezi mocí vlády a lidu, který je základem státní autority. (Ochoa Espejo 2011) Čerpají ze středověkého užívání římského práva, které rozlišovalo autoritu lidu a státních úředníků. (Lee 2016) Definování původu autority moci se stane zdrojem konfliktů kvůli tezi, že suverénní lid se může vymanit z nadvlády monarchů, pokud si od nich vezme jim propůjčenou moc zpět. (Sabaddini 2016) Postupný vývoj myšlenky o svrchovanosti lidu dá vzniknout ústavám, které jsou psány jménem lidu a opírají se o něj jako o původce autority státu. (Nelson 2016) Představa o lidu jako zdroji moci je rovněž základem politických úvah lidových hnutí od 18. století. Myšlenka, že lid může kdykoli odebrat moc vládě, zkorumpované politické elitě nebo změnit ústavu, je východiskem pro počáteční populistická hnutí, které se objevují v 19. století.

Jedním z prvních byla již zmíněná americká LS. Jednalo se o hnutí převážně z jihu a západu Spojených států amerických (USA), které vyjadřovalo zášť vůči vedení bank a železnic a také politikům ve Washingtonu. Z mnoha pohledů se jednalo o venkovskou reakci na industrializaci, která zásadně změnila americkou ekonomiku, politiku i společnost. Ostatně LS „*považovala rolníky za autentický lid, který je spojen se zemí a cnostným životem a po právu vidí industrializaci jako hrozbu jeho hodnotám a ekonomické síle.*“ (Kaltwasser, Mudde 2013b: 494) Hnutí dokázalo kombinovat progresivní i reakcionářské myšlenky a na krátko se stalo silnou regionální, a dokonce i celonárodní stranou v rámci politického systému USA. (Postel 2007) V rámci své rétoriky se jeho členové pokoušeli vykreslovat konkurenty z Demokratické a Republikánské strany jako nerozlišitelné zástupce cizích partikulárních zájmů. (Kaltwasser et al. 2017) Nakonec byl hlavní populistický diskurz integrován do Demokratické strany a hnutí postupem času zaniklo.

Populistické hnutí se objevu také v Rusku pod názvem Narodniki se sloganem „*chodženiye v narod*“ (v originálu *хождение в народ*). (Venturi 1960) Jádrem hnutí tvořili idealističtí studenti a intelektuálové z měst, kteří se během 60. a 70. let 19. století vydávali žít mezi rolníky a pokoušeli se je přesvědčit, aby povstali proti carskému režimu.



Věřili, že „rolníci jsou biologicky i morálně nejzdravější lidé, a že společnost by měla být založena na zemědělství a spolupráci malých venkovských farem.“ (Kaltwasser, Mudde 2013b: 494) Narodniki nikdy nedosáhlo tak významného politického vlivu jako LS, ale spojovaly je myšlenky o nutnosti svrhnout establishment a čisté povaze rolnictva, avšak v případě Narodniki s odkazem na oslavované ruské venkovské instituce jako „občina“ (v originálu Община). (Venturi 1960)

Posledním případem z tohoto období, který však není často zmiňován i přesto, že jej za příklad populismu označuje řada autorů, je boulangismus ve Francii. (Hermet 2013; Passmore 2012; Wolfreys 2013) Generál Georges Boulanger se stal ke konci 19. století významnou osobností na francouzské politické scéně, a to zejména po svém jmenování Ministrem války roku 1886. Věhlas si získal svým odporem vůči parlamentnímu režimu a jeho obviňování ze zkorumpovanosti a odtrženosti od běžných lidí. (Passmore 2012) Byl zastáncem dělníků, nacionalismu a vystupoval proti parlamentnímu režimu ve prospěch radikálního plebiscitního republikánství. Dařilo se mu oslovovat nejen dělníky a rolníky, ale i monarchisty a radikální socialisty. (Passmore 2012) Po obvinění z přípravy státního převratu a velezrady před volbami roku 1889 uprchl do Bruselu, kde o dva roky později spáchal sebevraždu.

Všechny tři příklady populismu z konce 19. století spojuje obdiv k obyčejnému venkovskému lidu, který do jisté míry reflektuje daný historický kontext. Podstatnější však je, že rovněž sdílejí obecné znaky objevující se i u pozdějších populistů. Mezi tyto znaky patří přímé odvolávání se na lid, který je ze své podstaty cnotný a nějakým způsobem znevýhodněný, opozice vůči establishmentu a víra, že demokratická politika by měla být prováděna jinak, aby byla blíže lidu a v neposlední řadě také nacionalistická, nebo národovecká hrdost. Na tento agrární populismus navazují po druhé světové válce např. francouzské hnutí Pierra Poujadeho, nizozemská Zemědělská strana nebo Finská venkovská strana. (Kaltwasser, Mudde 2013b)

Nová vlna populismu se objevuje v Latinské Americe (LA) s nástupem Hipólita Yrigoyena v Argentině a Arturo Alessandriho v Chile. (Conniff 2012; Hawkins, Kaltwasser 2017) Naplno se však projevuje až s příchodem velké hospodářské krize v 30. letech 20. století. LA si v tomto období prošla silnou krizí legitimacy režimů ve spojitosti se sílícími požadavky částí společnosti na začlenění do politických procesů. (Collier, Collier 1991; Roberts 2008) Kombinace ekonomických potíží, migrace

z venkova do měst a zvyšujících se politických požadavků umožnila vzestup populistických lídrů, kteří dokázali mobilizovat lid proti establishmentu a budovat širokou volební koalici z různých částí společnosti. (Di Tella 1965; Drake 1978) Gino Germani definoval latinskoamerické populistické hnutí jako všelidové nositele mnohdy protikladných tvrzení, neboť v rámci své rétoriky prosazovaly „*rovnost politických práv a všeobecnou participaci obyčejných lidí, ale spojenou s jistým typem autoritářství pod charismatickým vedením.*“ (Germani 1978: 88)

Ačkoli se latinskoameričtí populisté v mnoha ohledech lišili, tak mezi nimi existoval minimálně jeden společný prvek, a to pohled na roli státu v ekonomice. Všichni podporovali tzv. model dovozem subvencované industrializace, který „*byl založen na představě, že země LA by měli být soběstačnější díky místní produkci industrializovaného zboží.*“ (Kaltwasser, Mudde 2013b: 495) Po neúspěchu tohoto modelu nastává v 90. letech obrat populistického diskurzu k neoliberalismu a prezidenti jako Fernando Collor de Mello v Brazílii, Alberto Fujimori v Peru nebo Carlos Menem v Argentině se stávají horlivými zastánci svobodného trhu. (Weyland 1996) Moderní představitelé populismu v LA jako Evo Morales v Bolívii či Hugo Chávez ve Venezuele se již odvrátili i od neoliberalismu a prosazují větší míru státní intervencí do ekonomiky. Lze konstatovat, že sjednocujícím bodem populismu v LA ve všech jeho podobách je silný důraz na socioekonomická témata.

V Evropě<sup>10</sup> přichází nová etapa vývoje populismu v 80. letech, kdy se díky procesům sociální transformace začíná objevovat nový typ populistických radikálně pravicových (PRR) stran. (Betz 1994; Von Beyme 1988) Trvá však až do 90. let, a zvláště pak první dekády 21. století, než začnou vstupovat i do vlád<sup>11</sup>. Vzestup pravicově populistických stran bývá spojován s rostoucí důležitostí post-materiálních hodnot. (Inglehart 1977) Piero Ignazi přichází s tezí, že zatímco „*tichá revoluce*“ v 70. letech dala vzniknout stranám zelených, tak „*tichá kontrarevoluce*“ v 80. letech dopomohla ke stvoření moderních radikálně pravicových populistických stran. (Ignazi 1992) V mnohých směrech jsou totiž dané politické rodiny svými protiklady, kdy v kontrastu s multikulturalismem zelených PRR strany prosazují myšlenky nacionalistické

---

<sup>10</sup> Vzhledem k existenci komunistických režimů ve východní Evropě až do konce 80. let, jsou zde Evropou myšleny pouze státy západní Evropy.

<sup>11</sup> Jako příklady lze uvést italskou Ligu Severu a její vstup do vlády v roce 1994 nebo Svobodnou stranu Rakouska, která vstupuje do vlády během roku 2000.

a autoritářské. (Betz, Johnson 2004; Kitschelt, McGann 1995) Příznačné pro obě stranické rodiny je, že v porovnání s ostatními stranickými rodinami nekladou tak velký důraz na socioekonomická témata, ale jejich hlavní doménou jsou sociokulturní témata a post-materiální hodnoty spojené s identitou. (Kaltwasser, Mudde 2013b)

## 1. 4. Výběr případů

Vzhledem k podstatě populismu jako TCI, je možné jeho spojení s mnoha plnohodnotnými ideologiemi. V návaznosti na Case Muddeho jsou za PRR označeny pouze ty politické strany, které vykazují kombinaci tří ideologických rysů, a to konkrétně národovectví, autoritářství a populismu. (Mudde 2007) Populismus a národovectví jsou definovány jako viz. výše. Pro účely mé práce se dále odkazuji na definici autoritářství využívanou v sociální psychologii, kdy je viděno jako „*obecná dispozice oslavovat, podřizovat se a zůstat nekritický k autoritám skupiny a zaujímání negativního postoje vůči osobám mimo skupinu ve jménu nějaké morální autority.*“ (Adorno et al. 1969) Samotný název PRR je v této podobě konstruován hlavně ze sémantického důvodu. Termín radikální zde vyjadřuje odpor k základním hodnotám liberální demokracie a pravice pozici na ideologickém spektru. Požití slova populistická jako prvního určuje, že je popisována specifická forma radikální pravice<sup>12</sup>.

Důležité je si uvědomit, že ačkoli PRR strany jsou nacionalistické, tak ne všechny nacionalistické strany spadají do kategorie PRR. Nezahrnuje zejména nexenofobní nacionalisty a tedy např. liberálně nacionalistická hnutí 19. století, nebo elitářské nacionalisty, mezi které spadají autoritářská nacionalistická hnutí 20. století a intelektuálové německé Konzervativní revoluce. (Mudde 2007) Dále je nutné rozlišovat PRR a extrémní pravici, která vykazuje podobnosti s historickým fašismem, zatímco PRR popírá jakoukoli spojitost s fašistickým odkazem. (Geogiadou, Roumanias, Rori 2018) Jak poznamenává Mudde, „*radikální pravice je (nominálně) demokratické, přestože opovrhne některými základními hodnotami liberální demokracie, zatímco extrémní pravice je ve své podstatě antidemokratická, proti základnímu principu suverenity lidu.*“ (Mudde 2007: 31)

---

<sup>12</sup> Radikální pravice jako samostatná kategorie zahrnuje i hnutí a myšlenky, které nejsou populistické. PRR je pouze momentální dominantní formou radikální pravice.

Jelikož PRR strany jsou v práci definovány dle své ideologie, jednotlivé případy musí být vybrány na základě stejného principu. Existuje však řada způsobů, jak takový výběr provést. Akademici zabývající se stranickými rodinami často pro klasifikaci stran užívají dvou kritérií, a to názvu strany a její příslušnosti k nadnárodní federaci. (Gallagher, Laver, Mair 2005) Obojí je značně zavádějící. Jména stran nemusí nutně naznačovat jejich příbuznost. Navíc některé PRR strany nemají název své stranické rodiny nebo dokonce ani slovo strana v názvu<sup>13</sup>. Rovněž členství k nadnárodní federaci je problematické, neboť nebere v úvahu možnost, že daná strana není členem žádné federaci nebo naopak existuje více federací stejné stranické rodiny. Z toho vyplývá, že klasifikování politických stran musí provádět výzkumník, nikoli strana sama.

Někteří akademici kategorizují strany na základě charakteristik jejich elektorátu. Zvláště vlivnou je v tomto směru práce Lipseta a Rokkana, z jejichž pohledu jsou politické strany především reprezentanty určité sociální skupiny. (Lipset, Rokkan 1967) Ať již však navazují na Lipseta a Rokkana, nebo přistupují ke kategorizaci stran dle jiných charakteristik elektorátu, nutně musí narazit přinejmenším na dva problémy. Elektorát se postupem času proměňuje bez ohledu na ideologii strany a zároveň není ve většině případů homogenní, což znemožňuje kategorizování tímto způsobem. Méně častým postupem je rozlišování stran na základě ideologických postojů jejich členů nebo lídrů. Obojí je náchylné ke značnému zkreslení. Členská základna se obvykle skládá z mnoha ideologických skupin, a je názorově vyhraněnější než její průměrný volič. V případě brání v potaz pouze stranického lídra, je zkreslení již z principu zahrnutí pouze jediné osoby ještě větší.

Vhodným nástrojem ke kategorizaci stran je využívání oficiálních stranických publikací, které jsou určeny pro celonárodní publikum. (Mudde 2007) Mnoho studií využívá kvantitativní obsahovou analýzu, přičemž nejvýraznějším projektem provádějícím tento typ analýzy je bezesporu The Manifesto Project. Problém zmíněného přístupu spočívá v omezeném zaměření pouze na volební programy a faktu, že jednotlivé politiky nejsou schopny zachytit komplexnost ideologie. Navíc při používání stejného kódovacího schématu v delším časovém období se jednotlivé koncepty stávají rigidními. Pro studování fenoménů jako stranická ideologie je proto účelnější kvalitativní přístup,

---

<sup>13</sup> Vzhledem k negativním konotacím spojeným se slovem populismus je pochopitelné, že političtí aktéři se takto obvykle sami dobrovolně neoznačují.

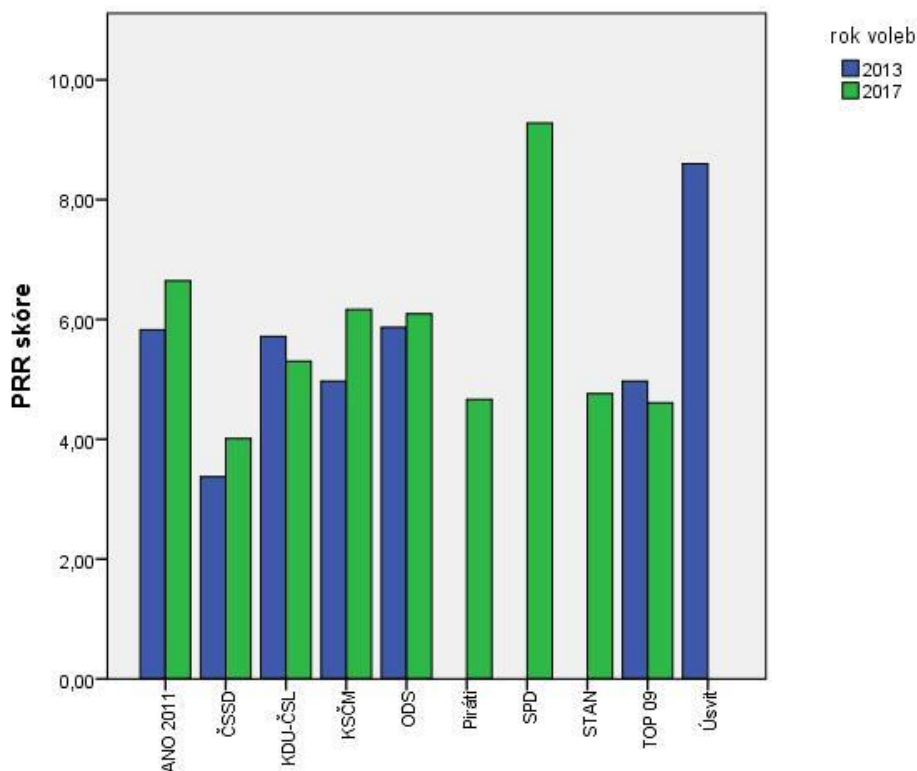
který umožňuje využití široké škály dat a poskytuje dostatečnou flexibilitu nutnou pro posouzení konceptů obsažených ve zkoumané ideologii. Nicméně i tento přístup se musí vypořádat nejméně se dvěma problémy, a to existencí vnitřně velmi heterogenních stran a nutnosti vzít v potaz fakt, že politické strany procházejí vývojem. První problém navrhuje Mudde vyřešit nezahrnováním takových stran do výzkumu, zatímco druhý lze překonat opětovnou evaluací stranické ideologie v čase. (Mudde 2007)

Zajímavým zdrojem pro klasifikaci stran jsou data expertního panelu The Chapel Hill, který poskytuje bodové hodnocení stranické ideologie a jednotlivých politik na základě odpovědí několika stovek politologů. (Bakker et al. 2017) Oproti The Manifesto Project zde nevzniká problém úzkého zaměření a rigidity konceptů v čase. Nicméně pro přiřazení politické ideologie jednotlivých stranám je nutná samostatná analýza ze strany výzkumníka. Za tímto účelem je vytvořeno PRR skóre, které je konstruováno dle odpovědí expertů na následující otázky v rámci desetibodové škály:

1. Jak hodnotíte ideologickou pozici strany v roce 2014/2017? (0 extrémní levice – 10 extrémní pravice)
2. Jak hodnotíte pozici strany v roce 2014/2017, pokud jde o jejich názory na demokratické svobody a práva? "Libertariánské" nebo "postmateriální" strany upřednostňují rozšířené osobní svobody, například přístup k potratu, aktivní eutanázii, manželství stejného pohlaví nebo větší demokratickou účast. "Tradiční" nebo "autoritářské" strany často odmítají tyto myšlenky; hodnotí pořadí, tradici a stabilitu a věří, že vláda by měla být pevnou morální autoritou v sociálních a kulturních otázkách. (0 libertarianismus/postmaterialismus – 10 tradicionalismus/autoritářství)
3. Jak hodnotíte pozici strany k imigrační politice v roce 2014/2017? (0 zcela nesouhlasí s restriktivní imigrační politikou – 10 podporuje restriktivní imigrační politiku)
4. Jak hodnotíte pozici strany v roce 2014/2017 v otázce integrace imigrantů a žadatelů o azyl? (0 silně podporuje multikulturalismus – 10 silně podporuje asimilaci)

5. Jak hodnotíte pozici strany v roce 2014/2017 vůči etnickým minoritám? (0 silně podporuje více práv pro etnické menšiny – 10 je silně proti větším právům etnických menšin)
6. Jak hodnotíte význam stranické anti-establishmentové a anti-elitářské rétoriky v roce 2014/2017? (0 zcela nedůležitá – 10 velmi důležitá)

Graf 1 – PRR skóre politických subjektů zastoupených v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky (PSP ČR)



Zdroj: data The Chapel Hill (Bakker et al. 2017), vlastní zpracování v programu IBM SPSS Statistics 20

PRR skóre odráží přítomnost kombinace tří ideologických rysů specifických pro tyto politické strany, konkrétně úroveň autoritářství (měřeno druhou otázkou), národovectví (otázky tři, čtyři a pět) a v neposlední řadě populismu (otázka šest). Měření těchto ideologických rysů dále doplňuje hodnocení celkové ideologické orientace strany (první otázka). Z celkového PRR skóre českých politických subjektů zastoupených v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky vyplývá, že nejvyššího dosahují se značným odstupem v daném období dva politické subjekty, a to Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury (Úsvit) a Svoboda a přímá demokracie Tomio Okamura (SPD). (Graf 1) Na základě vlastní kvalitativní analýzy a rovněž dat expertního panelu The Chapel Hill, jsou pro účely práce jako PRR strany vybrány politické subjekty Úsvit a SPD.

## 2. Teorie volby

### 2. 1. Racionální volba

Anthony Downs aplikoval svou ekonomickou teorii racionální volby i na politiku. Z jeho pohledu se voliči i politici rozhodují na základě osobních materiálních zájmů. Výběr z jednotlivých možností je prováděn na základě toho, která možnost by aktérům dle jejich názoru měla s největší pravděpodobností zajistit naplnění vlastních zájmů. (Downs 1957) Interakce mezi politiky a voliči je proto založena na strategických úvahách, kdy se politici snaží nabízet soubor návrhů s ohledem na požadavky voličů a cílem zisku mandátu, zatímco voliči se pokoušejí výběrem stran a kandidátů maximalizovat svůj prospěch. Populismus je z tohoto pohledu interpretován jako selhání tradičních stran reagovat na požadavky voličů v období socioekonomických změn.

Proměnu ekonomiky se zásadním dopadem na politiku, z níž vychází Downsova teorie, popsal ve své analýze zabývající se 30. lety minulého století Seymour Martin Lipset. (Lipset 1960) Rychlá industrializace vyvolala strach z poklesu sociální a ekonomické mobility mezi nižší střední třídou, malými podnikateli, obchodníky, řemeslníky nebo farmáři, kteří začali inklinovat k podpoře extrémistických ideologií. Jedním z prvních, kdo Downsovu logiku již na počátku 90. let rozvinul v komplexní teorii vysvětlující volbu populistických stran byl Hans-Georg Betz, jehož argumentace se stala známou jako teze o poražených modernizací,<sup>14</sup> neboť tímto termínem Betz označuje určitou skupinu společnosti. (Betz 1994) Zrod PRR stran je v tomto pojetí důsledkem hlubokých socioekonomických a sociokulturních změn, a to zejména transformace z průmyslové na post-průmyslovou ekonomiku s rostoucím sektorem služeb. Společnost se rovněž stává fragmentovanější a individualističtější, což má důsledky pro její kulturu. „Zavedené subkultury, sociální prostředí a instituce, které tradičně poskytovaly a udržovaly sociální identitu se začínají rozpadat nebo jsou zničeny a jsou nahrazovány přílivem identit závislých na kontextu týkající se pohlaví, etnického původu, sexuálních preferencí nebo životního stylu.“ (Betz 1994: 29)

---

<sup>14</sup> Alternativně bývá také označována jako teze o poražených globalizací.

Rostou také nároky na zaměstnance, kteří musí být flexibilnější, profesionálnější, podnikavější a rovněž se zvyšuje důležitost sociálního kapitálu<sup>15</sup>. Lidé, kteří mají tyto vlastnosti, jsou vítězi globalizace v postindustriální společnosti, zatímco ostatní s menším vzděláním, nezaměstnaní a ti, jejichž pracovní pozici ohrožují nové technologie jsou mezi poraženými. Betz předpokládá tři možné důvody, proč tato situace vede k volbě PRR stran. (Betz 1994) Zaprvé, poražení globalizací zažívají pocity úzkosti, zmatku a nejistoty, což se může promítnout v podpoře politiků nabízejících návrat k tradičním hodnotám a status quo. Zadruhé, jelikož poražení globalizací se cítí nereprezentováni mainstreamovými politickými subjekty, které prováděly tržní politiku podporující globalizaci, obracejí se na nové populistické strany. Zatřetí, větší fragmentace a individualizace společnosti otevírá prostor pro nová témata, jako je např. imigrace, a pro strany, které se jich chopí a vytváří tak novou strukturu soutěže politických stran.

Novější verze Betzovy argumentace se rovněž zaměřují na dopady evropské integrace, která je v očích poražených globalizací jedním z důvodů jejich špatné ekonomické situace a zároveň je považována za ohrožování národní kultury. Řada autorů pozoruje novou proměnu struktury politické soutěže pod tlakem ekonomických změn v souvislosti s nástupem PRR stran. (Bornschieer et al. 2006; Bornschieer et al. 2008; Dolezal et al. 2012; Hooghe, Marks 2018; Kriesi 2014) S odkazem na Lipsetovu teorii štěpných linií konstatují, že od konce 60. let 20. století se objevují ve společnosti a potažmo v politice nové konflikty. Sociální hnutí s tématy kulturního liberalismu a sociální spravedlnosti „*posílila tradiční třídní konflikt a přispěla k transformaci kulturní dimenze z dříve převážně definované náboženstvím na vzájemně si odporující kulturně liberální nebo libertariánské postoje na jedné straně a obranu tradičních (autoritářských) hodnot a institucí na straně druhé.*“ (Bornschieer et al. 2006: 24)

Jak ukazuje analýza kolektivu okolo Simona Bornschieera, politické konflikty se i nadále odehrávají v socioekonomické a kulturní dimenzi, ale dostaly jinou podobu a obsah. (Bornschieer et al. 2006) V socioekonomických otázkách zůstává zachován spor o míru zásahu státu do ekonomiky, ale stal se vyhraněnějším na více protekcionistickou oproti asertivnější otevřenější pro-tržní pozici. Kulturní dimenze je charakteristická tím,

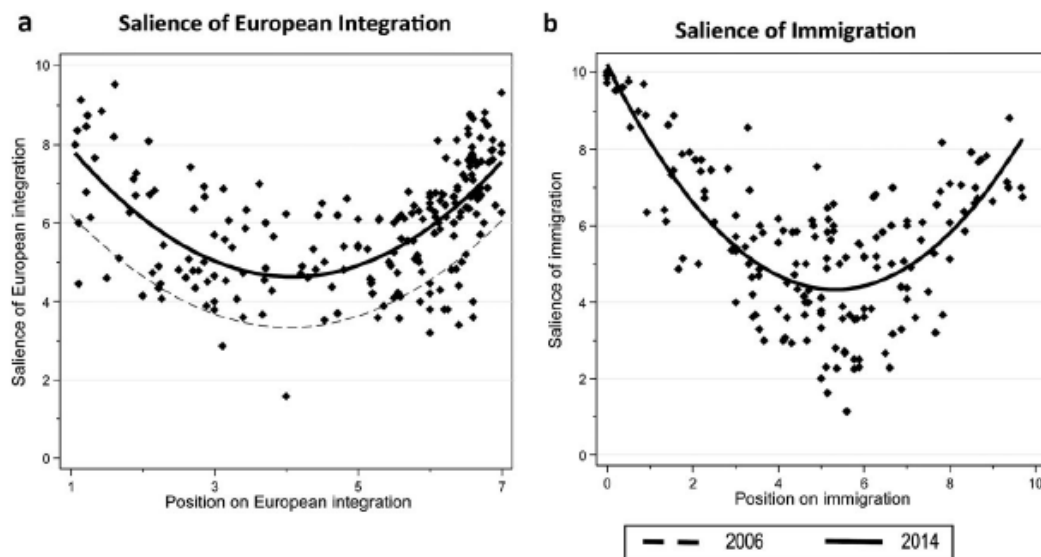
---

<sup>15</sup> Existuje řada konceptualizací daného pojmu, přičemž zřejmě nejvlivnější představil Robert Putnam, dle jehož definice „*sociální kapitál odkazuje na k vlastnostem sociální organizace, jako je důvěra, normy a sítě, které usnadňují koordinované jednání, a tak přispívají k výkonnosti společnosti.*“ (Putnam citován in Sedláčková, Šafr 2006: 19)



že zatímco v 70. letech převládala témata spojená s kulturním liberalismem, postupně se začala etablovat i další témata jako je evropská integrace nebo imigrace, jejichž důležitost se zvyšovala spolu s nárůstem nacionalistického a etnického charakteru obrany tradic. V rámci stranické soutěže získává kulturní dimenze na významu, a dokonce se pro některé politické strany<sup>16</sup> stává základem jejich komunikace s elektorátem.

Obrázek 1 – Důležitost tématu evropské integrace a migrace



**Figure 1.** (a) Salience of European integration. (b) Salience of immigration. Source: 2010 data from the CHES trend file. (b) Salience is estimated on an 11-point scale ranging from 'not important at all' (0) to 'extremely important' (10).  $N = 157$ . Source: 2010 data from the CHES trend file.

Note: (a) Salience is estimated on an 11-point scale ranging from 'no important at all' (0) to 'extremely important' (10). The continuous line is the fit line for 2014 ( $N = 208$ ); the dashed line is the fit line for 2006 ( $N = 158$ ).

Zdroj: Hooghe, Marks 2018: 118

Hoogheová a Marks potvrzují důležitost témat EU nebo migrace, a to zvláště u stran, jenž v těchto otázkách zastávají extrémní pozice viz. Obrázek 1, a dokonce mluví o nové nadnárodní štěpné linii, která má dle nich původ na počátku 90. let minulého století. (Hooghe, Marks 2018) Výchozí bod spatřují ve významných reformách, jakou byla např. Maastrichtská smlouva<sup>17</sup>, které postupně snižovaly náklady mezinárodního obchodu a migrace, zatímco státní autorita byla přenášena na nadnárodní organizace. Především poukazují na vývoj ekonomické integrace, kdy na začátku 90. let začíná

<sup>16</sup> K nim se řadí převážně PRR politické subjekty.

<sup>17</sup> Maastrichtská smlouva z roku 1993 změnila předchozí evropské smlouvy a vytvořila dnešní EU. Rozšířila pravomoci evropských orgánů v široké oblasti veřejných politik, zjednodušila pracovní migraci v rámci evropských států, vytvořila společnou měnu a také institut evropského občanství.

nejenže dostávat EU svou dnešní podobu, ale je rovněž vytvořena Světová obchodní organizace nebo řada regionálních obchodních organizací a zánik Sovětského svazu umožňuje postupné zapojení více než 100 milionů lidí na trh v rámci EU. Toto období se tak neslo v duchu rapidního nárůstu mezinárodního obchodu, migrace a ekonomických nerovností, přičemž panoval konsenzus mainstreamových politických stran na pokračování a prospěšnosti daného trendu.

Není proto překvapivé, že v konečném důsledku „*globalizace a postindustrializace vedly k poklesu třídního hlasování a stranické identifikace, k většímu politickému odcizení určitých segmentů obyvatelstva a ke snížené důvěře v politické elity.*“ (Golder 2016: 488) Zvláště v Evropě pak vedl transnacionalismus k otevírání nových otázek o podobě vládnutí a také identity, přičemž je ze strany některých politických subjektů<sup>18</sup> stále více artikulována potřeba ochrany národní kultury, jazyka, komunity a národní suverenity před přílivem migrantů nebo externím vlivem ostatních zemí a nadnárodních organizací. (Prosser 2015) Důsledky transnacionalismu se rovněž promítají do rozdělování zisků z narůstajícího obchodu, přičemž zvýhodňují držitele mobilních aktiv. U skupiny tzv. poražených globalizací proto převládá pocit, že nemají možnost v novém prostředí dosáhnout zlepšení svých životních podmínek a odmítají tak další „*rozměňování práv a ochrany občanství ze strany globálních elit, které vidí národní státy a jejich zákony jako překážky.*“ (Hooghe, Marks 2018: 114) Jak poznamenal ve svém textu pro časopis Financial Times ekonomický komentátor Martin Wolf: „*Podíl imigrantů v populacích prudce narostl. Je těžké argumentovat, že to přineslo velké ekonomické, sociální a kulturní benefity masám. Nicméně z toho nepochybně měli prospěch ti na vrcholu, a to včetně byznysu.*“ (Wolf 2016) Pro odpůrce transnacionalismu je tak přirozené uchýlování se k nacionalismu, jehož prostřednictvím získávají pocit sounáležitosti a vlastní hodnoty. Někteří autoři proto interpretují opozici vůči transnacionalismu jako populistickou reakci proti elitám a jimi propagovaným hodnotám. (Inglehart, Norris 2016; Van Kessel 2015)

Podobně jako Hoogheová a Marks vidí i Hanspeter Kriesi příčinu pro nárůst populismu v rostoucím významu nadnárodních vládních struktur, nicméně přikládá větší důležitost postupné ztrátě schopnosti politických stran naplňovat svou reprezentativní

---

<sup>18</sup> V případě zemí střední a východní Evropy se v drtivé většině jedná o radikální pravicové strany. (Hooghe, Marks 2018)

funkci oproti samotným socioekonomickým změnám. (Kriesi 2014) Strukturální změny způsobu vládnutí měly v minulých dekadách za následek nejen posilování role exekutiv národních států, ale díky nadnárodním strukturám se rozhodovací procesy stávají delšími a méně transparentními, což snižuje odpovědnost politiků vůči jejich elektorátu. Tento trend navíc posiluje fakt, že dlouhodobě vládnoucí strany jsou vystaveny zvětšujícímu se dilematu mezi jejich rolí jako zástupcem jejich občanů a odpovědným vládnutím, neboť jako od reprezentantů lidu je od nich očekáváno jednání v souladu s požadavky občanů, ale jako zodpovědná vláda musí brát v potaz množství nadnárodních dohod a institucí. (Mair 2009) „*Voliči tak získávají dojem, že strany, které obvykle vládou jsou všechny stejné a zrazují veřejnost zákulisními dohodami, takže si zaslouží být potrestány v nadcházejících volbách.*“ (Kriesi 2014: 367)

Neschopnost tradičních stran naplňovat reprezentační funkci napomohla vytvořit situaci, kdy se jejich voliči přestali cítit identifikovaní se stranickou ideologií a konkrétní politickou stranou, což uvolnilo prostor pro nové politické síly, které jim slibují naplnění jejich požadavků. K tomuto vývoji přispěly také změny v profesní struktuře a rostoucí sekularizace společnosti<sup>19</sup>, které společně donutily strany upustit od oslovování tradiční voličské základny a poskytly tak populistickým stranám možnost ucházet se o značnou část dříve nedostupného elektorátu. (Disslbacher, Essletzbichler, Moser 2018) Jelikož stranické systémy ve střední a východní Evropě se po pádu komunismu nestačily institucionalizovat<sup>20</sup> na úroveň západoevropských zemí, což dobře dokládá analýza Powellové a Tuckera, mainstreamové strany zde ani nezískaly tak silné vazby na svůj elektorát a byly proto vůči zmíněným procesům ještě zranitelnější. (Powell, Tucker 2013) Kriesi spolu se svými kolegy s ohledem na popsany vývoj stranických systémů předkládá tezi, že PRR politické strany artikuluje nacionalistický pohled na ekonomické, kulturní i politické procesy a nejsou pouze dalším účastníkem politické soutěže, ale vyjadřují nový strukturální konflikt mezi tzv. vítězi a poraženými globalizace. (Bornschieer et al. 2006; Bornschieer et al. 2008; Dolezal et al. 2012; Kriesi 2014)

---

<sup>19</sup>Napomohla narušit volební základnu zejména středopravých stran.

<sup>20</sup> Koncept institucionalizace stranických systémů představili Mainwaring a Scully. (Mainwaring, Scully 1995; Mainwaring 1999) V obecném smyslu institucionalizace odkazuje na „*proces, kterým se jednání nebo organizace stává zavedenou a známou, pokud ne obecně přijatou.*“ (Mainwaring, Scully 1995: 4) Institucionalizovaný stranický je takový, „*jehož aktéři utvářejí své očekávání a jednání na základě předpokladu, že základní obrysy a pravidla stranické soutěže a jednání budou v blízké budoucnosti převládat.*“ (Mainwaring 1999: 25)

Ke skupině vítězů řadí zejména lidi s vyšším vzděláním a sociální vrstvu, kterou nazývají „socio-kulturní specialisté“<sup>21</sup>, kdežto za poražené považují méně vzdělané a nekvalifikované dělníky. Poražené spojuje nacionalistická interpretace obrany národních hodnot a suverenity, opozice vůči migraci nebo nedůvěra v otevřený trh. Vzdělání se pak projevuje nejen jako faktor posilující jejich špatnou ekonomickou situaci, ale i hodnotovou orientaci. Je klíčové pro úroveň empatie a pochopení odlišných životních stylů. (Bornschiefer, Kriesi 2012) Jedinci s nižším vzděláním mají s vyšší pravděpodobností exkluzivní národní identitu, zatímco ti s univerzitním vzděláním spíše kosmopolitní postoje. (Hooghe, Marks 2018)

Částečnou modifikací Betzovi argumentace je teze o relativní deprivaci popsaná v pracích Michaela Minkenberg. (Minkenberg 2000; Minkenberg 2003) Zaměřuje se zejména na frustraci, která podle ní pramení z pocitů relativní deprivace. Tyto pocity jsou způsobeny neuspokojujícím srovnáním s vlastní minulostí, kdy se v určitém bodu života přestala naplňovat očekávání jednotlivce, nebo sociálními referenčními skupinami, pokud je skupina, k níž daný jednatel patří, v rámci společnosti hodnocena hůře než ostatní. (Rydgren 2007) V zemích střední a východní Evropy může být navíc srovnání rozšířeno o sousední země, kde se občané těší většímu blahobytu. Obvykle jsou za jednotlivce zasažené relativní deprivací považováni ti, jejichž situace se kvůli ekonomickým změnám zhoršila nebo ti, kteří se takových změn v budoucnu obávají. V porovnání s Betzovou tezí o poražených modernizací tak zahrnuje i širší vrstvu společnosti, která „je spíše zajištěná, ale objektivně ještě stále může něco ztratit.“ (Minkenberg 2000: 187) Samotný Minkenberg označuje nárůst volebních zisků PRR stran za „radikální snahu o nápravu sociálních změn spojených s modernizací jako je narůstající autonomie jednotlivce (mobilita statusu a flexibilita rolí a pokračující diferenciaci společnosti (segmentace a narůstající autonomie společenských subsystémů).“ (Minkenberg 2003: 151) Populistická vize etno-nacionalistické homogenní komunity, která uznává tradiční role, tak může být pro lidi, jež se nesžili s moderní společností, velmi lákavá.

Na Betzovu teorii navazuje rovněž teze o etnické soutěži, která se zaměřuje zejména na téma imigrace. Předpokládá, že voliči dávají svůj hlas PRR stranám,

---

<sup>21</sup> Jedná se v zásadě o dokonalý protiklad nekvalifikovaných dělníků, a to jak ze vzdělanostního, tak i hodnotového ohledu.

aby snížili konkurenci ze strany imigrantů v boji o omezené zdroje, jakými jsou bydlení, sociální zabezpečení, pracovní pozice nebo dokonce konkurence při hledání partnera. Tato teze má svůj původ v teorii skupinové hrozby pocházející z práce Herberta Blumlera zabývající se rasovými předsudky jako skupinovým přesvědčením. (Blumler 1958) Za nezbytný předpoklad pro vytvoření rasových předsudků považuje představu jednotlivců, že určité výhody náleží pouze dané rasové skupině. Na tomto základě vzniká vymezení na my a oni, která je podstatou rasových předsudků. Blumler identifikuje čtyři pocity, které spouštějí popsany vzorec chování: „*pocit nadřazenosti nad ostatními, pocit nepřekročitelných rozdílů mezi skupinami, pocit vrozeného nároku na určitá privilegia a výhody a pocit, že podřízená skupina se pokouší nárokovat si tato privilegia.*“ (Blumler 1958: 4) Dle této teorie tak rasové předsudky vznikají, pokud existují blízké vztahy mezi majoritní a minoritní skupinou. Dynamika popsaná v teorii skupinové hrozby se může spustit pomocí dvou mechanismů, a to relativní velikosti minority a nepříznivých ekonomických podmínek. (Quillian 1995) S nárůstem počtu příslušníků minority roste konkurence v boji o omezené zdroje a tím pádem i potenciál pro politickou mobilizaci. Druhý mechanismus spouští rasové předsudky nejen kvůli nárůstu konkurence v boji o zdroje, ale také proto, že vina za zhoršující se ekonomické podmínky je připisována členům minorit.

Na základě předchozích teorií lze stanovit následující hypotézy:

Hypotéza 1 (H1): Voliči PRR stran jsou spíše lidé s nižším vzděláním, příjmy, v zaměstnaneckém pracovním poměru, nebo nezaměstnaní.

Hypotéza 2 (H2): Podpora PRR stran roste se zvětšující se populací cizinců v dané lokalitě.

## **2. 2. Masová společnost**

Teorie masové společnosti se snaží odpovědět na otázku, co udržuje společnost pohromadě a jak toto změnil příchod modernity. Durkheim předpokládal, že společnost vytváří solidarita mezi jednotlivci, přičemž její hodnoty a normy slouží jako morální tmel vyúsťující v sociální integraci. (Durkheim 1997) Industrializace dle něj změnila způsob mezilidských interakcí a vytvořila společnost, kde velkou část sociálních vztahů zprostředkovává stát. „*Společnost se stává atomizovanou s tím, jak se moc přesouvá z lokálních jednotek, jako církev nebo rodina, směrem k velkým neosobním byrokratickým*

*institucím.*“ (Hawkins, Pauwels, Read 2017: 269) V takové společnosti není naplňována lidská potřeba identity, což vede k rostoucí nespokojenosti, pocitu bezmocnosti, odcizení, nedůvěry a v konečném důsledku k hledání alternativního zdroje identity. (Rydgren 2011) Ten mohou poskytnout populisté nabízející „lidovou identitu“<sup>22</sup>, která označuje marginalizované masy za skutečné vládce.

Hlavní větví výzkumu v rámci teoretického kauzálního mechanismu masové společnosti, jsou teorie zaměřené na status jednotlivců. Stejně jako autoři vysvětlující volbu z downsovské perspektivy si všímají ekonomických a politických změn v minulých dekadách, ale na rozdíl od svých kolegů se primárně zaměřují na změnu sociálního statusu jednotlivců s nimi související. Německý sociolog a ekonom Max Weber definoval sociální status osobní postavení ve společenské hierarchii sociální prestiže, která slouží ke stratifikaci každé společnosti. (Weber 1968) Ačkoli zaměstnání, příjem nebo vzdělání potvrzují status, tak sociální status není pouhým synonymem pro sociální třídu. Tzv. objektivní sociální status závisí na „*široce sdíleném přesvědčení o sociálních kategoriích nebo typech lidí, kteří jsou společností vnímáni jako více či méně vážení v porovnání s ostatními.*“ (Ridgeway 2014: 3) Je možné se také setkat s tzv. subjektivním sociálním statusem, který Gidron a Hall definují jako „*úroveň sociálního respektu nebo vážnosti, který je lidem dle jejich přesvědčení připisován v rámci sociálního řádu.*“ (Gidron, Hall 2017: 61) Současný výzkum ukazuje, že subjektivní sociální status je tvořen osobní sociální situací jednotlivce, a je podmíněn nejen zaměstnáním, příjmem, vzděláním, ale i spokojeností s vlastním životem nebo materiální situací. (Magnusson Hanson et al. 2012)

Jelikož slovy Ridgewayové „*lidé se zajímají stejně intenzivně o svůj status jako o peníze nebo moc*“ a PRR strany mají ze své podstaty oslovovat voliče, kteří se cítí být opuštěni v současné společnosti, měl by být sociální status faktorem ovlivňujícím jejich volbu. (Ridgeway 2014: 2) Důvodem může být jak retrospektivní hlasování, tedy posuzování změn sociálního statusu za současných vlád, tak hlasování s ohledem na blízkou budoucnost, neboť voliči mohou nabýt dojmu, že PRR strany zlepší jejich sociální status pomocí změny socioekonomických podmínek nebo symbolickým zastoupením sociální skupiny, jíž jsou členy. (Gidron, Hall 2017) PRR strany dokáží

---

<sup>22</sup> Rovněž se odkazuje na morální nadřazenost běžného lidu, negativní obraz zkorumpované elity a další prvky obsažené v populistické ideologii popsané výše.

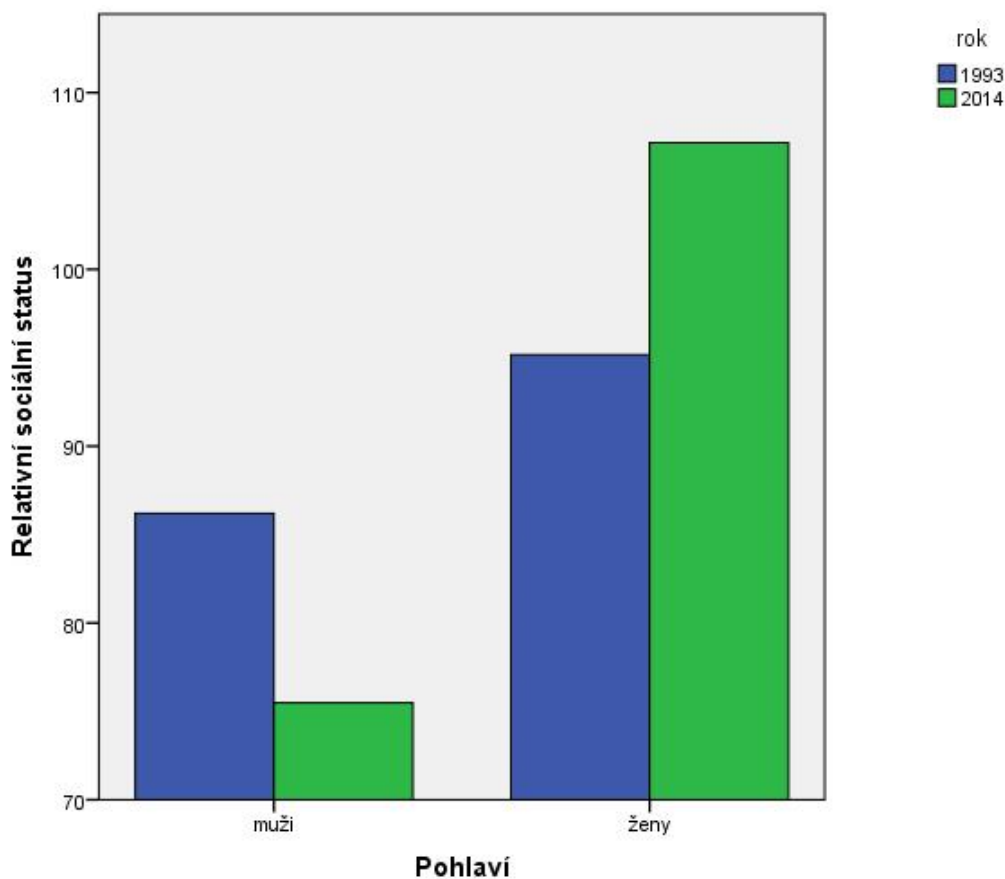
voliče pocitující pokles sociálního statusu oslovovat nejen svou anti-establishmentovou rétorikou, ale také využíváním tématu národní identity, neboť při absenci jiných zdrojů se právě ona stává důležitou složkou statusu.

Ztráta sociálního statusu, nebo hrozba jeho ztráty vyvolává podle psychologických výzkumů u jednotlivce nepřátelské pocity k členům ostatních skupin, a to zvláště pokud jsou tyto skupiny spojovány s poklesem jeho vlastního statusu. (Küpper, Wolf, Zick 2010; Leach, Spears 2008; Tajfel 1978) Zvláště vlivnou je v tomto směru teorie sociální identity Henriho Tajfela, který ji definoval jako „*povědomí jednotlivce, že patří k určité sociální skupině spolu s emocionální a hodnotovou důležitostí, kterou pro něj má členství v této skupině.*“ (Tajfel 1972: 412) Pomocí sociální identity jednotlivci hodnotí sebe i ostatní a z tohoto důvodu mají zájem na tom, aby jejich skupina byla hodnocena lépe než ostatní, snaží se vůči nim vymezit. Tento způsob konstrukce sociální identity motivuje skupiny s aktuálně vysokým statusem k jejímu udržení, zatímco skupiny s nižším sociálním statusem se pokoušejí zbavit sociálního stigma a zlepšit tak svou pozici. (Ferguson, Haji, McKeown 2016) Jednotlivé společenské skupiny si vytvářejí vlastní sociální identity. Každá skupina si vytváří svůj mentální prototyp ztvárněný „*řadou vzájemně se ovlivňujících atributů (postoje, chování, zvyky, oblečení a mnoho dalšího), které zachycují společné znaky skupiny a rozdíly oproti jiným skupinám.*“ (Ferguson, Haji, McKeown 2016: 8) Snahou je docílení maximální jedinečnosti skupiny, přičemž sdílení společné představy o rysech jednotlivých skupin velkým množstvím členů jedné skupiny vede k vytváření stereotypů.

Prototypy využívané pro sociální kategorizaci jsou ovlivňovány sociálním kontextem a z důvodu jejich maximální jednoduchosti obvykle obsahují relativně stabilní znaky. Sociální kategorizace pomáhá lidem redukovat nejistotu. „*Čím více nejistoty daný jedinec cítí, tím více touží patřit do skupiny, která by pomohla nejistotu redukovat.*“ (Ferguson, Haji, McKeown 2016: 10) Za určitých okolností mohou být tyto skupiny i extrémistické. Obvykle se lidé snaží ztotožnit se skupinou s vyšším sociálním statusem, ale pokud dosáhne úroveň jejich nejistoty určité úrovně, pak tato preference zaniká a převáží touha po redukci nejistoty naplňovaná přiřazením k jasně vymezené skupině. (Hogg, Reid 2005) To může vysvětlovat popularitu „lidové identity“ nabízenou PRR stranami u určitých částí společnosti.

Během několika posledních dekad přispěl ekonomický i kulturní vývoj k degradaci sociálního statusu zejména u mužů bez univerzitního vzdělání. (Gidron, Hall 2017) Díky vývoji nových technologií se zvyšuje poptávka po vzdělaných zaměstnancích, kdežto v porovnání s nimi jsou méně kvalifikovaným pracovníkům nabízeny stále horší mzdové podmínky a jistota v podobě udržení místa. Tento fenomén se navíc projevuje i prostorově, neboť vzdělanostní ekonomika má tendenci koncentrovat dobře placená pracovní místa do městských center, což může u populace žijící mimo tyto centra zhoršovat jejich ekonomické podmínky a vyvolávat pocit ztráty sociálního statusu. (Florida 2017; Moretti 2012) To může v konečném důsledku posilovat i kulturní rozdíly mezi regiony.

Graf 2 – Vývoj relativního sociálního statusu v závislosti na pohlaví a vzdělání respondentů mezi lety 1993 a 2014

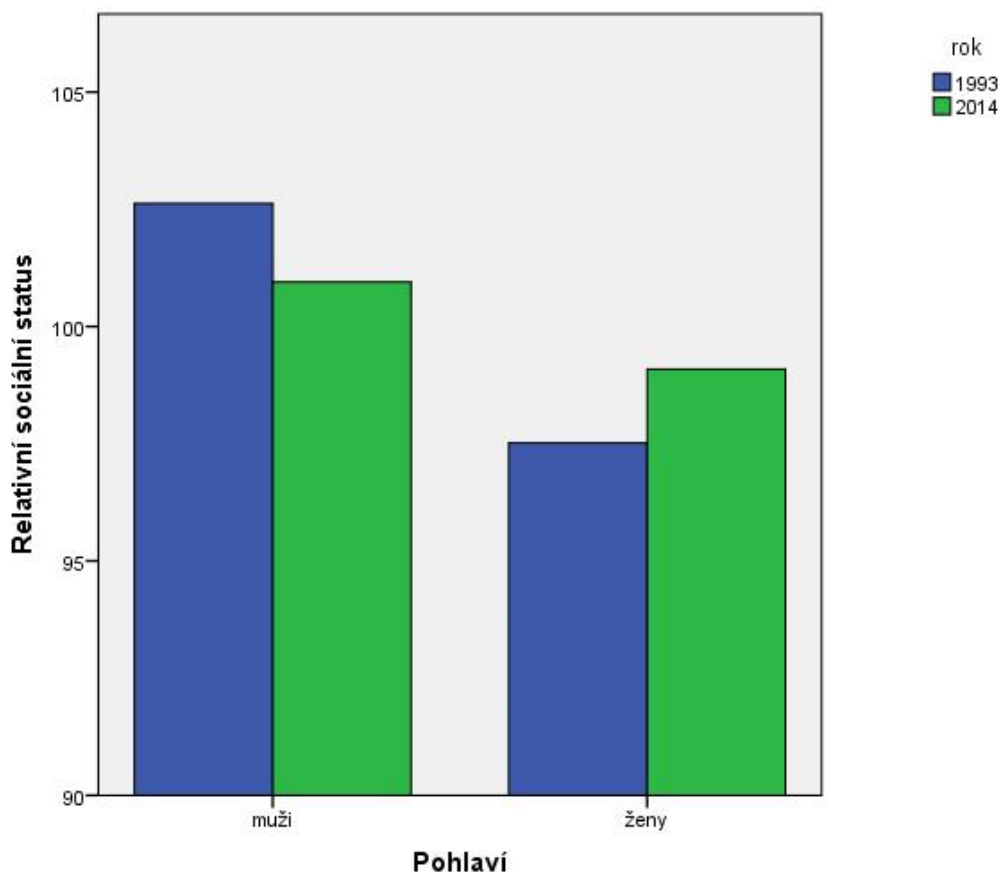


Zdroj: data International Social Survey Programme (ISSP) 1993 a ISSP 2014, vlastní zpracování v programu IBM SPSS Statistics 20

Poznámka: Hodnota 100 označuje průměr společnosti v daném momentu v čase. Graf znázorňuje vnímání sociálního statusu skupin žen a mužů ve věku mezi 30 a 65 lety bez univerzitního vzdělání. Pro výpočet jsou využity váhy dodávané spolu s datasetem.



Graf 3 – Vývoj relativního sociálního statusu v závislosti na pohlaví mezi lety 1993 a 2014



Zdroj: data International Social Survey Programme (ISSP) 1993 a ISSP 2014, vlastní zpracování v programu IBM SPSS Statistics 20

Poznámka: Hodnota 100 označuje průměr společnosti v daném momentu v čase. Pro výpočet jsou využity váhy dodávané spolu s datasetem.

Degradace statusu u mužů bez univerzitního vzdělání je v případě ČR dobře ilustrovatelná viz. Graf 2. Relativní sociální status skupiny zde označuje rozdíl mezi průměrným sociálním statusem celé společnosti a vybrané skupiny v daném bodě v čase. Z grafu je patrné, že v posledních dvou dekadách klesl subjektivní sociální status mužů bez univerzitního vzdělání, zatímco u žen s tímto vzděláním tento trend pozorovat nelze. Naopak již ve výchozím roce 1993 respondentky z této skupiny v průměru pociťovali svůj subjektivní sociální status jako vyšší oproti stejně vzdělaným mužům. Na konci sledovaného období dokonce považují svůj status za nadprůměrný v porovnání s průměrem společnosti. Data pro dané skupiny do určité míry kopírují i celospolečenský trend v ČR viz. Graf 3. Ačkoli pociťovaný relativní sociální status mužů je stále vyšší než u žen, tak v posledních dvou dekadách klesl, zatímco u žen stoupl.

Dopady ekonomického vývoje na sociální status jsou navíc umocňovány změnami kulturních vzorců propagovaných narativy, které jsou prezentovány v médiích

a mainstreamovými politiky. (Gidron, Hall 2017) Jak ve svých pracích ukazuje Michele Lamontová, lidé s menším vzděláním nejenže zastávají hůře placená zaměstnání, ale kulturní vývoj posledních let mění sociální prostředí, na němž záviseli při udržování své důstojnosti a úcty ve společnosti. (Lamont 2000; Lamont, Molnár 2002) Kulturní změny lze doložit i slovníkem používaným v literatuře<sup>23</sup>. Ve všech hlavních evropských jazycích je zhruba od 80. let minulého století patrný nárůst zájmu o sociální témata jako multikulturalismus, genderová rovnost, zatímco v profesních tématech roste počet zmínek o dovednostech, ale nikoli tradiční „tvrdé práci“, která byla jedním ze zdrojů sociálního statusu dělníků viz. Přílohy 1-12. Od 80. let jsou navíc multikulturní politiky prosazovány v řadě evropských zemí.

Institucionalizace těchto kulturních vzorců tak ohrožuje koncepcí sociálního statusu postavené na rasových rozdílech a potencionálně zvyšuje úzkost pramenící ze ztráty statusu u těch, kteří jsou tímto vývojem velmi znepokojeni. (Gidron, Hall 2017) Jak už bylo naznačeno výše, ekonomický i kulturní vývoj se promítá do vztahů mezi pohlavími. Dle statistik Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) vzrostl od roku 1993 do roku podíl zaměstnaných žen v ČR o 4,8 % a zároveň klesá rozdíl mezi podílem zaměstnaných žen a mužů viz. Příloha 13. V mnoha zemích se dnes ženy zastávají více dobře placených míst než dříve, zatímco co u mužů je tomu naopak, a zároveň je tento pro muže nepříznivý trend posilován kulturním vývojem a politikou genderové rovnosti ve státním i soukromém sektoru. (Gidron, Hall 2017) V ČR se navíc během posledních dekád sblížuje podíl žen a mužů s vysokoškolským vzděláním v populaci<sup>24</sup> viz. Přílohy 14 a 15. (ČSÚ 2014a) Jelikož sociální status je závislý na pořadí vnímaném společností, tak čím více lidí získává vyšší status, tím více se může snižovat status jednotlivce, i když u něj samotného prakticky nedochází ke změně.

V současné literatuře zabývající se teoriemi volby PRR stran se potvrzuje vliv genderu a je kromě ekonomického vývoje připisován i faktu, že část mužů vidí zdroj svého sociálního statusu v tradičním rozdělení rolí propagovanému populisty. (Dahlberg et al. 2015; Spierings, Zaslove 2015) Nejedná se však o jediný faktor související

---

<sup>23</sup> Google N gram poskytuje databázi literatury pro řadu evropských jazyků, konkrétně anglického, francouzského, italského, německého, ruského a španělského, ale nikoli pro češtinu. Nicméně lze předpokládat, že pokud se sledované trendy projevují ve všech zmíněných jazycích, tak se velmi podobně promítají i v českém diskurzu.

<sup>24</sup> Vysoký podíl žen se základním vzděláním oproti mužům je důsledkem historického rozložení vzdělanostních skupin a vyššího průměrného věku dožití u žen.

se sociálním statusem. Kromě genderové otázky se řada autorů zaměřuje na rozdílné společenské postavení a vliv vzdělanostních skupin. (Bovens, Wille 2010; Kuppens, Spruyt 2015; Spruyt 2014) Zvláště studie Bovense a Willeho poukazuje na možné důsledky rozdílu v politické participaci vzdělanostních skupin. (Bovens, Wille 2010) Pro jejich pochopení je potřeba nejdříve alespoň krátce popsat teoretické základy výzkumu zabývajícím se politickou participací.

Obrázek 2 – Pyramida politické participace



Zdroj: Milbrath 1965

Politická participace může nabývat mnoha forem s různými stupni obtížnosti. Lester Milbrath je právě podle jejich obtížnosti strukturuje do tzv. participační pyramidy viz. Obrázek 2. (Milbrath 1965) Jednotlivé aktivity se liší např. tím, v jakém počtu mohou být prováděny v daném časovém okamžiku<sup>25</sup> nebo způsobem vyjadřujícím konkrétní politickou preferenci. Jak naznačuje Milbrathovo schéma, diskuze o politice a samotný akt volby bývá považován za nejméně náročné participační aktivity. Od přelomové práce Almonda a Verby se v politologii pracuje s faktem, potvrzeným mnoha následnými výzkumy, že vzdělanější občané politicky participují více než ti s nižším vzděláním. (Almond, Verba 1963)

<sup>25</sup> Např. akt volby je regulován zákonem a každý občan má v daných volbách pouze jeden hlas.

Tabulka 1 – Politická participace vzdělanostních skupin v ČR

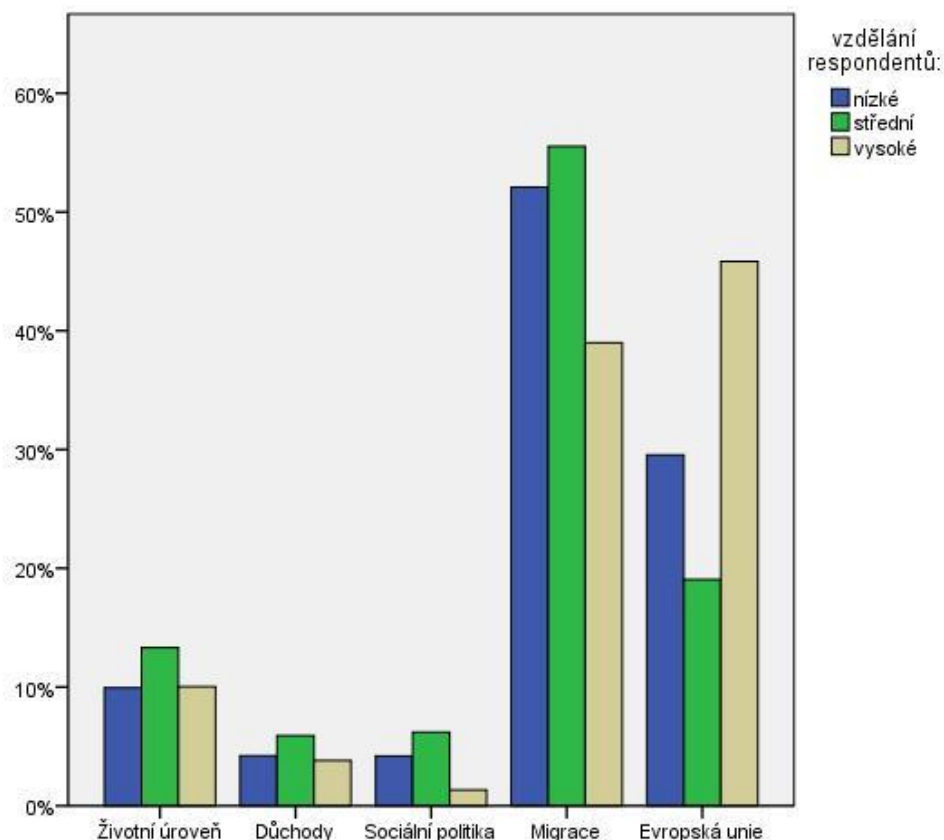
Participace	Vzdělání respondentů		
	nízké	střední	vysoké
<b>Volby, politická strana</b>			
Volil v posledních sněmovních volbách?	68,9 %	78,9 %	90,4 %
Je členem politické strany?	6,9 %	8,1 %	15,4 %
<b>Politické aktivity mimo volby</b>			
Podepsal petici?	37,7 %	59,5 %	68,1 %
Bojkotoval nějaký produkt?	19,2 %	28,3 %	39,5 %
Účastnil se demonstrace?	19,4 %	26,3 %	34,9 %
Účastnil se politické schůze nebo shromáždění?	26,3 %	32,0 %	44,5 %
Kontaktoval politika?	10,1 %	14,5 %	31,8 %
Daroval peníze, nebo se podílel na zisku financí?	14,6 %	24,9 %	37,9 %
Kontaktoval média?	5,1 %	11,5 %	19,9 %
Vyjádřil svůj názor na internetu?	10,3 %	16,7 %	23,7 %
<b>Členství v občanských organizacích</b>			
Je členem odborů?	6,9 %	8,1 %	15,4 %
Je členem církve, nebo jiné náboženské organizace?	19,1 %	14,3 %	15,4 %
Je členem sportovního klubu apod.?	23,1 %	35,7 %	41,4 %
Je členem dobrovolnické organizace?	14,0 %	19,2 %	26,4 %

Zdroj: data ISSP 2014, vlastní zpracování v programu IBM SPSS Statistics 20

Poznámka: Do kategorie s nízkým vzděláním jsou zařazeni respondenti, kteří získali maximálně ne-maturitní vzdělání. Kategorie s vysokým absolventi vysokoškolského studia. Pro výpočet jsou využity váhy dodávané spolu s datasetem.

Stejný vzorec se opakuje i v ČR viz. Tabulka 1. Lidé s vyšším vzděláním se v porovnání s ostatními více účastní voleb a jsou častěji členy politických stran. Rovněž se častěji účastní mimo volebních politických aktivit. Členství v občanských organizacích vykazuje podobné rozdíly v participaci lidí dle jejich vzdělání s výjimkou členství v náboženských organizacích, kde nejvyšší podíl členů reprezentují lidé s nižším vzděláním. Tato odchylka je způsobena vyšším věkem dožití u žen, které jsou religióznější než muži a historickým vývojem vzdělanostních skupin viz. výše. (ČSÚ 2014b) Obecně lze říci, že u náročnějších forem participace je rozdíl mezi skupinami největší. V konečném důsledku tento stav vede k nepoměrně většímu vlivu vzdělaných lidí na veřejné záležitosti, což může u ostatních skupin obyvatel způsobovat pocit nedostatečné reprezentace jejich zájmů v politice. (Bovens, Wille 2010)

Graf 4 – Nejdůležitější politická témata před sněmovními volbami v roce 2017



Zdroj: data Česká volební studie 2017, vlastní zpracování v programu IBM SPSS Statistics 20

Poznámka: Do kategorie s nízkým vzděláním jsou zařazeni respondenti, kteří získali maximálně ne-maturitní vzdělání. Kategorie s vysokým absolventi vysokoškolského studia. Důležitost tématu pro vzdělanostní kategorii je vyjádřena podílem respondentů dané kategorie, kteří označili téma za nejdůležitější politické téma před sněmovními volbami. Pro výpočet jsou využity váhy dodávané spolu s datasetem.

Vyšší zastoupení lidí z jedné vzdělanostní skupiny by principiálně tento pocit způsobovat nemuselo, pokud by byli politické preference stejné napříč celou společností. Nicméně jak ukazuje Graf 4 na příkladu 5 nejdůležitějších předvolebních témat v roce 2017 v ČR, vnímání důležitosti jednotlivých témat se liší v závislosti na dosaženém vzdělání. Jak ukazují práce Kuppense a Spruyta, vzdělání slouží jako symbolický kapitál odrážející sociální status jednotlivce ve společnosti, jehož nedostatek v kombinaci s pocitem neadekvátního politického zastoupení může aktivovat chování popisované teorií sociální identity viz. výše. (Kuppens, Spruyt 2015; Spruyt 2014) Kategorie lidí s nižším vzděláním je tak náchylnější k volbě PRR stran, neboť jim nabízí pomoc při redukci jejich nejistoty a reprezentaci spojenou s potencionálním zlepšením jejich aktuálního sociálního statusu.

Posledním zkoumaným faktorem souvisejícím s vlivem sociálního statusu na volbu PRR stran je velikost přistěhovalecké populace. Odborná literatura se daným tématem zabývá s nejasnými výsledky. (De Blok, Van Der Meer 2018; Georgiadou, Rori, Roumanias 2018; García-Manglano, Charitopoulou 2018) Zatímco teze o etnické soutěži zmíněná v předešlé podkapitole předpokládá nárůst volebních zisků PRR stran s nárůstem populace imigrantů, tak např. Lenka Bušíková uvádí, že v zemích s málo početnou etnickou minoritou je větší pravděpodobnost existence PRR stran, neboť její přítomnost a případný politický vliv má větší dopad na sociální status lidí odvozujících ho od své etnické dominance. (Bušíková 2014) Navazuje na teorii mezi skupinového kontaktu předpokládající, že kontakt mezi skupinami eliminuje rasové předsudky, zatímco absence kontaktu je pomáhá vytvářet. Allport však stanovuje čtyři podmínky pro její naplnění: *„stejný status skupin; společné cíle; mezi skupinovou spolupráci a podporu autorit, zákona nebo zvyků.“* (Allport citován in Pettigrew 1998: 66)

Tezi o etnické soutěži vycházející z teorie skupinové hrozby a teorii o mezi skupinovém kontaktu zkombinoval Appadurai ve své vlastní teorii známé jako strach z malého počtu. (Appadurai 2006) Ta předpokládá, že teorie skupinové hrozby a teorie mezi skupinové kontaktu operují současně, ale na odlišných úrovních. První jmenovaná teorie působí převážně na makro úrovni, např. státu, zatímco druhá na mikro úrovni v malých geograficky vymezených oblastech, jakými jsou obce nebo sousedství. (García-Manglano, Charitopoulou 2018) PRR politické subjekty využívají nacionalistické rétoriky při vytváření obrazu dokonalé komunity, která zahrnuje pouze „obyčejný lid“ a naopak vylučuje všechny ostatní. (De Cleen 2017) Jelikož však reálné složení populace tomtu ideálu neodpovídá, je převládající skupina motivována usilovat o zmenšení rozdílu mezi většinou a představou o dokonalém národní komunitě. *„Jinak řečeno čím menší je velikost minority, tím více si dominantní skupina udržuje představy o tom, že zůstane 100 % „čistá“.“* (García-Manglano, Charitopoulou 2018: 852) To způsobuje vytváření rasových předsudků, neboť členové minority představují překážku v dosažení zmíněného ideálu.

Pomocí kauzálního mechanismu založeném na teorii masové společnosti lze při stanovování hypotéz dospět k podobným závěrům jako v předcházející kapitole. Teorie sociálního statusu vedou k předpokladům formulovaným již v hypotéze H1, ale mohou být alternativně formulovány v hypotézu 3 (H3): Pravděpodobnost volby PRR

stran je vyšší u mužů s nízkým sociálním statusem než u zbytku populace. Dále je modifikována H2, neboť Appaduraiho teorie očekává nelineární vztah, kdy hypotéza 4 (H4): PRR strany budou dosahovat vyšších volebních zisků v místech s malou populací cizinců, a naopak nižších v místech s velkou populací cizinců.

## 2. 3. Postoje

V rámci odborné literatury se zaměřením na volbu PRR stran část autorů argumentuje, že by ve vysvětlování jejich podpory neměly být zkoumány pouze sociodemografické charakteristiky, ale také postoje voličů. (Akkerman, Mudde, Zaslove 2014; Keppens, Spruyt, Van Droogenbroeck 2016; Rooduijn 2014; Van Hauwaert, Van Kessel 2018) Teoretické zdůvodnění, proč se lidé ztotožňují s populistickými postoji, se jako i předešlé vysvětlení odkazuje na sociální a ekonomické změny působící obzvláště na lidi ve špatném nebo zranitelném ekonomickém postavení, kteří mají potřebu po pozitivní sociální identitě a necítí se být dostatečně zastoupeni v politice. Podle Keppense, Spruyta, Van Droogenbroecka tito lidé nalézají v populismu: „1) rozlišování skupin, které jim umožňuje připisovat odpovědnost za jejich vlastní pocity nejistoty a znepokojení faktorům mimo jejich kontrolu a odpovědnost, takže si udrží sebeúctu 2) naději, že překonají obtíže prostřednictvím jednání suverénního lidu.“ (Keppens, Spruyt, Van Droogenbroeck 2016: 69) Jak popisují Elchardus a Spruyt současný vývoj světa se může některým jednotlivcům díky jejich osobní situaci jevit jako éra úpadku ve které jim populismus nabízí politiku naděje, že „tam kde tradiční strany a politici zklamali, obyčejný lid, selský rozum a politici dávající jim hlas naleznou řešení, které úpadek zastaví a navrátí je do vysněné komunity v níž byla retrospektivně viděno společnost dobrá a spravedlivá.“ (Elchardus, Spruyt 2016: 126) Proto autoři navrhují měřit u jednotlivců míru populistických postojů jako faktor ovlivňující jejich volbu.

Další postoj, kterému je v souvislosti s populismem věnována pozornost, bývá označován termínem politická nespokojenost. (Aarts, Bélanger 2006; Andreadis, Hawkins, Kaltwasser 2018; Coffé, Michels 2014; De Lange, Rooduijn, Van Der Brug 2016) Di Palma tento pojem definoval jako „subjektivní pocit bezmocnosti, cynismu a nedostatku důvěry v politické procesy, politiky a demokratické instituce, ovšem bez zpochybňování politického režimu.“ (Di Palma citován in Montero, Torcal 2006: 6) Dahlberg, Holmberg a Linde poukazují ve své analýze na fakt, že vnímaná úroveň

korupce a nedostatečná reprezentace mají v demokraciích silný vliv na politickou nespokojenost. (Dahlberg, Holmberg, Linde 2013) Ve střední a východní Evropě je navíc vyšší počet „nespokojených demokratů“<sup>26</sup>, kteří vidí veřejné činitele jako zkorumpované elity jednající ve vlastním zájmu a jsou díky neinstitutionalizovanému stranickému systému dostupnější pro PRR strany. Pokud míra politické nespokojenosti dosáhne určité úrovně, pak dle Andreadise, Hawkinse a Kaltwassera napomáhá aktivovat populistické postoje. (Andreadis, Hawkins, Kaltwasser 2018) Nicméně část akademického výzkumu rovněž naznačuje, že politická nespokojenost není charakteristickým znakem pouze pro voliče populistických stran, ale také pro nevoliče. (Dassonneville, Voogd 2018; Hooghe, Marien, Pauwels 2011; Webb 2013)

Studován je rovněž anti-imigrační postoj jednotlivců, přičemž současný výzkum naznačuje, že u voličů PRR stran se nejedná pouze o formu protestní volby, ale skutečnou politickou preferenci. (Fennema, Tillie, Van Der Brug 2000; Fennema, Tillie, Van Der Brug 2005; Ivarsflaten 2008; Mughan, Paxton 2006; Zhirkov 2014) Přistěhovalci jsou viděni jako hrozba materiálního blahobytu domorodého obyvatelstva nebo jeho kulturní identity a integrity, neboť nejsou schopni plné asimilace. Vykreslování přistěhovalců v souvislosti s problematickou integrací má podle Mughana a Paxtonové pro PRR strany 3 výhody: 1) nepřímými útoky na imigranty se vyhýbají spojováním s fašisty; 2) zaměření se na asimilaci místo kulturních rozdílů může být atraktivní pro voliče, kteří nejsou proti imigraci jako takové, ale zastávají názor, že všichni nově příchozí by se měli asimilovat; 3) zdůrazňování, že přistěhovalci neschopnosti nejsou schopni asimilace, neboť ji sami nechtějí, legitimizuje požadavek na vládní zásah. (Mughan, Paxton 2006) Kromě negativních postojů vůči imigrantům se PRR rovněž vymezují i vůči menšinám, které na daném území žijí již delší dobu a svou přítomností brání naplnění populistické národovecké představy o jednotném čistém lidu. V rétorice PRR stran se navíc často objevuje obraz obyčejného lidu, který je obětí multikulturní společnosti a elit, které ji podporují<sup>27</sup>. Populismus pomáhá nacionalistické anti-imigrační požadavky artikulovat a legitimizuje jako vůli lidu. (De Cleen 2017)

---

<sup>26</sup> Tímto termínem jsou v literatuře označováni jednotlivci, kteří jsou nespokojeni s výkonem demokratického systému, ale přesto jsou oddáni demokratickým zásadám. (Dahlberg, Holmberg, Linde 2013)

<sup>27</sup> Elita v tomto pojetí není omezena pouze na politickou elitu, ale zahrnuje také umělce, intelektuály, akademiky nebo novináře.



Anti-imigrační postoje ovlivňují i ekonomickou politiku PRR stran. Fakt, že sociální systémy evropských zemí nezohledňují při poskytování pomoci původ žadatelů je terčem kritiky PRR stran, neboť v jejich pojetí mají přistěhovalci menší nárok na sociální pomoc než původní obyvatelstvo. (Achterberg, De Koster, Van Der Waal 2013; Schumacher, Van Kersbergen 2016) Přistěhovalci nejsou vykreslováni jako ekonomické nebezpečí pouze z důvodu zvýšení soutěže na pracovním trhu, ale v časech ekonomické prosperity populisté označují lid za oběť zbytečných a nadměrných výdajů na migranty. (Jetten, Mols 2016) Objevuje se rovněž kritika, že sociální stát slouží pouze „vyžírám“, namísto obyčejných lidí. Jinými slovy PRR strany nevystupují proti sociálnímu systému, ale naopak chtějí redistribuci zdrojů omezit pouze na domorodou populaci podporují egalitářství.

Obsáhlá část odborné literatury se věnuje také vztahu populismu a euroskepticismu. (De Vries, Edwards 2009; Harmsen 2010; Lubbers, Scheepers 2007; Lubbers, Scheepers, Werts 2013) Euroskeptické postoje u jednotlivců jsou vysvětlovány dvěma způsoby, konkrétně pomocí teorie utilitarismu a teoremi identity. Uutilaristický přístup předpokládá, že lidé jsou racionální a podporují EU, pokud osobně profitují z evropské integrace. Naproti tomu identitární teorie zdůrazňují, že podpora EU nezávisí pouze na ekonomickém profitu, neboť evropská integrace je PRR stranami vykreslována negativně kvůli omezování pravomocí národních států a jako hrozba národní identitě, přičemž právě národní komunita a identita jsou základními prvky pro mobilizaci euroskeptických voličů. Aktuální výzkum připisuje větší váhu druhému z výše zmíněných vysvětlení. (De Vries, Edwards 2009; Lubbers, Scheepers, Werts 2013)

Posledním zkoumaným postojem je důležitost lídra pro volbu PRR stran. Obraz osobnosti silného lídra, který je reprezentantem lidu a instinktivně zná jeho přání, neodmyslitelně patří do ideologie populismu, a proto vliv stranického lídra stal předmětem výzkumu volby PRR stran. (Coffé, Van Den Berg 2017; Kestilä-Kekkonen, Söderlund 2014; Rooduijn, Schumacher 2013) Existuje několik důvodů pro zkoumání efektu leadershipu. Jak ve své knize ukazuje Diego García, důležitost schopnosti lídra identifikovat se s veřejností a působit jako obyčejný člověk blízký masám se zvyšuje. (García 2014) Navíc je tento trend stále posilován působením médií. V neposlední řadě mají populistické strany obvykle vytvořenou pouze málo rozvinutou organizační strukturu se slabými místními organizacemi, což dává lídrovi v rámci strany a při prezentaci stranické politiky ještě větší váhu.

S ohledem na představené teorie lze stanovit následující hypotézy:

Hypotéza 5 (H5): S nárůstem populistického postoje roste pravděpodobnost volby PRR strany.

Hypotéza 6 (H6):

- a. Vyšší míra politické nespokojenosti zvyšuje pravděpodobnost volby PRR stran.
- b. Zároveň je ovšem politická nespokojenost charakteristickým znakem nejen voličů populistických stran, ale také nevoličů.

Hypotéza 7 (H7):

- a. Vyšší míra anti-imigračních/národoveckých postojů zvyšuje pravděpodobnost volby PRR stran.
- b. Kombinace egalitářských a anti-imigračních/národoveckých postojů zvyšuje pravděpodobnost volby PRR stran.

Hypotéza 8 (H8): S nárůstem euroskepticismu roste pravděpodobnost volby PRR strany.

Hypotéza 9 (H9): S nárůstem disproporce mezi pozitivním hodnocením lídra a politické strany ve prospěch lídra roste i pravděpodobnost volby PRR stran.

## 3. Metodologie a data

### 3. 1. Datové soubory

K testování hypotéz jsou nejprve použita agregovaná data ze SLDB 2011, a dále je využita kombinace individuálních dat ČVS 2013 a ČVS 2017 s kontextuálními daty ze SLDB 2011. Data pro ČVS 2013 byla sbírána mezi 28. říjnem a 11. listopadem 2013 Centrem pro výzkum veřejného mínění metodou osobního dotazování za použití kvótního výběru s následujícími kvótními znaky: kraj, velikost místa bydliště, pohlaví, věk a vzdělání. Celkově soubor obsahuje 1653 respondentů. Sběr dat pro ČVS 2017 proběhl mezi 23. říjnem a 12. listopadem 2017. Byl také realizován Centrem pro výzkum veřejného mínění za využití stejné metodiky. Celkově soubor obsahuje 1559 respondentů. SLDB 2011 proběhlo mezi 7. a 26. březnem 2011 prostřednictvím tištěných a online formulářů, přičemž zhruba 95 % terénních prací zajistili pracovníci České pošty. Zpracování dat a jejich zveřejnění provedl Český statistický úřad.

### 3. 2. Výzkumný design

#### 3. 2. 1. Mnohonásobná lineární regrese

Nejprve jsou hypotézy ověřovány pomocí mnohonásobných lineárních regresních (OLS) modelů. Jednotlivé případy představuje 6253 obcí ČR. Závisle proměnnou jsou procentuální zisky Úsvitu a SPD ve sněmovních volbách 2013, resp. 2017. Jako nezávisle proměnné modely využívají kromě základních sociodemografických charakteristik obyvatelstva mezi něž patří pohlaví, věk, vzdělání, religiozita, nezaměstnanost i podíl cizinců a menšin v okrese nebo geografickou koncentraci průmyslu. Věk je měřen indexem stárí, který vyjadřuje, kolik obyvatel ze starších věkových skupin připadá na sto dětí. Konkrétně kolik obyvatel ve věku 65 a více let připadá na 100 dětí do 15 let věku. Využitá data o nezaměstnanosti v obcích jsou za konečný stav v letech 2014, resp. 2017 a pocházejí z veřejné databáze Českého statistického úřadu. Jako měřítko geografické koncentrace průmyslu používám inspirován článkem Irene Menendezové Herfindahl-Hirschmannův index (HHI) vypočítán pro jednotlivé okresy v nichž se daná obec nachází. (Menendez 2016) Vyšší hodnoty indexu reprezentují vyšší regionální koncentraci zaměstnanosti v průmyslovém odvětví. Okres je jako vhodná územní jednotka pro měření koncentrace

průmyslu a počtu imigrantů nebo menšin zvolen, neboť s odkazem na články Josefa Bernarda, Tomáše Kosteckého a Martina Šimona předpokládám, že lépe odráží prostorové kontextuální efekty. (Bernard, Kostecký 2014; Bernard, Kostecký, Šimon 2014) Podíly cizinců a menšin, konkrétně romské menšiny jsou sjednoceny do jedné proměnné, neboť z pohledu PRR stejně jako cizinci už jen svou pouhou přítomností brání naplnění populistické národovecké představy o jednotném čistém lidu. Testován je rovněž podíl cizinců, který nezahrnuje slovenskou menšinu, neboť s ohledem na historii soužití se Slováky předpokládám možnost, že PRR voliči nejsou považováni za cizince, popřípadě je jejich vnímaná odlišnost od etnických Čechů menší oproti ostatním cizincům. Všechny analýzy prováděny pomocí OLS modelů jsou váženy počtem obyvatel daných obcí. Případy s chybějícími hodnotami jsou z analýzy vyloučeny. Jedná se jednotky případů, které navíc zahrnují pouze obce s malým počtem obyvatel. U všech modelů jsou provedeny testy multikolinearity, přičemž faktor variace rozptylu (VIF) pro použité proměnné je ve všech modelech nižší než 3 (viz. Tabulka 2), a proto je možné multikolinearitu vyloučit. (Mareš, Rabušic, Soukup 2015)

Tabulka 2 – hodnoty VIF v OLS modelech

Název modelu	Nejvyšší hodnota VIF v daném modelu
Model 1	1,664
Model 2	2,826
Model 3	2,812
Model 4	1,519
Model 5	2,598
Model 6	2,586

Zdroj: data ČSÚ, vlastní zpracování v programu IBM SPSS Statistics 25

### 3. 2. 2. Multinominální logistická regrese

Při usuzování z regionálně agregovaných dat na individuální úroveň existuje možnost vzniku tzv. ekologické chyby. Jedná se o chybnou interpretaci vztahu mezi proměnnými, který existuje pouze na agregované úrovni, nikoli však na individuální, přičemž v extrémních případech může být vztah mezi proměnnými pozorovaný na agregované úrovni opakem skutečného vztahu. (King, Rosen, Tanner 2004) Některé faktory navíc nejsou na úrovni regionálně agregovaných dat měřeny, a proto jsou hypotézy ověřovány pomocí individuálních dat z ČVS 2013 a 2017 doplněná agregovanými daty o počtu cizinců a menšin v okresech. Stejně jako u OLS modelů je testován i podíl cizinců vyjma Slováků. Pro všechny statistické výpočty je využito vah,

kteře zajišťují, že podíl voličů jednotlivých stran v daném souboru odpovídá výsledkům voleb. Závisle proměnnou pro účely multinominální logistické regrese (MLR) tvoří tři kategorie, konkrétně voliči Úsvitu/SPD, voliči ostatních stran a nevoliči. Jako nezávisle proměnné jsou stejně jako v případě OLS modelů využity sociodemografické údaje, a to pohlaví, věk, vzdělání, velikost místa bydliště, religiozita, socioekonomický status (SES) nebo podíl cizinců v okrese bydliště respondenta. Měřítkem vzdělání jsou tři vzdělanostní kategorie. Nízké vzdělání označuje respondenty bez maturitou zakončeného vzdělání, střední respondenty s maturitním vzděláním a poslední kategorii s vysokým vzděláním tvoří vysokoškolsky vzdělaní respondenti. Místo bydliště je označeno jako město, pokud respondent žije ve velkém městě nebo na jeho předměstí, zatímco ostatní sídla tvoří kategorii venkov. Výpočet SES je založen na modelu, který SES odvozuje od množství zdrojů respondenta. Mezi tyto zdroje doporučuje odborná literatura zahrnout příjem, vlastnictví a vzdělání. (Diemer et al. 2013) Měřítkem příjmu je index příjmu vytvořen součtem příjmových kategorií vyjadřujících osobní průměrný čistý měsíční příjem respondenta a průměrný čistý měsíční příjem jeho domácnosti. Vyšší hodnota indexu vyjadřuje vyšší příjem. Dále je do výpočtu SES využito vzdělání na základě 11 vzdělanostních kategorií (0 nedokončené základní vzdělání – 11 postgraduální vzdělání) a index vlastnictví, který je vytvořen součtem počtu pozitivních odpovědí na následující otázky:

1. Máte Vy nebo člen Vaší domácnosti vlastní dům nebo byt?
2. Máte Vy nebo člen Vaší domácnosti vlastní chalupu?
3. Máte Vy nebo člen Vaší domácnosti vlastní firmu, farmu či pozemky?
4. Máte Vy nebo člen Vaší domácnosti vlastní nemovitosti k pronajímání?
5. Máte Vy nebo člen Vaší domácnosti nějaké akcie nebo dluhopisy?
6. Máte Vy nebo člen Vaší domácnosti nějaké úspory?

Hodnoty všech tří složek SES jsou nejprve standardizovány pomocí z-skóre a poté je pomocí následující rovnice vypočítána hodnota SES pro jednotlivé respondenty:  $(z\text{-skóre indexu vlastnictví} + z\text{-skóre vzdělání} + z\text{-skóre indexu příjmu})/3 + 10$ . Kromě sociodemografických charakteristik vstupují do modelů také postoje jednotlivých respondentů. Pokud je pro měření postoje využito více otázek, jsou následně odpovědi

podrobeny explorační faktorové analýze. Euroskepticismus je měřen na základě odpovědi na otázku na 11 bodové škále:

- Nyní bychom chtěli znát Váš názor na jednotlivé problémy. Kam byste na uvedené škále zařadil svůj názor? Evropská integrace by měla být prohloubena (0) – Evropská integrace zašla příliš daleko (11).

Egalitářství je měřeno na základě odpovědi na otázku na 5 bodové škále:

- Řekněte mi, prosím, do jaké míry souhlasíte, nebo nesouhlasíte s následujícím výrokem: Vláda by měla přijmout opatření, která povedou ke snížení rozdílů ve výši příjmů. Rozhodně nesouhlasím (1) – rozhodně souhlasím (5).

Populistické postoje je bohužel možné měřit pouze v roce 2017, neboť předchozí ČVS neobsahuje vhodné otázky postihující tento fenomén. V rámci ČVS 2017 je pro jejich měření k dispozici míra souhlasu s následujícími výroky na 5 bodové škále (1 rozhodně nesouhlasí – 5 rozhodně souhlasí):

1. To, co se v politice běžně označuje kompromis, je jen zpronevření se vlastním zásadám.
2. Většina politiků se o lidi nezajímá.
3. Většině politiků lze důvěřovat.
4. Hlavním problémem ČR jsou politici.
5. Mít silného lídra ve vládě je dobré pro naši zemi, a to i kdyby tento lídr při prosazování věcí obcházel pravidla.
6. O nejdůležitějších politických otázkách by měli rozhodovat lidé, nikoli politici.
7. Většina politiků se stará jen o zájmy bohatých a mocných.

Na základě výsledků faktorové analýzy jsou pro konstrukci proměnné využity pouze výroky číslo dva, čtyři, šest a sedm (viz. Tabulka 3) z nichž je vytvořen součtový index, přičemž vyšší hodnoty odrážejí silnější populistické postoje.

Tabulka 3 – Faktorové zátěže, populismus

Výroky	Komponent
Většina politiků se stará jen o zájmy bohatých a mocných.	0,837
Většina politiků se o lidi nezajímá.	0,761
Hlavním problémem ČR jsou politici.	0,719
O nejdůležitějších politických otázkách by měli rozhodovat lidé, nikoli politici.	0,662

Zdroj: data ČVS 2017, vlastní zpracování v programu IBM SPSS Statistics 25

Poznámka: Hodnota Cronbachova alfa je 0.731. Bartlettův test byl signifikantní. Pro výpočty jsou využity váhy.

Pro měření antiimigračních a národoveckých postojů je v obou ČVS k dispozici následující otázka na 11 bodové škále:

- Nyní bychom chtěli znát Váš názor na jednotlivé problémy. Kam byste na uvedené škále zařadil svůj názor? Zákony týkající se přistěhovalců a poskytování azylu mají být vůči cizincům méně přísné. (0) - Zákony týkající se přistěhovalců a poskytování azylu mají být vůči cizincům přísnější. (11)

V rámci ČVS 2017 jsou však navíc k dispozici i dodatečné otázky na míru souhlasu s danými výroky na 5 bodové škále (1 rozhodně nesouhlasím – 5 rozhodně souhlasím):

1. Menšiny by se měly přizpůsobit českým zvykům a tradicím.
2. Vůle většiny by měla být vždy rozhodující, a to i na úkor práv menšin.
3. Obecně vzato jsou přistěhovalci pro českou ekonomiku prospěšní.
4. Přistěhovalci ohrožují českou kulturu.
5. Přistěhovalci způsobují nárůst kriminality v České republice.

Zatímco u respondentů z ČVS 2013 budou antiimigrační postoje měřeny pomocí první zmíněné otázky na 11 bodové škále, u respondentů v rámci ČVS 2017 jsou antiimigrační a národovecké postoje na základě výsledků faktorové analýzy (viz. Tabulka 4) měřeny součtovým indexem odpovědí na výroky jedna, dva, čtyři a pět.

Tabulka 4 – Faktorové zátěže, antiimigrační a národovecké postoje

Výroky	Komponent
Přistěhovalci ohrožují českou kulturu.	0,811
Přistěhovalci způsobují nárůst kriminality v České republice.	0,799
Menšiny by se měly přizpůsobit českým zvykům a tradicím.	0,724
Vůle většiny by měla být vždy rozhodující, a to i na úkor práv menšin.	0,696

Zdroj: data ČVS 2017, vlastní zpracování v programu IBM SPSS Statistics 25

Poznámka: Hodnota Cronbachova alfa je 0.751. Bartlettův test byl signifikantní. Pro výpočty jsou využity váhy.

Obě ČVS obsahují nejvíce vhodných otázek pro měření politické nespokojenosti spolu s několika výroky, a to konkrétně:

1. Zamyslíte-li se nad celkovou současnou politickou situací v České republice, řekl byste, že jste s ní...? (1 velmi spokojen – 5 velmi nespokojen)
2. Někteří lidé se domnívají, že vůbec nezáleží na tom, kdo je u moci. Jiní si myslí, že na tom velmi záleží. Kam byste zařadil svůj názor? (1 velmi záleží – 5 vůbec nezáleží)
3. Někteří lidé se domnívají, že ať lidé volí jakoukoli stranu, nezmění se vůbec nic. Jiní se domnívají, že to, koho volí, může hodně věcí změnit. Kam byste zařadil svůj názor? (1 to, koho lidé volí, může hodně změnit – 5 to, koho lidé volí, nezmění vůbec nic)
4. Jak jste celkově spokojen s fungováním demokracie v zemi? (1 velmi spokojen – 4 velmi nespokojen)
5. Do jaké míry souhlasíte, nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? (1 rozhodně nesouhlasí – 5 rozhodně souhlasí)
  - a) Obecně řečeno, ti, které zvolíme do veřejných úřadů, ztrácí velmi rychle kontakt s občany.
  - b) Politici se zajímají pouze o získání hlasů občanů, a nikoli o jejich názory.
  - c) Domnívám se, že bych byl stejně úspěšný ve veřejné funkci jako jiní lidé.



- d) Mám pocit, že docela dobře rozumím důležitým politickým problémům naší země.
- e) Nemyslím si, že se vláda zajímá o to, co si myslí lidé jako já.
- f) Považuji se za dostatečně kvalifikovaného k účasti v politice.

Pomocí faktorové analýzy jsou v rámci obou studií identifikovány tři faktory (viz. Tabulka 5; Tabulka 6) utvářející politickou nespokojenost, a to apatie, cynismus a subjektivní politická kompetence.

Tabulka 5 – Faktorové zátěže, politická nespokojenost 2013

Otázky a výroky	Komponent 1	Komponent 2	Komponent 3
<b>Subjektivní politická kompetence</b>			
Považuji se za dostatečně kvalifikovaného k účasti v politice.	0,902		
Domnívám se, že bych byl stejně úspěšný ve veřejné funkci jako jiní lidé.	0,861		
Mám pocit, že docela dobře rozumím důležitým politickým problémům naší země.	0,851		
<b>Apatie</b>			
Někteří lidé se domnívají, že vůbec nezáleží na tom, kdo je u moci.		0,915	
Někteří lidé se domnívají, že ať lidé volí jakoukoli stranu, nezmění se vůbec nic.		0,912	
<b>Cynismus</b>			
Obecně řečeno, ti, které zvolíme do veřejných úřadů, ztrácí velmi rychle kontakt s občany.			0,885
Politici se zajímají pouze o získání hlasů občanů, a nikoli o jejich názory.			0,880
<b>Podíl vysvětlené variance</b>	<b>36,16 %</b>	<b>26,62 %</b>	<b>17,23 %</b>

Zdroj: data ČVS 2013, vlastní zpracování v programu IBM SPSS Statistics 25

Poznámka: Hodnota Cronbachova alfa komponentu 1 je 0.842, komponentu 2 0.836 a komponentu 3 0.729. Bartlettův test byl signifikantní. V rámci tabulky je zobrazen výstup za použití rotace varimax. Pro výpočty jsou využity váhy.

Tabulka 6 – Faktorové zátěže, politická nespokojenost 2017

Otázky a výroky	Komponent 1	Komponent 2	Komponent 3
<b>Subjektivní politická kompetence</b>			
Považuji se za dostatečně kvalifikovaného k účasti v politice.	0,877		
Domnívám se, že bych byl stejně úspěšný ve veřejné funkci jako jiní lidé.	0,841		
Mám pocit, že docela dobře rozumím důležitým politickým problémům naší země.	0,816		
<b>Cynismus</b>			
Politici se zajímají pouze o získání hlasů občanů, a nikoli o jejich názory.		0,915	
Obecně řečeno, ti, které zvolíme do veřejných úřadů, ztrácí velmi rychle kontakt s občany.		0,914	
<b>Apatie</b>			
Někteří lidé se domnívají, že vůbec nezáleží na tom, kdo je u moci.			0,918
Někteří lidé se domnívají, že ať lidé volí jakoukoli stranu, nezmění se vůbec nic.			0,890
<b>Podíl vysvětlené variance</b>	34,09 %	27,21 %	18,18 %

Zdroj: data ČVS 2017, vlastní zpracování v programu IBM SPSS Statistics 25

Poznámka: Hodnota Cronbachova alfa komponentu 1 je 0.804, komponentu 2 0.814 a komponentu 3 0.795. Bartlettův test byl signifikantní. V rámci tabulky je zobrazen výstup za použití rotace varimax. Pro výpočty jsou využity váhy.

Effektu důležitosti pozitivního hodnocení lídra na volbu jednotlivých respondentů je měřen jako rozdíl mezi sympatií pro lídra a politickou stranou, kterou respondent volil. Vzhledem k použití MLR je třeba proměnnou vytvořit i pro nevoliče, přičemž je využita otázka, kterou stranu by respondent volil, pokud by se býval rozhodnul volit. Konkrétní znění otázek na sympatie ke stranickému lídrovi a politické straně je následující:

1. Rád bych zjistil, co si myslíte o jednotlivých politických stranách. Přečtu Vám název politické strany a Vy mi prosím řekněte, kam byste ji zařadil na škále od 0 do 10. Nula znamená silné nesympatie k této straně a desítka znamená silné sympatie k této straně. Pokud zmíním stranu, o které jste nikdy neslyšel, nebo cítíte, že ji dostatečně neznáte, tak mi to řekněte.
2. Pomocí stejné škály mi nyní řekněte, jaké sympatie máte k jednotlivým hlavním představitelům politických stran.

S chybějícími daty je nakládáno následujícím způsobem. Pokud respondent neodpověděl na otázku, z níž je konstruována závisle proměnná, pak je z analýzy vyloučen, což redukuje počet respondentů na 1534 v rámci ČVS 2013, resp. 1459 v případě ČVS 2017. Chybějící data pro nezávisle proměnné jsou doplněna pomocí mnohonásobné imputace prostřednictvím řetězových rovnic. Zvažována byla rovněž alternativa kódovat chybějící data jako další kategorii nominální proměnné interagované s dummy indikátorem nebo technika specifikace imputace pomocí multivariačního normálního modelu. První zmíněná alternativa nebyla použita, neboť předchozí literatura naznačuje, že ačkoli produkuje přesné standardní chyby koeficientů, tak odhady samotné mohou být zkreslené. (Allison 2001) V simulačních studiích vykazuje metoda mnohonásobné imputace prostřednictvím řetězových rovnic ve srovnání s druhou zvažovanou alternativou velmi podobných výsledků. (Carlin, Lee 2010; Van Buuren 2007) Navíc však umožňuje specifikovat řadu imputačních modelů, které přesně reprezentují distribuci proměnných s chybějícími daty a byla proto upřednostněna.

Celkový počet imputací je 100 pro oba datasety, přičemž byly provedeny při zahrnutí všech proměnných a nikoli pouze proměnných v daném modelu, neboť literatura doporučuje tento inkluzivnější postup. (Allison 2012; Enders 2010) Jak ukazuje ve svých simulacích Paul Allison, zvolená imputační technika vykazuje, za podmínek splněných použitými datasety, dobré výsledky i při 50 % chybějících případech. (Allison 2001) Podíl chybějících případů za jednotlivé proměnné ve využívaných datasetech je obsažen v Tabulkách 7, resp. 8. V obou datasetech připadá největší podíl chybějících dat na proměnné *lídr* a *SES*.

Tabulka 7 – Podíl chybějících případů v ČVS 2013

<b>Proměnná</b>	<b>Podíl chybějících případů</b>
lídr	32,86 %
SES	32,66 %
subjektivní politické kompetence	15,71 %
euroskepticismus	11,54 %
egalitářství	7,43 %
zaměstnání	5,08 %
apatie	4,17 %
anti-imigrační postoje	3,78 %
cynismus	2,28 %
věk	1,89 %
vzdělání	1,17 %
podíl cizinců	0,20%

Zdroj: data ČVS 2013, vlastní zpracování v programu STATA 13

Tabulka 8 – Podíl chybějících případů v ČVS 2017

<b>Proměnná</b>	<b>Podíl chybějících případů</b>
SES	44,69 %
lídr	28,03 %
subjektivní politické kompetence	17,41 %
euroskepticismus	14,26 %
populismus	11,17 %
národovectví	10,28 %
zaměstnání	6,79 %
egalitářství	5,48 %
apatie	4,18 %
cynismus	3,98 %
věk	3,08 %
vzdělání	0,75 %

Zdroj: data ČVS 2017, vlastní zpracování v programu STATA 13

## 4. Analýza

Nejprve je testován vztah sociodemografických charakteristik obyvatelstva jednolitých obcí ČR a strukturálních kontextuálních faktorů v podobě podílu cizinců nebo průmyslu v okrese s volební podporou PRR stran pomocí OLS modelů, jejichž výsledky jsou prezentovány v Tabulce 9. Pro Modely 1-3 je závisle proměnnou procentuální zisk Úsvitu v obci, zatímco pro Modely 4-6 procentuální zisk SPD. V rámci všech modelů zůstává zachována podoba vztahu mezi základními sociodemografickými proměnnými a závisle proměnnou. Ve všech případech je vyšší zisk PRR stran asociován s nižším podílem mužů v obci, s nižším indexem stáří, což poukazuje na vyšší výsledky PRR v oblastech s mladší populací a dále také s nižší religiozitou. V rámci všech modelů je rovněž možné pozorovat negativní vztah volebních zisků PRR stran a podílu lidí s vysokoškolským vzděláním v obci. Naopak pozitivní je vztah volebních zisků PRR stran a podílu nezaměstnaných, kdy s nárůstem podílu nezaměstnaných v obci stoupá zisk Úsvitu o zhruba 0,1 % a zisk SPD dokonce o více než 0,6 %. Pozitivní je dále vztah regionální koncentrace průmyslu a volebních zisků PRR stran, což naznačuje vyšší podporu PRR stran ve strukturálně postižených regionech, kde je vyšší podíl zaměstnanců s nižší kvalifikací a příjmy. Tyto výsledky jsou v souladu s H1, která předpokládá vyšší podporu PRR stran u lidí s nižším vzděláním, u nezaměstnaných nebo zaměstnanců s nižší kvalifikací.

Naproti tomu pozitivní lineární vztah mezi podílem cizinců a zisky PRR stran, který je předpokládán H2, se podařilo potvrdit pouze v Modelech 5 a 6. Zatímco vyšší volební zisky strany Úsvit jsou negativně spjaty s vyšším podílem cizinců, tak u SPD lze pozorovat přesně opačný vztah v souladu s H2. Rozdíl ve vlivu proměnné cizinci při operacionalizaci zahrnující, a naopak nezahrnující Slováky, je v případě OLS modelů nevýznamný. Celkově dokáže stejná sada nezávisle proměnných vysvětlit zhruba 42 % výsledné variance volebního zisku strany Úsvit, resp. 48 % variance volebního zisku SPD. Výpočet lokálního  $R^2$  viz. Obrázek 3 ilustruje, že na základě volebních výsledků Úsvitu je možné poměrně úspěšně predikovat volební zisky SPD v následujících volbách, což napovídá o příbuznosti elektorátu daných stran, resp. minimálně o podobnosti jeho regionálního rozložení. Na základě výše prezentovaných výsledků lze předpokládat, že velká část voličů Úsvitu volila v následujících volbách SPD, přičemž její elektorát se stával oproti Úsvitu strukturovanějším.

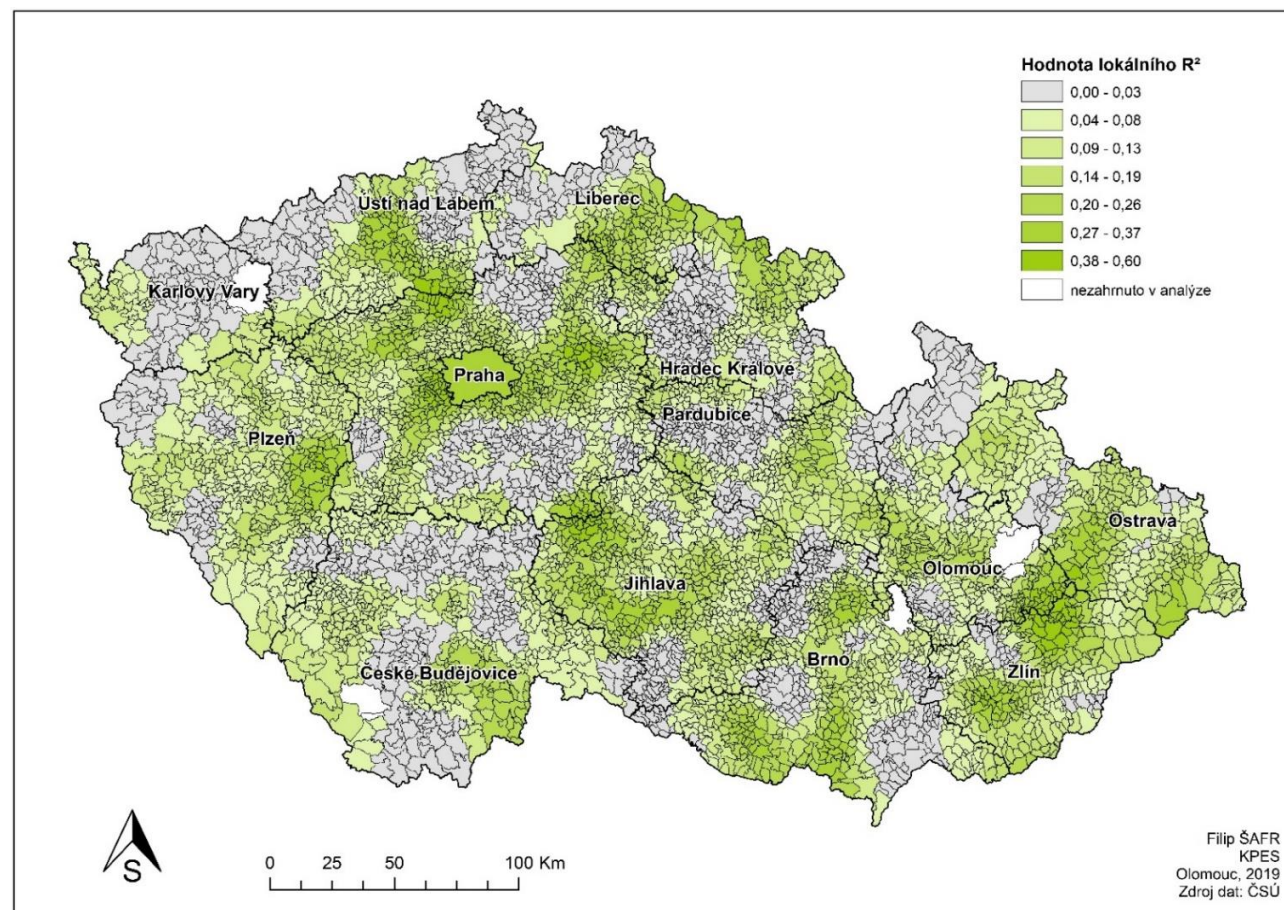
Tabulka 9 – Závislost volební podpory PRR stran na sociodemografických charakteristikách obyvatelstva obcí a prostorových kontextuálních efektech

Proměnné	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
	B	B	B	B	B	B
konstanta	13,386 (0,023)	10,336 (0,023)	10,301 (0,023)	20,695 (0,028)	18,082 (0,028)	18,077 (0,028)
muži	-0,095*** (0,000)	-0,063*** (0,000)	-0,064*** (0,000)	-0,180*** (0,001)	-0,162*** (0,001)	-0,159*** (0,001)
index stáří	-0,002*** (0,000)	-0,003*** (0,000)	-0,003*** (0,000)	-0,004*** (0,000)	-0,005*** (0,000)	-0,005*** (0,000)
bez vyznání	0,005*** (0,000)	0,003*** (0,000)	0,003*** (0,000)	0,004*** (0,000)	0,005*** (0,000)	0,004*** (0,000)
VŠ vzdělání	-0,236*** (0,000)	-0,159*** (0,000)	-0,159*** (0,000)	-0,288*** (0,000)	-0,235*** (0,000)	-0,231*** (0,000)
nezaměstnanost	0,078*** (0,000)	0,110*** (0,000)	0,105*** (0,000)	0,637*** (0,000)	0,619*** (0,000)	0,636*** (0,000)
HHI		0,002*** (0,000)	0,002*** (0,000)		0,001*** (0,000)	0,001*** (0,000)
cizinci		-0,121*** (0,000)			0,090*** (0,000)	
cizinci (vyjma Slováků)			-0,191*** (0,000)			0,060*** (0,001)
R <sup>2</sup>	0,387	0,419	0,421	0,470	0,484	0,483
N	6246	6246	6246	6246	6246	6246

Zdroj: data ČSÚ, vlastní zpracování v programu IBM SPSS Statistics 25

Poznámka: V závorkách jsou uvedeny standardní chyby. Statistická signifikance \* p<.05, \*\* p<.01, \*\*\* p<.001

Obrázek 3 - Mapa lokální závislosti volebního výsledku SPD na volebním výsledku Úsvitu

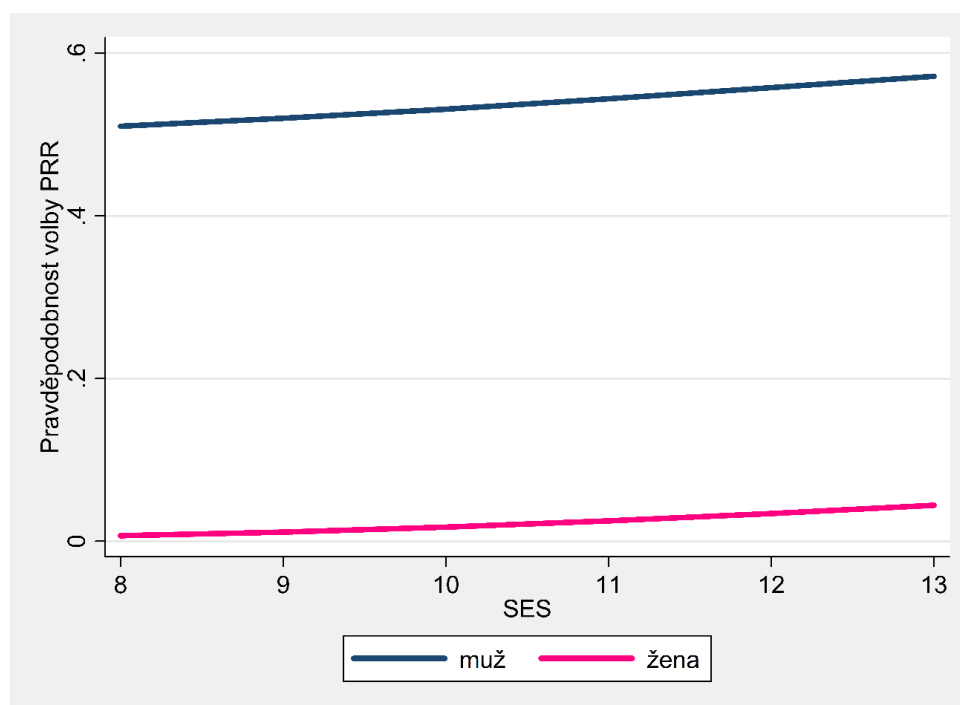


Zdroj: data ČSÚ, vlastní zpracování v programu ArcGis 10.4

Poznámka: Do analýzy nebyly zahrnuty obce, které vznikly v mezi volebním období a vojenské újezdy.

Nicméně jak již bylo zmíněno v kapitole 3, při usuzování z regionálně agregovaných dat existuje možnost vzniku ekologické chyby, a proto nelze nalezené vztahy mezi sociodemografickými proměnnými a volebními zisky PRR stran spolehlivě interpretovat na individuální úrovni. Na rozdíl od OLS modelů výše, MLR modely v této práci využívají data na individuální úrovni, což eliminuje riziko ekologické chyby. Tabulka 10 prezentuje v rámci osmy modelů výsledky víceúrovňových analýz vztahů mezi řadou nezávisle proměnných a volbou PRR stran. Modely 1-4 se vztahují k volbě strany Úsvit a Modely 5-8 k volbě SPD. Ve všech případech byl nejdříve testován lineární vztah podílu cizinců ve dvou operacionalizovaných variantách viz. výše a volby PRR strany. Následně byl testován vztah nelineární. V roce 2013 je volba Úsvitu silně asociována s muži a v rámci Modelů 2 a 4 i s voliči spíše nižšího věku. V následujících volbách již tato spojitost mizí. Další vztahy mezi volbou PRR stran a sociodemografickými proměnnými jsou na první pohled překvapivé a odporují zavedené teorii. Zatímco volba Úsvitu je asociována spíše s nižším vzděláním, jak předpokládá H1, u strany SPD je tomu naopak. Navíc pravděpodobnost volby Úsvitu roste u žen i mužů společně s nárůstem SES viz. Graf 5, což odporuje H3 předpokládající vyšší pravděpodobnost volby PRR stran u mužů s nízkým sociálním statusem.

Graf 5– Pravděpodobnost volby Úsvitu v závislosti na pohlaví a SES



Zdroj: data ČVS 2013, vlastní zpracování v programu STATA 13

Poznámka: Výpočet je založen na Modelu 4 v Tabulce 10



Tabulka 10 – Volební podpora PRR stran v závislosti na individuálních charakteristikách voličů a podílu cizinců v okrese jejich bydliště

Proměnné	ČVS 2013				ČVS 2017			
	Všichni cizinci		Cizinci vyjma Slováků		Všichni cizinci		Cizinci vyjma Slováků	
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7	Model 8
konstanta	-4,114	-3,587	-4,175	-4,004	-3,495	-3,871	-3,494	-3,523
cizinci	-0,062	-0,532	-0,045	-0,828^	0,041	0,285	0,077	0,104
cizinci <sup>2</sup>		0,052		0,142^		-0,026		-0,004
<b>Sociodemografie</b>								
žena (ref. kat. muž)	-13,479**	-13,692**	-13,497**	-13,730**	1,477	1,441	1,449	1,472
věk	-0,104	-0,106^	-0,103	-0,104^	0,018	0,022	0,018	0,018
věk <sup>2</sup>	0,001	0,001	0,001	0,001	-0,000	-0,000	-0,000	-0,000
věřící (ref. kat. nevěřící)	0,181	0,125	0,191	0,076	-0,001	0,050	-0,001	0,006
město (ref. kat. venkov)	-0,158	0,070	-0,205	0,113	-0,006	-0,140	-0,005	-0,015
SES	0,119	0,141	0,114	0,159	-0,670	-0,678	-0,673	-0,673
SES*pohlaví	1,313**	1,336**	1,315**	1,341**	-0,189	-0,187	-0,186	-0,188
vzdělání (ref. kat. nízké)								
střední	-0,321	-0,319	-0,318	-0,333	0,993**	1,005**	0,994**	0,100**
vysoké	-1,829**	-1,849**	-1,824**	-1,863**	0,994^	1,020^	0,992^	1,003^
zaměstnaní (ref. kat. zaměstnanci)								
podnikatelé	0,565	0,561	0,561	0,566	0,324	0,325	0,331	0,329
studenti	-0,339	-0,332	-0,333	-0,274	0,226	0,235	0,230	0,233
důchodci	0,823	0,813	0,815	0,819	-0,631	-0,585	-0,637	-0,634
nezaměstnaní	-0,533	-0,496	-0,534	-0,474	0,428	0,429	0,428	0,429
<b>Postoje</b>								
populismus					0,092^	0,087	0,092^	0,092^
lídr	0,199*	0,208*	0,199*	0,212*	0,226***	0,229***	0,226***	0,227***
egalitářství	0,283	0,251	0,290	0,232	0,969	1,022	0,978	0,986
národovectví/anti-imigrační	0,053	0,034	0,058	0,024	0,287*	0,294*	0,289*	0,291*
egalitářství*národovectví/anti-imigrační	-0,002	0,001	-0,003	0,004	-0,061	-0,063^	-0,061	-0,061

euroskepticismus	0,026	0,020	0,026	0,021	0,270***	0,272***	0,269***	0,269***
apatie	0,136*	0,137*	0,134*	0,135*	-0,030	-0,034	-0,029	-0,030
cynismus	0,220^	0,233*	0,219^	0,230^	0,000	-0,008	-0,000	-0,001
subjektivní politická kompetence	0,002	0,008	0,001	0,009	-0,010	-0,012	-0,010	-0,011
N	1534	1534	1534	1534	1459	1459	1459	1459
R <sup>2</sup>	0,223	0,225	0,223	0,225	0,242	0,244	0,243	0,244

Zdroj: data ČVS 2013 a ČVS 2017, vlastní zpracování v programu STATA 13

Poznámka: Referenční kategorií jsou všichni voliči s výjimkou voličů PRR stran. Uvedeno je Fisherovo R square. Hodnoty regresních koeficientů a R square jsou zaokrouhleny na tři desetinná místa. Statistická signifikance ^ p<.1, \* p<.05, \*\* p<.01, \*\*\* p<.001

Tabulka 11– Faktory odlišující voliče nepopulistických stran a nevoliče

Proměnné	ČVS 2013				ČVS 2017			
	Všichni cizinci		Cizinci vyjma Slováků		Všichni cizinci		Cizinci vyjma Slováků	
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7	Model 8
konstanta	5,782	6,120	5,804	5,929	6,674	7,015	6,591	6,850
cizinci	0,005	-0,262^	-0,003	-0,337^	-0,008	-0,215	0,015	-0,266
cizinci <sup>2</sup>		0,029^		0,061^		0,023		0,050^
<b>Sociodemografie</b>								
žena (ref. kat. muž)	-0,340	-0,396	-0,332	-0,383	-3,868	-3,902	-3,887	-3,980
věk	-0,042	-0,042	-0,042	-0,041	-0,039	-0,040	-0,039	-0,040
věk <sup>2</sup>	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
věřící (ref. kat. nevěřící)	-0,146	-0,181	-0,148	-0,191	-0,262	-0,292^	-0,262	-0,291^
město (ref. kat. venkov)	-0,022	0,109	-0,012	0,118	0,382*	0,501**	0,370*	0,491**
SES	-0,771***	-0,761**	-0,771***	-0,757**	-0,674**	-0,680**	-0,671**	-0,678**
SES*pohlaví	0,041	0,047	0,040	0,046	0,368	0,372	0,370	0,380
vzdělání (ref. kat. nízké)								
střední	0,132	0,130	0,133	0,126	-0,379^	-0,372^	-0,380^	-0,378^

vysoké	-0,221	-0,232	-0,219	-0,239	-0,807*	-0,799*	-0,815*	-0,818*
zaměstnaní (ref. kat. zaměstnanci)								
podnikatelé	-0,024	-0,029	-0,023	-0,023	0,212	0,207	0,217	0,204
studenti	-0,176	-0,165	-0,174	-0,146	-0,222	-0,211	-0,220	-0,218
důchodci	-0,715**	-0,720**	-0,713**	-0,712**	-0,422	-0,436	-0,426	-0,431
nezaměstnaní	0,446	0,477	0,447	0,480	0,589	0,593	0,588	0,604
<b>Postoje</b>								
populismus					0,083**	0,087**	0,083**	0,086**
lídr	-0,109^	-0,104^	-0,109^	-0,104^	0,026	0,026	0,026	0,025
egalitářství	-0,296	-0,324^	-0,298	-0,330^	0,043	0,017	0,052	0,024
národovectví/anti-imigrační	-0,129	-0,140	-0,130	-0,143	-0,053	-0,055	-0,052	0,002
egalitářství*národovectví/anti-imigrační	0,028	0,031	0,029	0,032	0,001	0,003	0,001	-0,055
euroskepticismus	-0,026	-0,030	-0,026	-0,028	-0,008	-0,010	-0,008	-0,007
apatie	0,405***	0,406***	0,405***	0,405***	0,426***	0,429***	0,426***	0,429***
cynismus	0,243***	0,251***	0,243***	0,248***	-0,101*	-0,096^	-0,101*	-0,099^
subjektivní politická kompetence	-0,023	-0,020	-0,023	-0,020	-0,128***	-0,128***	-0,128***	-0,127***
N	1534	1534	1534	1534	1459	1459	1459	1459
R <sup>2</sup>	0,223	0,225	0,223	0,225	0,242	0,244	0,243	0,244

Zdroj: data ČVS 2013 a ČVS 2017, vlastní zpracování v programu STATA 13

Poznámka: Referenční kategorií jsou všichni voliči s výjimkou voličů PRR stran. Uvedeno je Fisherovo R square. Hodnoty regresních koeficientů a R square jsou zaokrouhleny na tři desetinná místa. Statistická signifikance ^ p<.1, \* p<.05, \*\* p<.01, \*\*\* p<.001.

Tabulka 12 – Deskriptivní statistika pro voliče PRR stran

	<b>Úsvit</b>	<b>SPD</b>
<b>Volební zisk</b>	6,88 %	10,64 %
<b>Pohlaví</b>		
Muž	60,0 %	54,5 %
Žena	40,0 %	45,5 %
<b>Věk</b>		
18-24	22,5 %	12,0 %
25-34	26,8 %	17,0 %
35-44	12,7 %	26,0 %
45-54	11,3 %	16,0 %
55-65	15,5 %	18,0 %
65+	11,3 %	11,0 %
<b>Religiozita</b>		
Věřící	32,9 %	31,6 %
Nevěřící	67,1 %	68,4 %
<b>Bydliště</b>		
Venkov	71,4 %	74,3 %
Město	28,6 %	25,7 %
<b>Vzdělání</b>		
Nízké	53,5 %	39,0 %
Střední	38,0 %	47,0 %
Vysoké	8,5 %	14,0 %
<b>Zaměstnání</b>		
Zaměstnanec	53,7 %	58,5 %
Podnikatel	13,4 %	10,6 %
Student	9,0 %	8,5 %
Důchodce	20,9 %	18,1 %
Nezaměstnaný	3,0 %	4,3 %

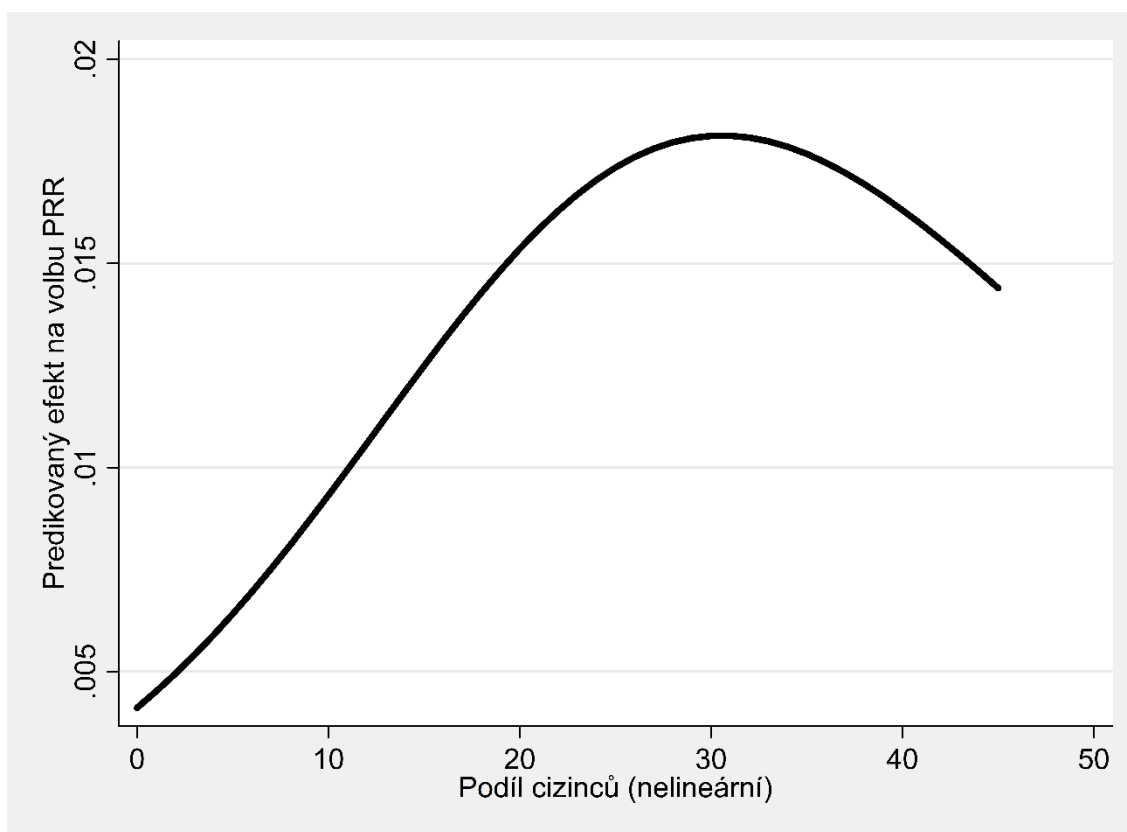
Zdroj: data ČVS 2013 a ČVS 2017, vlastní zpracování v programu IBM SPSS Statistics 25

Poznámka: V tabulce jsou uvedena sloupcová procenta.

Nicméně konfrontací vztahů nalezených v modelech s deskriptivním popisem elektorátu Úsvitu a SPD viz. Tabulka 12, lze dospět k závěrům, které již odpovídají H1. Při interpretaci modelů je nezbytné vzít v potaz referenční kategorii v podobě voličů ostatních stran. Jak ukazují Přílohy 16 a 17, SES mužů je obecně vyšší než u žen a je pouze mírně nadprůměrný u voličů Úsvitu v porovnání s dalšími politickými subjekty zastoupenými v PSP ČR po volbách v roce 2013. Vzdelání voličů SPD je pak v obdobném porovnání mírně podprůměrné viz. Příloha 18. Referenční kategorie zahrnuje tradiční strany jako např. Komunistickou stranu Čech a Moravy (KSČM) nebo Křesťanskou a demokratickou unii – Československou stranu lidovou (KDU-ČSL), přičemž významnou část elektorátu těchto stran tvoří starší lidé s nižším SES. To v kombinaci s nadreprezentováním mužů v elektorátu Úsvitu způsobilo pozitivní

působení interakčního efektu pohlaví a SES. Podobně je tomu i u asociace vyššího vzdělání respondentů s volbou SPD, kdy zásadní roli ve srovnání s referenční kategorií hraje zejména velmi podprůměrné vzdělání voličů KSČM. Obecně výsledky spíše podporují předpoklady stanovené v H1, nicméně PRR strany nejsou od dalších politických subjektů spolehlivě odlišitelné pouze na základě sociodemografických charakteristik svých voličů. H3 je nutné zamítnout zcela. Závěr, že voliče PRR stran nelze odlišovat pouze na základě sociodemografických charakteristik již dnes není zcela ojedinělý, nicméně poskytnutí příkladů z ČR dále podporuje snahu o zařazení dříve nevyužívaných proměnných, jakými jsou postoje respondentů, do výzkumu volební podpory PRR stran.

Graf 6 – Pravděpodobnost volby Úsvitu v závislosti na podílu cizinců v okrese



Zdroj: ČVS 2013, vlastní zpracování v programu STATA 13

Poznámka: Výpočet je založen na Modelu 4 v Tabulce 10.

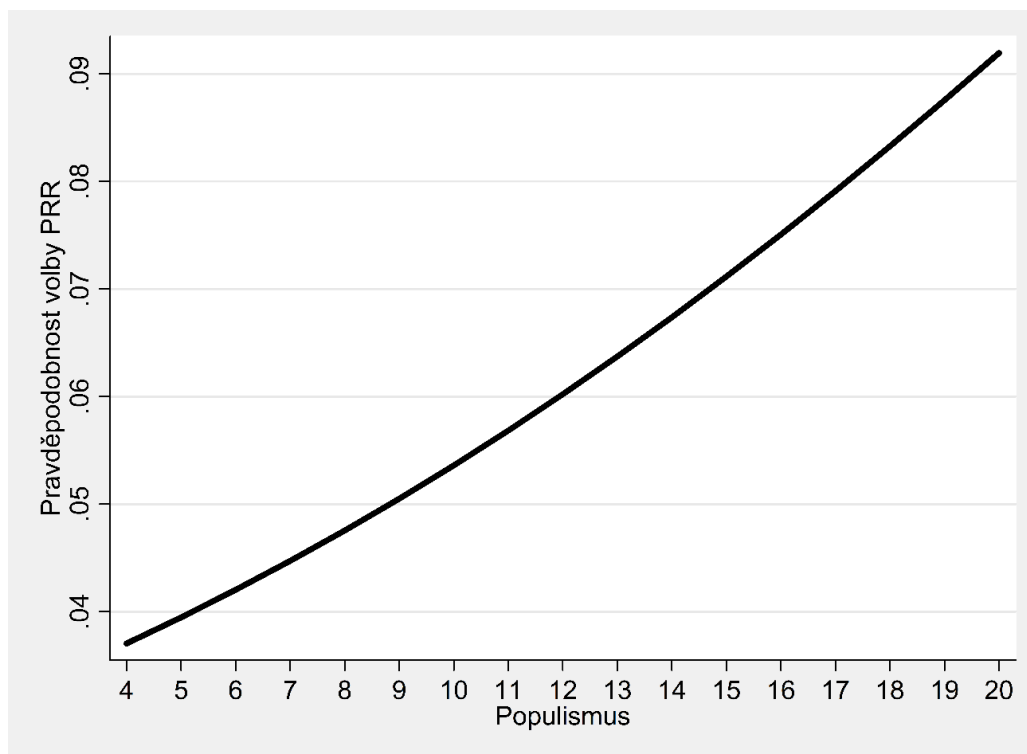
Vztah mezi volbou PRR stran a podílem cizinců<sup>28</sup> v dané lokalitě je statisticky signifikantní pouze v Modelu 4, který danou proměnnou operacionalizoval jako cizince vyjma Slováků. Ačkoli lineární podoba této nezávisle proměnné v Modelu 4 naznačuje,

<sup>28</sup> V analýze je využito kombinace individuálních dat ČVS s daty SLDB 2011 obsahující mimo jiné údaje o národnostním složení obyvatelstva v okresech. Konstrukce proměnné podíl cizinců je popsán v kapitole 3.

že šance na volbu Úsvitu stoupá s klesajícím podílem cizinců, daný vztah má ve skutečnosti nelineární podobu viz. Graf 6. Pravděpodobnost volby Úsvitu roste pouze do určité výše podílu cizinců v lokalitě a poté začíná klesat, což je vztah odpovídající H4. Naopak zamítnuta je H2, která předpokládá pouze lineární vztah a nárůst pravděpodobnosti volby PRR stran spolu s nárůstem podílu cizinců. Přestože je pozorovaný vztah statisticky významný pouze v Modelu 4, poukazuje na důležitost vnímání komplexnosti vztahů v sociálně-vědním výzkumu. Příčinou nelineárního působení podílu cizinců na volbu Úsvitu lze zřejmě nalézt v koncentraci vzdělanostní ekonomiky do městských center, jak ji popisují Florida a Moretti. (Florida 2017; Moretti 2012)

Okresy s nadprůměrným podílem cizinců, které zahrnují velká ekonomická centra jako Brno, Mladá Boleslav, Plzeň nebo Praha se zároveň vyznačují nižší podporou Úsvitu. Značná část cizinců se stěhuje převážně do velkých měst s vyšším počtem pracovních příležitostí, přičemž jak bylo diskutováno v kapitole 2, tento fakt může vést k odlišnému kulturnímu vývoji v těchto centrech, který může být vstřícnější vůči cizincům díky nižší konkurenci na pracovním trhu. Deskriptivní statistika podílu cizinců tento závěr podporuje jen částečně, neboť vysoký počet cizinců se nachází taktéž v okresech jako je Frýdek-Místek, Cheb, Chomutov, Karviná nebo Sokolov. Na rozdíl od měst jako je Brno nebo Praha jde však o strukturálně postižené regiony trpící dlouhodobě vyšší mírou nezaměstnanosti a zaostávající z pohledu průměrných mezd v ČR. Přítomnost, byť jen malého počtu cizinců, proto může být vnímána citlivěji z pohledu konkurence na pracovním trhu. Navíc je nutné přihlídnout k odlišnému kulturnímu vývoji podobných oblastí, v nichž se spojuje horší ekonomická situace s migrací mladší a vzdělanější části populace mimo tyto regiony, což v konečném důsledku dále prohlubuje kulturní rozdíly mezi regiony, ekonomickou deprivaci jednotlivců a také vytváří vhodné prostředí pro nárůst nacionalismu, jenž PRR strany využívají k získávání volební podpory. Podrobnější zkoumání výše popsanych jevů je však již nad rámec této diplomové práce. Nicméně testování zkoumaného vztahu zvoleným způsobem má i další limity. Např. nelze vyloučit reverzní kauzalitu. Model implicitně předpokládá, že podíl cizinců ovlivňuje postoje respondentů k nim, ale je také možné, že cizinci se záměrně usazují převážně v místech, kde má vůči nim majoritní populace méně předsudků. Stejně tak není zkoumána ani míra prostorové segregace mezi cizinci a majoritní populací.

Graf 7 – Pravděpodobnost volby SPD v závislosti na míře populistických postojů respondenta



Zdroj: ČVS 2017, vlastní zpracování v programu STATA 13

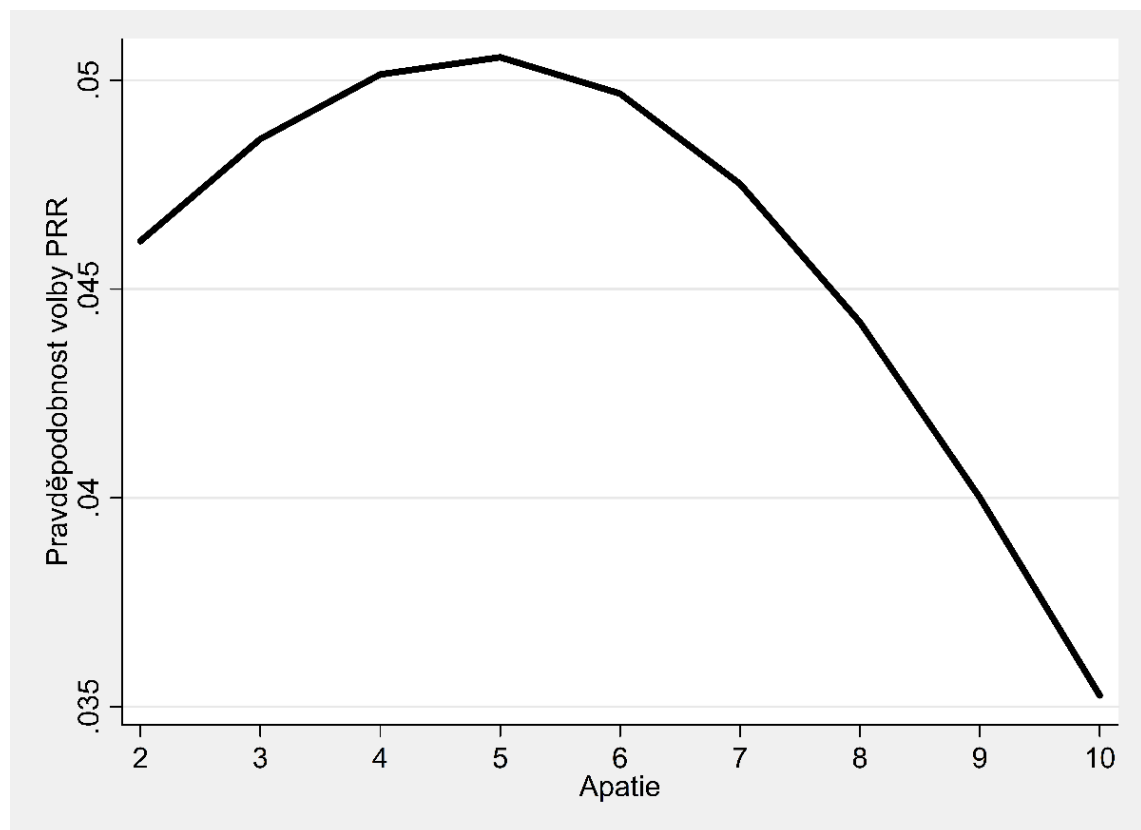
Poznámka: Výpočet je založen na Modelu 8 v Tabulce 10.

MLR modely také testovaly různé typy postojů, přičemž vztah mezi mírou populistických postojů respondenta a volbou PRR strany byl kvůli povaze datasetu zkoumán pouze v rámci dat z ČVS 2017. Z Grafu 7 je patrné, že se zvyšující se mírou populistických postojů respondenta roste i pravděpodobnost volby SPD. Efekt toho postoje je patrný v Modelech 5-8, přičemž v Modelech 5, 7 a 8 je rovněž statisticky významný, což potvrzuje H5. Nárůst pravděpodobnosti volby PRR strany u lidí se silnými populistickými postoji zřejmě není obzvláště překvapivý, nicméně je pozoruhodné, že stejně daná proměnná působí i v případě nevoličů. Výsledek v tomto ohledu naznačuje podobnost mezi elektorátem SPD a nevoliči.

Dále vyšší míra politické nespokojenosti je spojena se zvyšující se pravděpodobností volby Úsvitu viz. Graf 8 a Graf 9. V případě úrovně apatie respondenta se jedná o nelineární efekt, neboť při dosažení určité úrovně apatie začíná pravděpodobnost volby Úsvitu klesat. Podoba vztahu naznačuje, že velmi apatičtí voliči jsou těžce dosažitelní i pro radikální politický subjekt. Z normativního pohledu na politickou participaci však dlouhodobě vysoká míra politické apatie znamená problém, neboť data naznačují existenci skupiny lidí neochotné participovat bez ohledu na pestrost

politické nabídky. Naproti tomu efekt politického cynismu je lineární a pozitivní viz. Graf 9. Rostoucí pravděpodobnost volby PRR strany s nárůstem politického cynismu respondenta je pochopitelná vzhledem k běžné negativní rétorice zástupců těchto stran vůči ostatním politikům a politickému systému. V rámci Modelů 5-8 není efekt politické nespokojenosti na volbu SPD statisticky významný. Nabízí se vysvětlení, že se ziskem zastoupení v PSP ČR roste u voličů PRR stran pocit reprezentovanosti a v souvislosti s tím klesá jejich politická nespokojenost. Nicméně pro potvrzení tohoto vztahu by bylo třeba dalšího zkoumání. Celkově výsledky nabízí částečnou podporu předpokladu formulovanému v H6a, že s rostoucí politickou nespokojeností roste pravděpodobnost volby PRR strany, neboť efekt apatie na pravděpodobnost volby PRR stran je nelineární a spolu s efektem politického cynismu se projevuje pouze pro volbu Úsvitu.

Graf 8 – Pravděpodobnost volby Úsvitu v závislosti na míře apatie respondenta

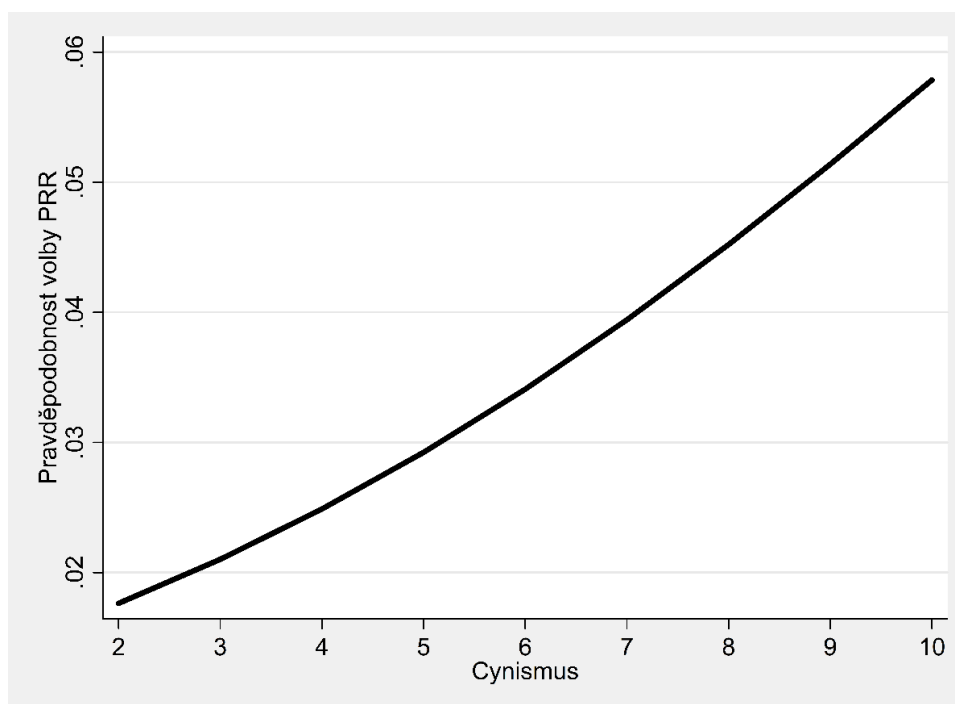


Zdroj: ČVS 2013, vlastní zpracování v programu STATA 13

Poznámka: Výpočet je založen na Modelu 4 v Tabulce 10.



Graf 9 – Pravděpodobnost volby Úsvitu v závislosti na míře politického cynismu respondenta



Zdroj: ČVS 2013, vlastní zpracování v programu STATA 13

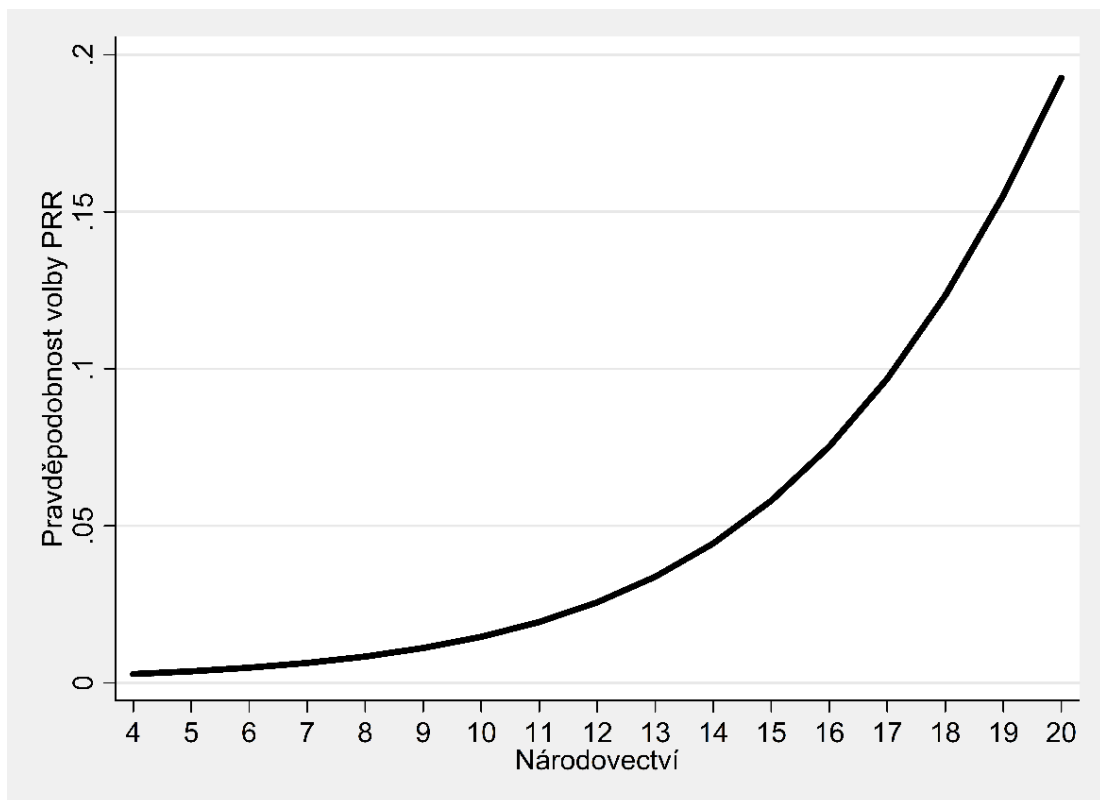
Poznámka: Výpočet je založen na Modelu 4 v Tabulce 10.

Pokud porovnáme vliv politické nespokojenosti na volbu PRR stran s jejím efektem na pravděpodobnost náležitosti do skupiny nevoličů (viz. Tabulka 10; Tabulka 11; Přílohy 19-22), tak lze opět nalézt pouze částečnou podporu pro H6b předpokládající podobnost voličů PRR stran a nevoličů z hlediska míry politické nespokojenosti. Zatímco v případě volby Úsvitu je efekt apatie nelineární, tak v případě nevoličů s rostoucí apatií narůstá pravděpodobnost náležitosti k této skupině. Efekt politického cynismu je v roce 2013 shodný pro obě skupiny (viz. Graf 9; Příloha 20), avšak v roce 2017 je statisticky významný pouze pro nevoliče, a především působí v opačném směru (viz. Příloha 21). Dále v roce 2017 s rostoucím subjektivním hodnocením politické kompetence klesá pravděpodobnost náležitosti ke skupině nevoličů (viz. Příloha 22). Výsledky naznačují, že příliš vysoká míra politické nespokojenosti vede spíše k úplné rezignaci na politickou participaci, nicméně část populace charakterizovatelná vysokou mírou politické nespokojenosti využívá možnost volby PRR stran k projevení své frustrace. H6b proto není nutné zcela zamítnout, ale nalezená podobnost vztahů není tak silná, jak bylo předpokládáno.

Vliv národovectví a anti-imigračních postojů na volbu PRR stran má stejnou podobu ve všech modelech, ale pouze v Modelech 5-8 je statisticky významný, což může

být způsobeno i odlišnou operacionalizací danou podobou dostupných dat viz. kapitola 3. H7a předpokládá nárůst pravděpodobnosti PRR stran s nárůstem národoveckých/anti-imigračních postojů. Jak ukazuje Graf 10, s rostoucí mírou národoveckých postojů se zvyšuje pravděpodobnost volby SPD, což potvrzuje H7a. Vzhledem ke kontextu ideologie a rétoriky představitelů PRR stran je tento výsledek očekávatelný, potvrzuje však důležitost kulturních témat pro nezanedbatelnou část elektorátu. Dále je zkoumáno také působení interakčního efektu mezi mírou národoveckých postojů a egalitářstvím, neboť H7b předpokládá, že kombinace egalitářských a anti-imigračních/národoveckých postojů zvyšuje pravděpodobnost volby PRR stran. Interakční efekt dosahuje statistické významnosti pouze v Modelu 6, přičemž zde podoba vztahu odpovídá stanovenému předpokladu (viz. Graf 11). Důležité je rovněž zmínit, že samostatně se efekt egalitářského postoje na volbu PRR stran neprojevuje jako statisticky významný v žádném z modelů. Je proto možné říci, že myšlenka omezení redistribuce zdrojů pouze na domorodou populaci rezonuje minimálně u části české populace a zároveň úspěšně odlišuje náhled PRR stran na ekonomickou politiku od jejich konkurence v podobě tradičních levicových stran. H7 je proto potvrzena v obou svých bodech.

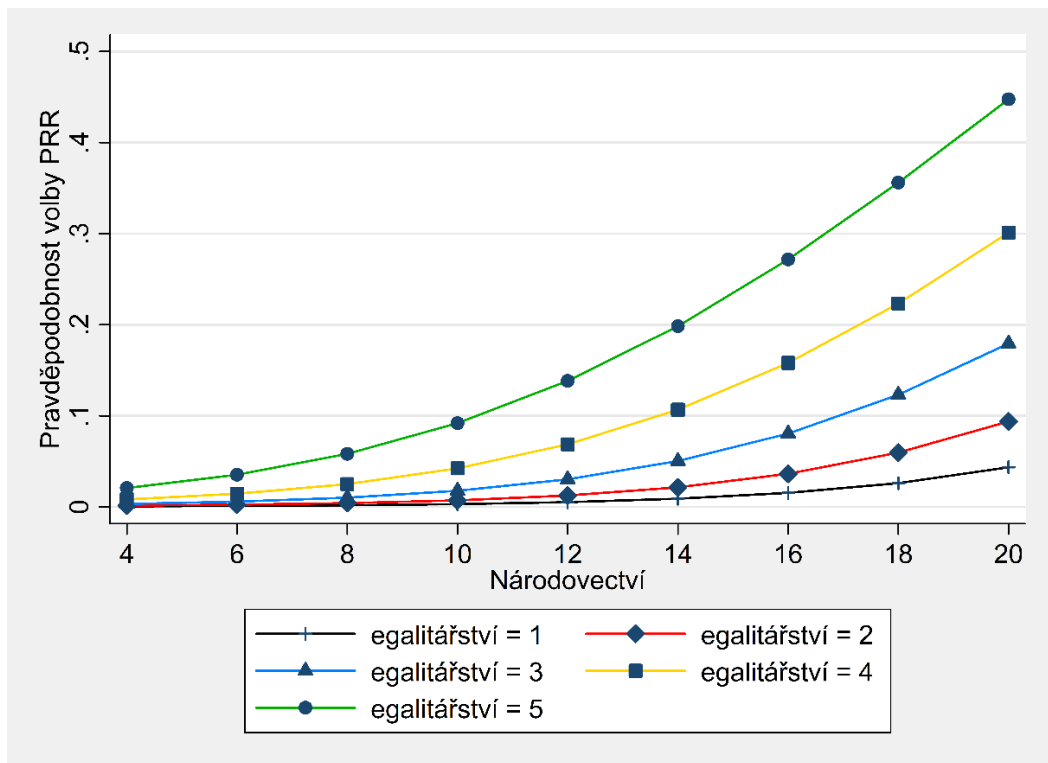
Graf 10 – Pravděpodobnost volby SPD v závislosti na míře národovectví respondenta



Zdroj: ČVS 2017, vlastní zpracování v programu STATA 13

Poznámka: Výpočet je založen na Modelu 8 v Tabulce 10.

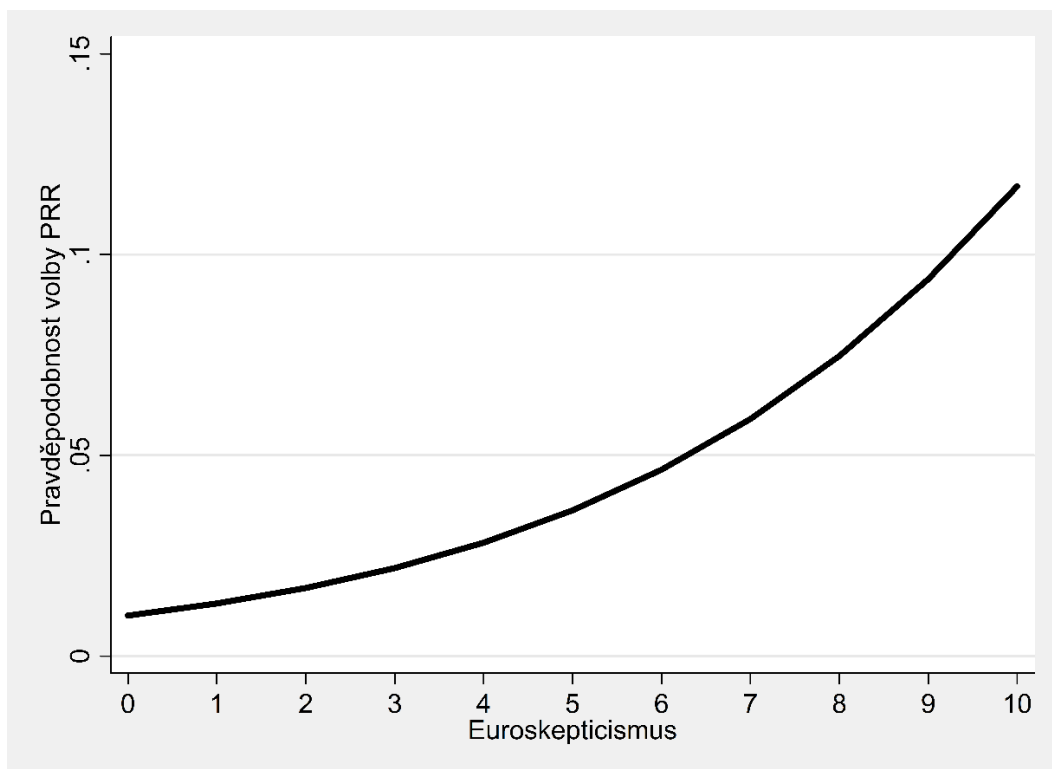
Graf 11 – Pravděpodobnost volby SPD v závislosti na míře národovectví a egalitářství respondenta



Zdroj: ČVS 2017, vlastní zpracování v programu STATA 13

Poznámka: Výpočet je založen na Modelu 6 v Tabulce 10.

Graf 12 – Pravděpodobnost volby SPD v závislosti na míře euroskepticismu respondenta



Zdroj: ČVS 2017, vlastní zpracování v programu STATA 13

Poznámka: Výpočet je založen na Modelu 8 v Tabulce 10.

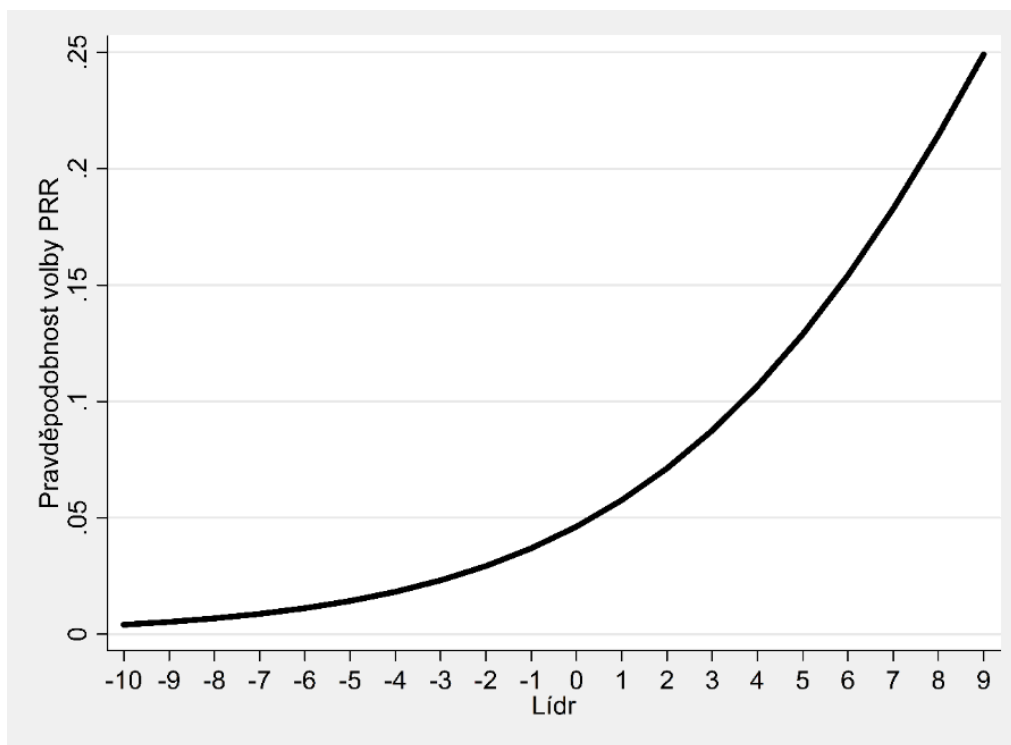
Jedním ze zkoumaných postojů byl rovněž euroskepticismus, přičemž stejně jako v případě národovectví je jeho pozitivní vliv patrný ve všech modelech, ale pouze v Modelech 5-8 je statisticky významný. Rostoucí pravděpodobnost volby SPD v závislosti na rostoucí míře euroskepticismu respondenta, kterou předpovídá H8, zachycuje Graf 12 a H8 je proto potvrzena. Možnými důvody, proč euroskeptické postoje dokáží v rámci prezentovaných modelů odlišit voliče PRR strany od ostatních voličů v roce 2017 a nikoli v roce 2013 je dlouhodobá míra euroskepticismu u české populace, která v tomto ohledu patří k vysoce nadprůměrným v rámci EU<sup>29</sup> a také migrační krize z roku 2015. Migrační krize podpořila již existující negativní sentiment vůči EU a umožnila jeho jednoznačné spojení zejména s kulturními tématy z nichž PRR strany profitují.

Posledním zkoumaným postojem je sympatie k lídrovi, resp. disproporce mezi pozitivním hodnocením lídra a politické strany, přičemž H9 předpokládá, že voliči PRR stran se od ostatních odlišují svou silnou sympatií k lídrovi v porovnání s politickou stranou samotnou. Na základě výsledků lze říci, že pravděpodobnost volby PRR stran stoupá spolu se zvyšujícím se pozitivním hodnocením lídra oproti jeho politické straně viz. Graf 13 a Graf 14, což potvrzuje H9. Vliv této proměnné má stejnou podobu v rámci všech modelů a ve všech jde zároveň o statisticky významnou proměnnou. Důležitost role lídra pro PRR strany je v rámci odborné literatury jedním z nejdiskutovanějších témat. Představa silného lídra, který je reprezentantem lidu a zná jeho přání, je s populismem spjat od počátku výzkumu tohoto fenoménu. Výsledky analýz napovídají, že tomu tak není bezdůvodně, nicméně i v tomto případě by bylo vhodné další zkoumání např. v kontextu proměn mediálních prostorů a trendu personalizace.

---

<sup>29</sup> Viz. průzkum Eurobarometru v roce 2018. (European Parliament 2018)

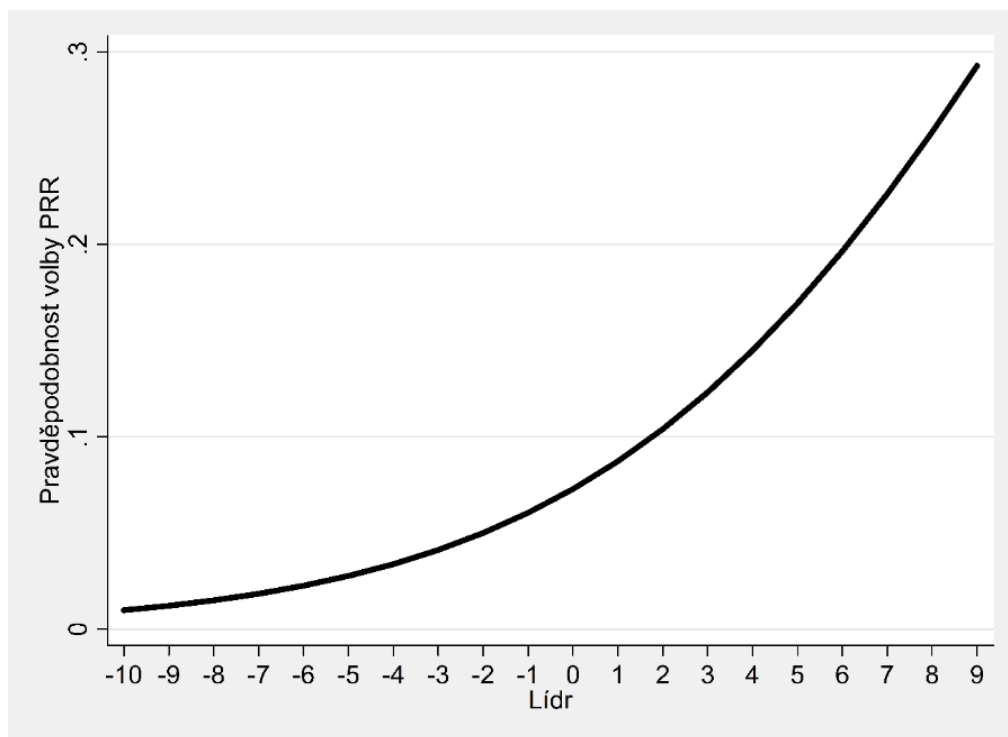
Graf 13 – Pravděpodobnost volby Úsvitu v závislosti na hodnocení lídra strany



Zdroj: ČVS 2013, vlastní zpracování v programu STATA 13

Poznámka: Výpočet je založen na Modelu 4 v Tabulce 10.

Graf 14 – Pravděpodobnost volby SPD v závislosti na hodnocení lídra strany



Zdroj: ČVS 2017, vlastní zpracování v programu STATA 13

Poznámka: Výpočet je založen na Modelu 8 v Tabulce 10.

## Závěr

Přestože se výzkumem populismu v posledních letech zabývá zvyšující se počet akademiků, tak doposud neexistuje jeho obecně přijímaná definice. V této diplomové práci byl populismus definován pomocí ideačního přístupu, který si postupně mezi odborníky na dané téma získává stále větší oblibu. Jeden z problémů, s nímž se výzkum potýká, je občasné významové zaměňování konceptů spojených s populismem za populismus samotný. Na vině je mimo jiné rostoucí popularita výzkumu v této oblasti. Z toho důvodu je v první kapitole dbáno nejen na precizní definování pojmu, ale také na popsání klíčových konceptů utvářejících ideologii populismu a vymezení populismu vůči jeho protikladům v podobě elitářství a pluralismu. Mimo ideační přístup jsou rovněž v krátkosti představeny další významné přístupy k definování populismu, a to spolu s diskuzí o jejich potencionálních výhodách a nevýhodách.

Kromě značného počtu definic, dosavadní výzkum rovněž vyprodukoval mnoho často protichůdných teorií vysvětlujících volbu PRR stran. Druhá kapitola práce proto shrnuje současné teoretické přístupy, které jsou následně empiricky testovány na příkladu PRR stran v ČR. Obecně si práce klade za cíl obohatit stávající akademický výzkum volby populistických stran analýzou voličů těchto stran v ČR, neboť region střední Evropy patří mezi méně prozkoumané oblasti z hlediska výzkumu populismu. Navíc v rámci celosvětového výzkumu doposud existuje pouze omezené poznání o působení populistických myšlenek na individuální úrovni. Byla proto stanovena následující výzkumná otázka: Jaké faktory ovlivňují volební podporu populistických stran? Pro zodpovězení výzkumné otázky posloužila zejména data z ČVS 2013 a ČVS 2017 na jejichž základě byla vytvořena série regresních modelů.

Testovány jsou hypotézy, které vycházejí kromě dvou širokých kauzálních mechanismů, a to konkrétně racionální volby a masové společnosti, také z novějšího výzkumu zaměřeného na individuální postoje voličů. Přestože předpoklad, že voliči PRR stran jsou spíše lidé s nižším vzděláním, SES nebo nezaměstnaní se potvrzuje i u českých PRR subjektů, oproti očekávání teorií obsažených v rámci zmíněných kauzálních mechanismů nelze pouze na základě sociodemografických charakteristik jednotlivců jednoznačně odlišit voliče PRR stran od ostatních voličů. Data však poskytují částečnou oporu pro Appaduraiho teorii strachu z nízkého počtu cizinců, neboť ukazují,

že s rostoucím podílem cizinců v obci roste i pravděpodobnost volby Úsvitu, ale po dosažení určitého podílu cizinců začíná naopak klesat. Možné vysvětlení spočívá v odlišném kulturním vývoji v ekonomických centrech několika okresů, kde koncentrace vzdělanostní ekonomiky a nižší konkurence na pracovním trhu vytváří potenciálně vstřícnější prostředí vůči cizincům. Nicméně je nutné zmínit, že diplomová práce má v tomto bodu své limity. Na základě provedených analýz nelze vyloučit reverzní kauzalitu a je proto možné, že cizinci se záměrně usazují převážně v místech, kde má vůči nim majoritní populace méně předsudků a zvyšující se podíl cizinců tím pádem nepůsobí na jejich umenšování. Stejně tak není zkoumána ani míra prostorové segregace mezi cizinci a majoritní populací. V tomto ohledu by byl vhodný další výzkum, který by daný závěr potvrdil.

Nejzajímavějších výsledků dosahuje práce v návaznosti na teorie ohledně individuálních postojů a volby PRR stran. Analýzy prokazují přítomnost populistických postojů nejen u voličů SPD, ale rovněž u nevoličů, s nimiž vykazují voliči PRR stran i další podobnosti s ohledem na úroveň politické nespokojenosti. Rostoucí míra politické apatie zvyšuje pravděpodobnost volby Úsvitu, ale pouze do její určité výše po jejímž dosažení začíná klesat. Nelineární podoba vztahu naznačuje, že velmi apatičtí voliči jsou těžce dosažitelní i pro PRR strany. Z normativního pohledu na politickou participaci může tento stav poukazovat na problematický stav české společnosti, neboť data naznačují existenci skupiny lidí neochotné participovat bez ohledu na pestrost politické nabídky.

Efekt zvyšování míry politického cynismu je v porovnání s efektem apatie přímočařejší, neboť s nárůstem cynismu stoupá pravděpodobnost volby Úsvitu. Ve volbách v roce 2017 však již tento efekt mizí. Nabízí se vysvětlení, že se ziskem zastoupení v PSP ČR roste u voličů PRR stran pocit reprezentovanosti a v souvislosti s tím klesá jejich politická nespokojenost. Nicméně pro potvrzení tohoto vztahu by bylo třeba dalšího zkoumání nad rámec této diplomové práce. Porovnání voličů PRR stran a nevoličů naznačuje, že příliš vysoká míra politické nespokojenosti vede spíše k úplné rezignaci na politickou participaci než k volbě PRR stran. Nicméně část populace charakterizovatelná vysokou mírou politické nespokojenosti této možnosti k projevení své frustrace využívá.

Jednoznačný je vliv národovectví a anti-imigračních postojů s jejichž nárůstem stoupá i pravděpodobnost volby PRR stran. Vzhledem ke kontextu ideologie a rétoriky představitelů PRR stran je tento výsledek očekávatelný, potvrzuje však důležitost kulturních témat pro jejich voliče. Zkoumán je i způsob, jakým ovlivňuje volební chování spojení národoveckých postojů s egalitářstvím. Analýzy prokazují, že tato kombinace zvyšuje pravděpodobnost volby PRR stran. Naproti tomu efekt samotného egalitářského postoje se v modelech neprojevuje. Myšlenka omezení redistribuce zdrojů pouze na domorodou populaci zřejmě rezonuje minimálně u části českých voličů. Zároveň úspěšně odlišuje náhled PRR stran na ekonomickou politiku od konkurence v podobě tradičních levicových stran, k jejichž ideologii egalitářství neodmyslitelně patří.

Dále výsledky analýz potvrzují nárůst pravděpodobnosti volby SPD s rostoucí mírou euroskepticismu. Pozoruhodná je skutečnost, že efekt euroskepticismu není statisticky významný pro voliče Úsvitu. Vysvětlení může být skryto v časovém období zkoumaných voleb v kombinaci s dlouhodobou mírou euroskepticismu u české populace, která v tomto ohledu patří k vysoce nadprůměrným v rámci EU, a také migrační krizi. Kvůli migrační krizi mohlo dojít k posílení již existujícího negativního sentimentu vůči EU a jeho spojení s kulturními tématy na nichž se PRR strany z podstatné části profilují. V neposlední řadě se práce zabývala důležitostí lídra, přičemž prokazuje, že spolu s nárůstem disproporce mezi pozitivním hodnocením osoby lídra oproti jeho politické straně stoupá i pravděpodobnost volby PRR stran. Tento efekt se konzistentně projevuje ve všech statistických modelech. Důležitost lídra pro PRR strany je v odborné literatuře často diskutována, neboť obraz silného lídra, který je reprezentantem lidu a zná jeho přání je s populismem spjat od počátku výzkumu tohoto fenoménu. Přestože analýzy napovídají, že tomu tak není bezdůvodně, bylo by vhodné roli leadershipu ve volebním úspěchu PRR stran podrobit dalšímu zkoumání, neboť jak část odborníků správně upozorňuje, v posledních dekadách došlo k výrazné proměně médií a posilující trend personalizace je možné pozorovat nejen u populistických stran.

Tato práce naznačuje, že minimálně v kontextu ČR poskytují nejlepší teoretické zdůvodnění volby PRR stran teorie zaměřující se na individuální postoje voličů. Mimo to poukazuje na výhody využití inkluzivnějších metod statistického modelování, jenž umožňují testování mnoha konkurenčních teoretických předpokladů a přispívají tak více k poznání studovaného fenoménu oproti velmi úzce vymezeným pracím



zabývající se pouze jednotlivými teoriemi vysvětlujícími volbu PRR stran. V obecné rovině diplomová práce rovněž upozorňuje na důležitost precizního definování populismu v budoucích výzkumných pracích na dané téma. V akademické obci stále existuje živá debata o tom, jaký je nejvhodnější přístup k definování populismu, která bohužel někdy vede k dalším úpravám stávajících definic, jež se neukazují jako přínosné nebo naopak k velmi povrchnímu definování tohoto fenoménu s odkazem na neexistenci konsenzuální definice. Aplikací ideačního přístupu a diskuzí o jeho výhodách oproti možným alternativám přispívá práce ke zmíněné debatě s poukazem na vhodnost využití zmíněného přístupu pro budoucí výzkum.

# Zdroje

## Literatura

Aarts, Kees, Eric Bélanger. 2006. „Explaining the Rise of the LPF: Issues, Discontent, and the 2002 Dutch Election.” *Acta Politica* 41 (1): 4-20.

Abts, Koen, Stefan Rummens. 2007. „Populism versus democracy.“ *Political Studies* 55 (2): 405-424.

Adorno, Theodor W., Betty Aron, Else Frenkel-Brunswik, Daniel J. Levinson, Nevitt Sanford. 1969. *The Authoritarian Personality*. New York: W. W. Norton.

Achterberg, Peter, Willem De Koster, Jeroen Van Der Waal. 2013. „The new right and the welfare state: The electoral relevance of welfare chauvinism and welfare populism in the Netherlands.“ *International Political Science Review* 34 (1): 3-20.

Akkerman, Agnes, Cas Mudde, Andrej Zaslove. 2014. „How Populist Are the People? Measuring Populist Attitudes in Voters.“ *Comparative Political Studies* 47 (9): 1324-1353.

Albertazzi, Daniele, Duncan McDonnell. 2008. „Introduction: The Sceptre and the Spectre.“ Pp. 1-11 in Daniele Albertazzi, Duncan McDonnell (eds.). *Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Allison, Paul D. 2012. „Handling Missing Data by Maximum Likelihood.“ *SAS Global Forum 2012: Statistics and Data Analysis*. Dostupné z: <<http://www.statisticalhorizons.com/wp-content/uploads/MissingDataByML.pdf>> (2. 3. 2019)

Allison, Paul D. 2001. *Missing Data*. London: Sage Publications.

Almond, Gabriel, Sidney Verba. 1963. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press.

Andreadis, Ioannis, Kirk A. Hawkins, Cristóbal Rovira Kaltwasser. 2018. „The Activation of Populist Attitudes.“ *Government and Opposition* 0: 1-25. Dostupné z: <<https://doi.org/10.1017/gov.2018.23>> (30. 12. 2018)

Appadurai, Arjun. 2006. *Fear of Small Numbers: An Essay on the Geography of Anger*. Durham: Duke University Press.

Arzheimer, Karl. 2009. „Contextual Factors and the Extreme Right Vote in Western Europe, 1980–2002.“ *American Journal of Political Science* 53 (2): 259-275.

Arzheimer, Karl, Elisabeth Carter. 2006. „Political opportunity structures and right-wing extremist party success.“ *European Journal of Political Research* 45 (3): 419-443.

Bachrach, Peter. 1967. *The Theory of Democratic Elitism: A Critique*. Boston: Little, Brown and Company.

Bakker, Ryan, Erica Edwards, Liesbet Hooghe, Seth Jolly, Jelle Koedam, Filip Kostelka, Gary Marks, Jonathan Polk, Jan Rovny, Gijs Schumacher, Marco Steenbergen, Milada Vachudova, and Marko Zilovic. „Explaining the salience of anti-elitism and reducing political corruption for political parties in Europe with the 2014 Chapel Hill Expert Survey data.“ *Research and Politics* 4 (1): 1-9.

Ball, Terrence. 1999. „From ‘core’ to ‘sore’ concepts: Ideological innovation and conceptual change.“ *Journal of Political Ideologies* 4 (3): 391-396.

Bernard, Josef, Tomáš Kostecký. 2014. „Prostorový kontext volebního chování – jak působí lokální a regionální prostředí na rozhodování voličů.“ *Sociologický časopis* 50 (1): 3-28.

Bernard, Josef, Tomáš Kostecký, Martin Šimon. 2014. „Existují prostorové kontextové vlivy na volební chování i v relativně nacionalizovaném stranickém systému? Příklad Česka.“ *Geografie* 119 (3): 240-258.

Betz, Hans-Georg, Carol Johnson. 2004. „Against the current-stemming the tide: the nostalgic ideology of the contemporary radical populist right.“ *Journal of Political Ideologies* 9 (3): 311-327.

Betz, Hans-Georg. 1998. „Introduction.“ Pp. 1-10 in Hans-Georg Betz, Stefan Immerfall (eds.). *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Betz, Hans-Georg. 1994. *Radical Right Wing Populism in Western Europe*. Basingstoke: Macmillan.

Blumler, Herbert. 1958. „Race Prejudice as a Sense of Group Position.“ *The Pacific Sociological Review* 1 (1): 3-7.

Bornschieer, Simon, Hanspeter Kriesi. 2012. „The populist right, the working class, and the changing face of class politics.“ Pp. 10-29 in Jens Rydgren (ed.). *Class Politics and the Radical Right*. London: Routledge.

Bornschieer, Simon, Martin Dolezal, Timotheos Frey, Edgar Grande, Hanspeter Kriesi, Roman Lachat. 2008. *West European Politics in the Age of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bornschieer, Simon, Martin Dolezal, Timotheos Frey, Edgar Grande, Hanspeter Kriesi, Roman Lachat. 2006. „Globalization and the transformation of the national political space: Six European countries compared.“ *European Journal of Political Research* 45 (6): 921-956.

Bovens, Mark, Anchrit Wille. 2010. „The education gap in participation and its political consequences.“ *Acta Politica* 45 (4): 393-422.

Bušťíková, Lenka. 2014. „Revenge of the Radical Right.“ *Comparative Political Studies* 47 (12): 1738-1765.

Canovan, Margaret. 2005. *The People*. Cambridge: Polity Press.

Canovan, Margaret. 1999. „Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy.“ *Political Studies* 47 (1): 2-16.

Canovan, Margaret. 1984. „People, Politicians and Populism.“ *Government and Opposition* 19 (3): 312-327.

Carlin, John B., Katherine J. Lee. 2010. „Multiple Imputation for Missing Data: Fully Conditional Specification Versus Multivariate Normal Imputation.“ *American Journal of Epidemiology* 171 (5): 624-632.

Coffé, Hilde, Ank Michels. 2014. „Education and Support for Representative, Direct and Stealth Democracy.“ *Electoral Studies* 35: 1-11.

Coffé, Hilde, Job Van Den Berg. 2017. „Understanding shifts in voting behaviour away from and towards radical right populist parties: The case of the PVV between 2007 and 2012.“ *Comparative European Politics* 15 (6): 872-896.

Collier, David, Ruth Berins Collier. 1991. *Shaping the Political Arena Critical Junctures, the Labor Movement, and Regime Dynamics in Latin America*. Princeton: Princeton University Press.

Conniff, Michael Lee. 2012. „Introduction.“ Pp. 1-22 in Michael Lee Conniff (ed.). *Populism in Latin America*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.

ČSÚ. 2014a. „Úroveň vzdělání obyvatelstva podle výsledků sčítání lidu - 2011.“ Lidé a společnost, únor 2014 (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20536250/17023214.pdf/7545a15a-8565-458b-b4e3-e8bf43255b12?version=1.1>> (1. 1. 2019)

ČSÚ. 2014b. „Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu – 2011.“ Lidé a společnost, prosinec 2014 (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf/c533e33c-79c4-4a1b-8494-e45e41c5da18?version=1.0>> (1. 1. 2019)

Dahl, Robert. 1982. *Dilemmas of Pluralist Democracy: Autonomy vs. Control*. New Haven: Yale University Press.

Dahlberg, Stefan, Eelco Harteveld, Andrej Kokkonen, Wouter Van Der Brug. 2015. „The gender gap in populist radical-right voting: examining the demand side in Western and Eastern Europe.“ *Patterns of Prejudice* 49 (1-2): 103-134.

Dahlberg, Stefan, Sören Holmberg, Jonas Linde. 2013. „Dissatisfied Democrats: A Matter of Representation or Performance?.“ *QOG Working Paper Series* (online; Pdf). Dostupné z: <<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/38941>> (6. 3. 2019)

Dassonneville, Ruth, Remko Voogd. 2018. „Are the Supporters of Populist Parties Loyal Voters? Dissatisfaction and Stable Voting for Populist Parties.“ *Government and Opposition* 1-22. Dostupné z: <<https://www.cambridge.org/core/journals/government-and-opposition/article/are-the->

supporters-of-populist-parties-loyal-voters-dissatisfaction-and-stable-voting-for-populist-parties/2E82501E3EFA9C826868DF2F4C433770#fndtn-information> (20. 12. 2018)

De Blok, E. A. Lisanne, Tom W. G. Van Der Meer. 2018. „The puzzling effect of residential neighbourhoods on the vote for the radical right an individual-level panel study on the mechanisms behind neighbourhood effects on voting for the Dutch Freedom Party, 2010–2013.“ *Electoral Studies* 53: 122-132.

De Cleen, Benjamin. 2017. „Populism and Nationalism.“ Pp. 342-362 in Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paulina Ochoa Espejo, Pierre Ostiguy, Paul Taggart (eds.). *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford: Oxford University Press.

De Lange, Sarah L., Matthijs Rooduijn, Wouter Van Der Brug. 2016. „Expressing or fuelling discontent? The relationship between populist voting and political discontent.“ *Electoral Studies* 43: 32-40.

De Vries, Catherine E., Erica E. Edwards. 2009. „Taking Europe To Its Extremes: Extremist Parties and Public Euroscepticism.“ *Party Politics* 15 (1): 5-28.

Diemer, Matthew A., Irene López, Rashmita S. Mistry, Faye Reimers, Martha E. Wadsworth. 2013. „Best Practices in Conceptualizing and Measuring Social Class in Psychological Research.“ *Analyses of Social Issues and Public Policy* 13 (1): 77-113.

Disslbacher, Franziska, Jürgen Essletzbichler, Mathias Moser. 2018. „The victims of neoliberal globalisation and the rise of the populist vote: a comparative analysis of three recent electoral decisions.“ *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 11 (1): 73-94.

Di Tella, Torcuato. 1965. „Populism and reform in Latin America.“ Pp. 47-74 in Claudio Veliz (ed.). *Obstacles to Change in Latin America*. Oxford: Oxford University Press.

Dolezal, Martin, Edgar Grande, Marc Helbling, Dominic Höglinger, Swen Hutter, Hasnpeter Kriesi, Bruno Wüest. 2012. *Political Conflict in Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Downs, Anthony. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: HarperCollins Publishers.

Drake, Paul. 1978. *Socialism and Populism in Chile, 1932-1952*. Urbana: University of Illinois Press.

Durkheim, Emile. 1997. *The Divisions of Labour in Society*. New York: The Free Press.

Elchardus, Mark, Bram Spruyt. 2016. „Populism, Persistent Republicanism and Declinism: An Empirical Analysis of Populism as a Thin Ideology.“ *Government and Opposition* 51 (1): 111-133.

Enders, Craig K. 2010. *Applied Missing Data Analysis*. New York: The Guilford Press.

Fennema, Meindert, Jean Tillie, Wouter Van Der Brug. 2005. „Why Some Anti-Immigrant Parties Fail and Others Succeed: A Two-Step Model of Aggregate Electoral Support.“ *Comparative Political Studies* 38 (5): 537-573.

Fennema, Meindert, Jean Tillie, Wouter Van Der Brug. 2000. „Anti-immigrant parties in Europe: Ideological or protest vote?“ *European Journal of Political Research* 37 (1): 77-102.

Ferguson, Neil, Reeshma Haji, Shelley McKeown. 2016. *Understanding Peace and Conflict Through Social Identity Theory*. Springer International Publishing.

Florida, Richard. 2017. *The New Urban Crisis: How Our Cities Are Increasing Inequality, Deepening Segregation, and Failing the Middle Class—and What We Can Do About It*. New York: Basic Books.

Freeden, Michael. 2003. *Ideology*. Oxford: Oxford University Press.

Freeden, Michael. 1996. *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach*. Oxford: Clarendon Press.

Gallagher, Michael, Michael Laver, Peter Mair. 2005. *Representative Government in Modern Europe: Institutions, Parties, and Governments*. Boston: McGraw-Hill.

García, Diego. 2014. *Personalization of Politics and Electoral Change*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

García-Manglano, Javier, Effrosyni Charitopoulou. 2018. „Fear of small numbers? Immigrant population size and electoral support for the populist radical right in Switzerland“ *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44 (5): 849-869.

Georgiadou, Vasiliki, Lamprini Rori, Costas Roumanias. 2018. „Mapping the European far right in the 21st century: A meso-level analysis.“ *Electoral Studies* 54: 103-115.

Germani, Gino. 1978. *Authoritarianism, Fascism and National Populism*. New Brunswick: Transaction.

Gidron, Noam, Peter A. Hall. 2017. „The politics of social status: economic and cultural roots of the populist right.“ *The British Journal of Sociology* 68 (1): 57-84.

Gijssberts, Mérove, Marcel Lubbers, Peer Scheepers. 2002. „Extreme right-wing voting in Western Europe.“ *European Journal of Political Research* 41 (3): 345-378.

Golder, Matt. 2016. „Far Right Parties in Europe.“ *Annual Review of Political Science* 19 (1): 477-497.

Harmsen, Robert. 2010. „Concluding Comment: On Understanding the Relationship between Populism and Euroscepticism.“ *Perspectives on European Politics and Society* 11 (3): 333-341.

Hawkins, Kirk, Teun Pauwels, Madeleine Read. 2017. „Populism and Its Causes.“ Pp. 267-286 in Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paulina Ochoa Espejo, Pierre Ostiguy, Paul Taggart (eds.). *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford: Oxford University Press.

Hawkins, Kirk, Cristóbal Rovira Kaltwasser. 2017. „The Ideational Approach to Populism.“ *Latin American Research Review* 52(4): 513–528.

Hawkins, Kirk. 2010. *Venezuela's Chavismo and Populism in Comparative Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hawkins, Kirk. 2009. „Is Chávez populist? Measuring populist discourse in comparative perspective.“ *Comparative Political Studies* 42 (8): 1040-1067.

Hermet, Guy. 2013. „Foundational populism.“ Pp. 84-113 in Sergiu Gherghina, Sergiu Miscoiu, Sorina Soare (eds.). *Contemporary Populism: A Controversial Concept and Its Diverse Forms*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.



Hogg, Michael A., Scott A. Reid. 2005. „Uncertainty reduction, self-enhancement, and ingroup identification.“ *Personality and Social Psychology Bulletin* 31 (6): 1-14.

Hooghe, Liesbet, Gary Marks. 2018. „Cleavage theory meets Europe’s crises: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage.“ *Journal of European Public Policy* 25 (1): 109-135.

Hooghe, Marc, Sofie Marien, Teun Pauwels. 2011. „Where Do Distrusting Voters Turn if There is No Viable Exit or Voice Option? The Impact of Political Trust on Electoral Behaviour in the Belgian Regional Elections of June 2009.“ *Government and Opposition* 46 (2): 245-273.

Houwen, Tim. 2013. *Reclaiming Power for the People: Populism in Democracy*. Nijmegen: Radboud University.

Hroch, Miroslav. 2009. *Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Hroch, Miroslav. 1985. *Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups Among the Smaller European Nations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ignazi, Piero. 1992. „The silent counter-revolution: Hypotheses on the emergence of extreme right-wing parties in Europe.“ *European Journal of Political Research* 22 (1): 3-34.

Inglehart, Ronald, Pippa Norris. 2016. „Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash.“ *HKS Working Paper* (online). Dostupné z: <[https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=2818659###](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2818659###)> (26. 2. 2019)

Inglehart, Ronald. 1977. *The Silent Revolution: Changing Values and Political Style among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.

Ivarsflaten, Elisabeth. 2008. „What Unites Right-Wing Populists in Western Europe?: Re-Examining Grievance Mobilization Models in Seven Successful Cases.“ *Comparative Political Studies* 41 (1): 3-23.

Jagers, Jan, Stefaan Walgrave. 2007. „Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties’ Discourse in Belgium.” *European Journal of Political Research* 46 (3): 319–45.

Jetten, Jolanda, Frank Mols. 2016. „Explaining the Appeal of Populist Right-Wing Parties in Times of Economic Prosperity.“ *Political Psychology* 37 (2): 275-292.

Judis, John B., Ruy Teixeira. 2002. *The Emerging Democratic Majority*. New York: Scribner.

Kaltwasser, Cristóbal Rovira, Cas Mudde. 2017. *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Kaltwasser, Cristóbal Rovira, Paulina Ochoa Espejo, Pierre Ostiguy, Paul Taggart. 2017. „Populism: An Overview of the Concept and the State of the Art.“ Pp. 1-24 in Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paulina Ochoa Espejo, Pierre Ostiguy, Paul Taggart (eds.). *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford: Oxford University Press.

Kaltwasser, Cristóbal Rovira. 2013. „The response of populism to Dahl's democratic dilemma.“ *Political Studies* 62 (3): 470-487.

Kaltwasser, Cristóbal Rovira, Cas Mudde. 2013a. „Exclusionary vs. Inclusionary Populism: Comparing Contemporary Europe and Latin America. *Government and Opposition* 48 (2): 147-174.

Kaltwasser, Cristóbal Rovira, Cas Mudde. 2013b. „Populism.“ Pp. 493-512 in Michael Freeden, Lynan Tower Sargent, Marc Stears (eds.). *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Oxford: Oxford University Press.

Keppens, Gil, Bram Spruyt, Filip Van Droogenbroeck. 2016. „Who Supports Populism and What Attracts People to It?.“ *Political Research Quarterly* 69 (2): 335-346.

Kestilä-Kekkonen, Elina, Peter Söderlund. 2014. „Party, Leader or Candidate? Dissecting the Right-Wing Populist Vote in Finland.“ *European Political Science Review* 6 (4): 641-662.

King, Gary, Ori Rosen, Martin A. Tanner. 2004. *Ecological Inference: New Methodological Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kitschelt, Herbert, Anthony McGann. 1995. *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Kriesi, Hanspeter. 2014. „The Populist Challenge.“ *West European Politics* 37 (2): 361-378.

Kuppens, Toom, Bram Spruyt. 2015. „Warm, cold, competent or incompetent? An empirical assessment of public perceptions of the higher and less educated.“ *Current Sociology* 63 (7): 1058–1077.

Küpper, Beate, Carina Wolf, Andreas Zick. 2010. „Social Status and Anti-Immigrant Attitudes in Europe: An Examination from the Perspective of Social Dominance Theory.“ *International Journal of Conflict and Violence* 4 (2): 205-219.

Laclau, Ernesto. 2005. *On Populist Reason*. London: Verso.

Laclau, Ernesto. 1977. *Politics and Ideology in Marxist Theory: Capitalism, Fascism, Populism*. London: NLB.

Lamont, Michele, Virág Molnár. 2002. „The Study of Boundaries in the Social Sciences.“ *Annual Review of Sociology* 28: 167-195.

Lamont, Michele. 2000. *The Dignity of Working Men: Morality and the Boundaries of Race, Class, and Immigration*. New York: Russell Sage Foundation.

Leach, Colin Wayne, Russel Spears. 2008. „A Vengefulness of the Impotent”: The Pain of In-Group Inferiority and Schadenfreude Toward Successful Out-Groups.“ *Journal of Personality and Social Psychology* 95 (6): 1383-1396.

Lee, Daniel. 2016. *Popular Sovereignty in Early Modern Constitutional Thought*. Oxford: Oxford University Press.

Lipset, Seymour Martin, Stein Rokkan. 1967. *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press.

Lipset, Seymour Martin. 1960. *Political Man: The Social Basis of Politics*. New York: Doubleday.

Lubbers, Marcel, Peer Scheepers, Han Werts. 2013. „Euro-scepticism and radical right-wing voting in Europe, 2002–2008: Social cleavages, socio-political attitudes and

contextual characteristics determining voting for the radical right.“ *European Union Politics* 14 (2): 183-205.

Lubbers, Marcel, Peer Scheepers. 2007. „Explanations of Political Euro-Scepticism at the Individual, Regional and National Levels.“ *European Societies* 9 (4): 643-669.

Magnusson Hanson, Linda L., Michiko Miyakawa, Töres Theorell Hugo Westerlund. 2012. „Subjective social status: its determinants and association with health in the Swedish working population.“ *European Journal of Public Health* 22 (4): 593-597.

Mair, Peter. 2009. „Representative versus Responsible Government.“ *MPIfG Working Paper* (online; Pdf). Dostupné z: <<http://www.mpifg.de/pu/workpap/wp09-8.pdf>> (15. 1. 2019)

Mareš, Petr, Ladislav Rabušic, Petr Soukup. 2015. *Analýza sociálněvědních dat (nejen) v SPSS*. Brno: Masarykova univerzita.

Menendez, Irene. 2016. „Globalization and Welfare Spending: How Geography and Electoral Institutions Condition Compensation.“ *International Studies Quarterly* 60 (4): 665-676.

Milbrath, Lester W. 1965. *Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics?*. Chicago: Rand McNally.

Minkenberg, Michael. 2003. „The West European Radical Right as a Collective Actor: Modeling the Impact of Cultural and Structural Variables on Party Formation and Movement Mobilization.“ *Comparative European Politics* 1 (2): 149-170.

Minkenberg, Michael. 2000. „The Renewal of the Radical Right: Between Modernity and Anti-modernity.“ *Government and Opposition* 35 (2): 170-188.

Moffitt, Benjamin. 2016. *The global rise of populism: Performance, political style and representation*. Stanford: Stanford University Press.

Montero, José Ramón, Mariano Torcal. 2006. *Political Disaffection in Contemporary Democracies. Social Capital, Institutions, and Politics*. Routledge: New York.

Moretti, Enrico. 2012. *The New Geography of Jobs*. New York: Mariner Books.

Mudde, Cas. 2017. „An Ideational Approach.“ Pp. 27-47 in Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paulina Ochoa Espejo, Pierre Ostiguy, Paul Taggart (eds.). *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford: Oxford University Press.

Mudde, Cas. 2007. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mudde, Cas. 2004. „The Populist Zeitgeist.“ *Government and Opposition* 39 (4): 541–563.

Mughan, Anthony, Pamela Paxton. 2006. „Anti-Immigrant Sentiment, Policy Preferences and Populist Party Voting in Australia.“ *British Journal of Political Science* 36 (2): 341-358.

Näsström, Sofia. 2011. „The Challenge of the All-Affected Principle.“ *Political Studies* 59 (1): 116-134.

Nelson, Eric. 2016. „Prerogative, Popular Sovereignty and the America Founding.“ Pp. 187-211 in Richard Bourke, Quentin Skinner (eds.). *Popular Sovereignty in Historical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ochoa Espejo, Paulina. 2011. *The Time of Popular Sovereignty: Process and the Democratic State*. University Park: Pennsylvania State University Press.

Ostiguy, Pierre. 2017. „Populism: A Socio-Cultural Approach.“ Pp. 73-97 in Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paulina Ochoa Espejo, Pierre Ostiguy, Paul Taggart (eds.). *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford: Oxford University Press.

Ostiguy, Pierre. 2009. „The High-Low Divide: Rethinking Populism and Anti-Populism.“ *Committee on Concepts and Methods Working Paper Series* 35 (online; Pdf). Dostupné z: <[https://www.researchgate.net/publication/309126989\\_The\\_High-Low\\_Divide\\_Rethinking\\_Populism\\_and\\_Anti-Populism](https://www.researchgate.net/publication/309126989_The_High-Low_Divide_Rethinking_Populism_and_Anti-Populism)> (20. 10. 2018)

Panizza, Francisco. 2017. „Populism and Identification.“ Pp. 406-425 in Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paulina Ochoa Espejo, Pierre Ostiguy, Paul Taggart (eds.). *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford: Oxford University Press.

Panizza, Francisco. 2005. „Introduction: populism and the mirror of democracy.“ Pp. 1-31 in Francisco Panizza (ed.). *Populism and the Mirror of Democracy*. London: Verso.

Passmore, Kevin. 2012. *The Right in France from the Third Republic to Vichy*. Oxford: Oxford University Press.

Pettigrew, Thomas F. 1998. „Intergroup Contact Theory.“ *Annual Review of Psychology* 49 (1): 65-85.

Postel, Charles. 2007. *The Populist Vision*. Oxford: Oxford University Press.

Powell, Eleanor Neff, Joshua A. Tucker. 2013. „Revisiting Electoral Volatility in Post-Communist Countries: New Data, New Results and New Approaches.“ *British Journal of Political Science* 44 (1): 123-147.

Prosser, Christopher. 2015. „Dimensionality, ideology and party positions towards European integration.“ *West European Politics* 39 (4): 731-754.

Quillian, Lincoln. 1995. „Prejudice as a Response to Perceived Group Threat: Population Composition and Anti-Immigrant and Racial Prejudice in Europe.“ *American Sociological Review* 60 (4): 586-611.

Ridgeway, Cecilia L. 2014. „Why Status Matters for Inequality.“ *American Sociological Review* 79 (1): 1-16.

Roberts, Kenneth. 2008. „The mobilization of opposition to economic liberalization.“ *Annual Review of Political Science* 11: 327-349.

Rooduijn, Matthijs. 2018a. „State of the field: How to study populism and adjacent topics? A plea for both more and less focus.“ *European Journal of Political Research* 58 (1): 362-372.

Rooduijn, Matthijs. 2018b. „What unites the voter bases of populist parties? Comparing the electorates of 15 populist parties.“ *European Political Science Review* 10 (3): 351-368.

Rooduijn, Matthijs. 2014. „Vox populismus: a populist radical right attitude among the public?.“ *Nations and Nationalism* 20 (1): 80-92.

Rooduijn, Matthijs, Gijs Schumacher. 2013. „Sympathy for the ‘devil’? Voting for populists in the 2006 and 2010 Dutch general elections.“ 32 (1): 124-133.

Rydgren, Jens. 2011. „A legacy of ‘uncivicness’? Social capital and radical right-wing populist voting in Eastern Europe.“ *Acta Politica* 46 (2): 132-157.

Rydgren, Jens. 2007. „The Sociology of the Radical Right.“ *Annual Review of Sociology* 33: 241-262.

Sabbadini, Lorenzo. 2016. „Popular sovereignty and representation in the English Civil War.“ Pp. 164-186 in Richard Bourke, Quentin Skinner (eds.). *Popular Sovereignty in Historical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sartori, Giovanni. 1970. „Concept misformation in comparative politics.“ *American Political Science Review* 64 (4): 1033-1053.

Sedláčková, Markéta, Jiří Šafr. 2006. *Sociální kapitál: Koncepty, teorie a metody měření*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České Republiky.

Schumacher, Gijs, Kees Van Kersbergen. 2016. „Do mainstream parties adapt to the welfare chauvinism of populist parties?.“ *Party Politics* 22 (3): 1-13.

Spierings, Niels, Andrej Zaslove. 2015. „Gendering the vote for populist radical-right parties.“ *Patterns of Prejudice* 49 (1-2): 135-162.

Spruyt, Bram. 2014. „An asymmetric group relation? An investigation into public perceptions of education-based groups and the support for populism.“ *Acta Politica* 49 (2): 123-143.

Stanley, Ben. 2008. „The thin ideology of populism.“ *Journal of Political Ideologies* 13 (1): 95-110.

Šubrt, Jiří. 1998. *K sociologické reflexi modernizace*. Praha: Karolinum.

Taggart, Paul. 2000. *Populism*. Philadelphia: Open University Press.

Tajfel, Henri. 1978. *Differentiation between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations*. Oxford: Academic Press.

Tajfel, Henri. 1972. „La catégorisation sociale.” Introduction à la psychologie sociale 1: 385-426.

Tuck, Richard. 2016. *The Sleeping Sovereign: The Invention of Modern Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Van Buuren. 2007. „Multiple imputation of discrete and continuous data by fully conditional specification.“ *Statistical Methods in Medical Research* 16 (3): 219-242.

Van Hauwert, Steven M., Stijn Van Kessel. 2018. „Beyond protest and discontent: A cross-national analysis of the effect of populist attitudes and issue positions on populist party support.“ *European Journal of Political Research* 57 (1): 68-92.

Van Kessel, Stijn. 2015. *Populist Parties in Europe: Agents of Discontent?*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Venturi, Franco. 1960. *Roots of Revolution: A History of the Populist and Socialist Movements in Nineteenth Century Russia*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Von Beyme, Klaus. 1988. „Right-wing extremism in post-war Europe.“ *West European Politics* 11 (2): 1-18.

Webb, Paul. 2013. „Who is willing to participate? Dissatisfied democrats, stealth democrats and populists in the United Kingdom.“ *European Journal of Political Research* 52 (6): 747-772.

Weber, Max. 1968. *Economy and Society*. New York: Bedminster Press.

Weyland, Kurt. 2017. „Populism: A Political-Strategic Approach.“ Pp. 48-72 in Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paulina Ochoa Espejo, Pierre Ostiguy, Paul Taggart (eds.). *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford: Oxford University Press.

Weyland, Kurt. 2001. „Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics.“ *Comparative Politics* 34 (1): 1-22.

Weyland, Kurt. 1996. „Neopopulism and neoliberalism in Latin America: Unexpected affinities.“ *Studies in Comparative International Development* 31 (3): 3-31.

Wolf, Martin. 2016. „The economic losers are in revolt against the elites.“ *Financial Times*, 26. 1. 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.ft.com/content/135385ca-c399-11e5-808f-8231cd71622e>> (20. 2. 2019)

Wolfreys, Jim. 2013. „The European extreme right in comparative perspective.“ Pp. 19-37 in Emmanuel Godin, Brian Jenkins, Adrea Mammone (eds.). *Varieties of Right-Wing Extremism in Europe*. London, New York: Routledge.

Zhirkov, Kirill. 2014. „Nativist but not alienated: A comparative perspective on the radical right vote in Western Europe.“ *Party Politics* 20 (2): 286-296.



## **Prameny**

CVVM. 2013. *Česká volební studie*. Český sociálněvědní datový archiv.

CVVM. 2017. *Česká volební studie*. Český sociálněvědní datový archiv.

Český statistický úřad. „Veřejná databáze“, (online; databáze). Dostupné z: <<https://vdb.czso.cz/vdbvo2/>> (20. 1. 2019)

European Parliament. 2018. „Taking up the challenge: From (silent) support to actual vote.“ Eurobarometer Survey 90.1 of the European Parliament: A Public Opinion Monitoring Study (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2018/parlemeter-2018/report/en-parlemeter-2018.pdf>> (2. 4. 2019)

ISSP Research Group. 1995. *International Social Survey Programme: Environment I - ISSP 1993*. Cologne: GESIS Data Archive.

ISSP Research Group. 2016. *International Social Survey Programme: Citizenship II - ISSP 2014*. Cologne: GESIS Data Archive.

OECD. „Employment“, (online; databáze). Dostupné z: <<https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=54741#>> (2. 1. 2019)

## Seznam použitých zkratk

ČR – Czech Republic – Česká republika

ČVS – Czech electoral study – Česká volební studie

EU – European Union – Evropská unie

HHI – Herfindahl-Hirschmann index – Herfindahl-Hirschmannův index

ISSP – International Social Survey Programme – Mezinárodní program sociálních průzkumů

KDU-ČSL – Christian and Democratic Union-Czechoslovak People's Party – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

KSČM – Communist Party of Bohemia and Moravia – Komunistická strana Čech a Moravy

LA – Latin America – Latinská Amerika

LS – The People's Party – Lidová strana

MLR – Multinomial Logistic Regression – Multinominální logistická regrese

OECD – The Organisation for Economic Co-operation and Development – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

OLS – Ordinary Least Squares – Lineární regrese

PRR – Populist radical right – Populistická radikální pravice

PSP ČR – Chamber of Deputies of the Parliament of the Czech Republic – Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky

SES – Socioeconomic status – Socioekonomický status

SLDB 2011 – Census of people, houses and flats 2011 – Sčítání lidí, domů a bytů 2011

SPD – Freedom and Direct Democracy Tomio Okamura – Svoboda a přímá demokracie Tomio Okamura

TCI – thin-centered ideology – úzce vymezená ideologie

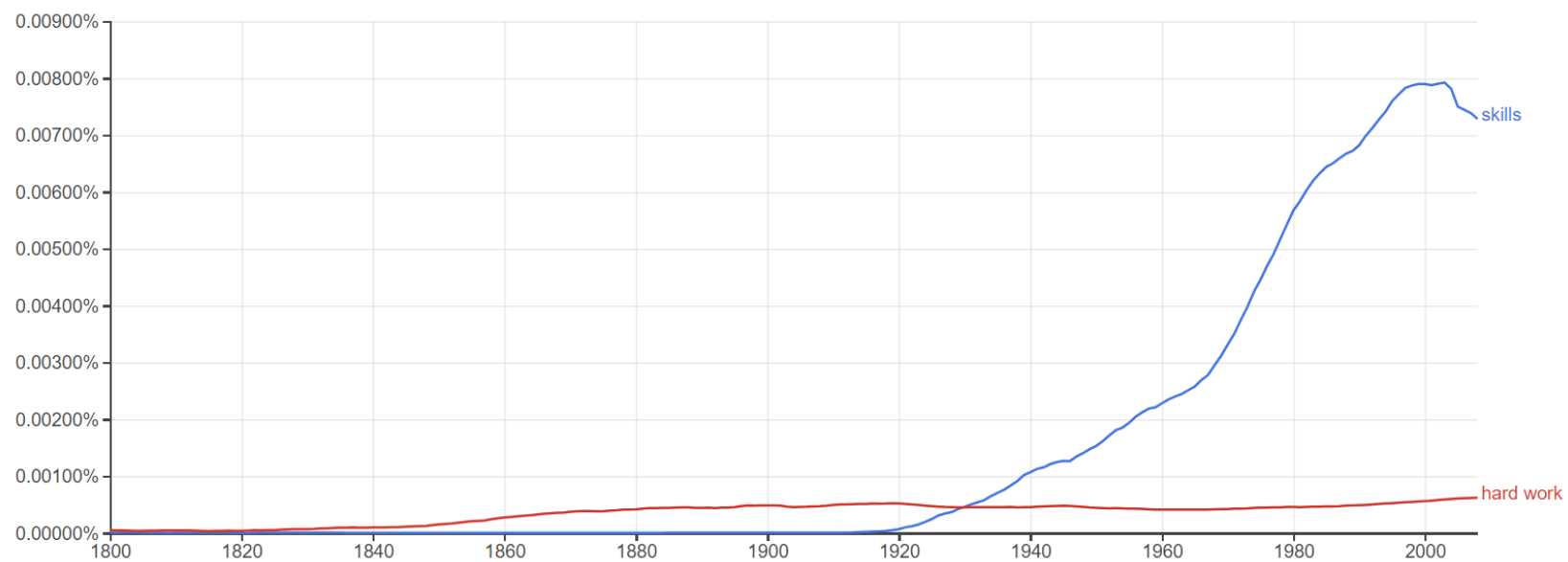
USA – United States of America – Spojené státy americké

Úsvit – Tomio Okamura's Dawn of Direct Democracy – Úsvit přímé demokracie  
Tomia Okamury

VIF – variance inflation factor – faktor variace rozptylu

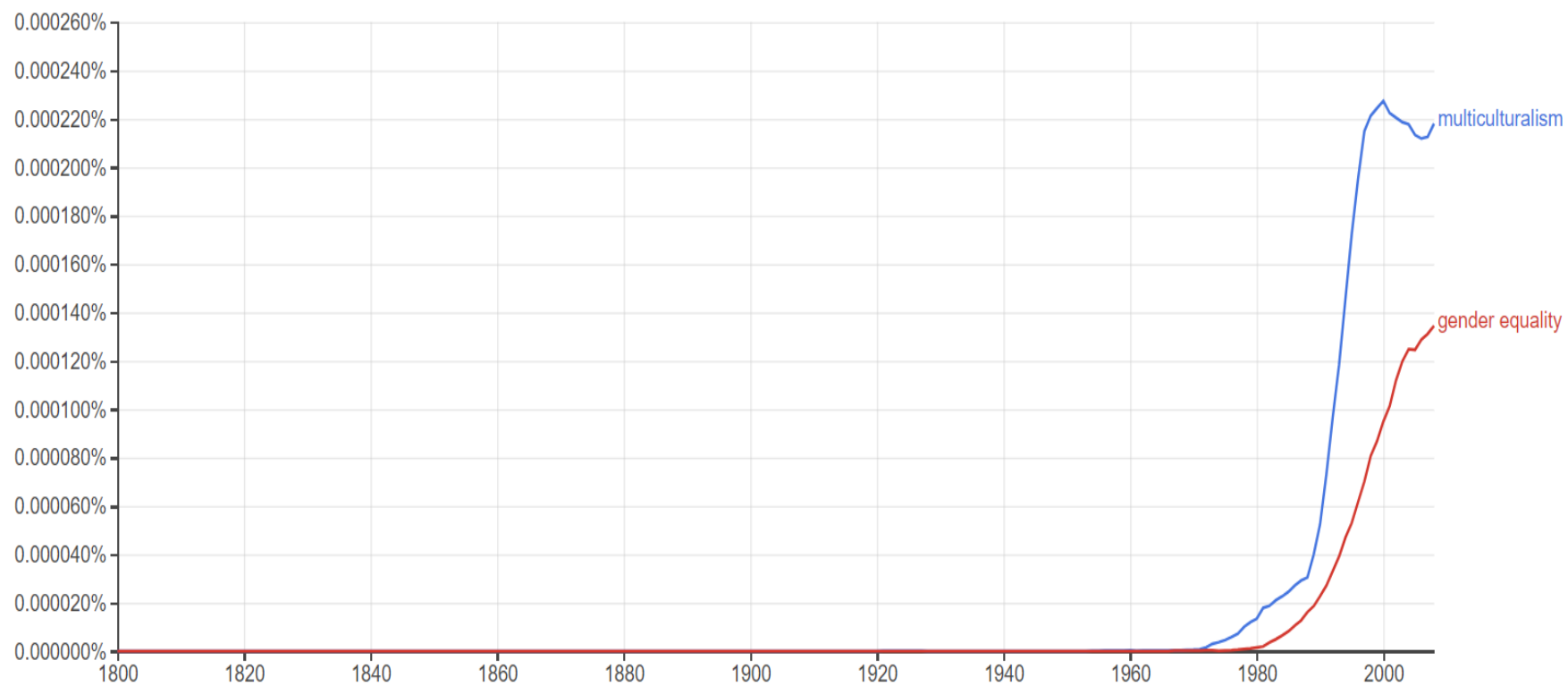
# Přílohy

Příloha 1 – Kulturní trendy mezi lety 1800 až 2008; profesní témata; angličtina



Zdroj: Google N gram

Příloha 2 – Kulturní trendy mezi lety 1800 až 2008; sociální témata; angličtina



Zdroj: Google N gram

Příloha 3 – Kulturní trendy mezi lety 1800 až 2008; profesní témata; francouzština



Zdroj: Google N gram

Příloha 4 – Kulturní trendy mezi lety 1800 až 2008; sociální témata; francouzština



Zdroj: Google N gram

Příloha 5 – Kulturní trendy mezi lety 1800 až 2008; profesní témata; italština



Zdroj: Google N gram



Příloha 6 – Kulturní trendy mezi lety 1800 až 2008; sociální témata; italština



Zdroj: Google N gram

Příloha 7 – Kulturní trendy mezi lety 1800 až 2008; profesní témata; němčina



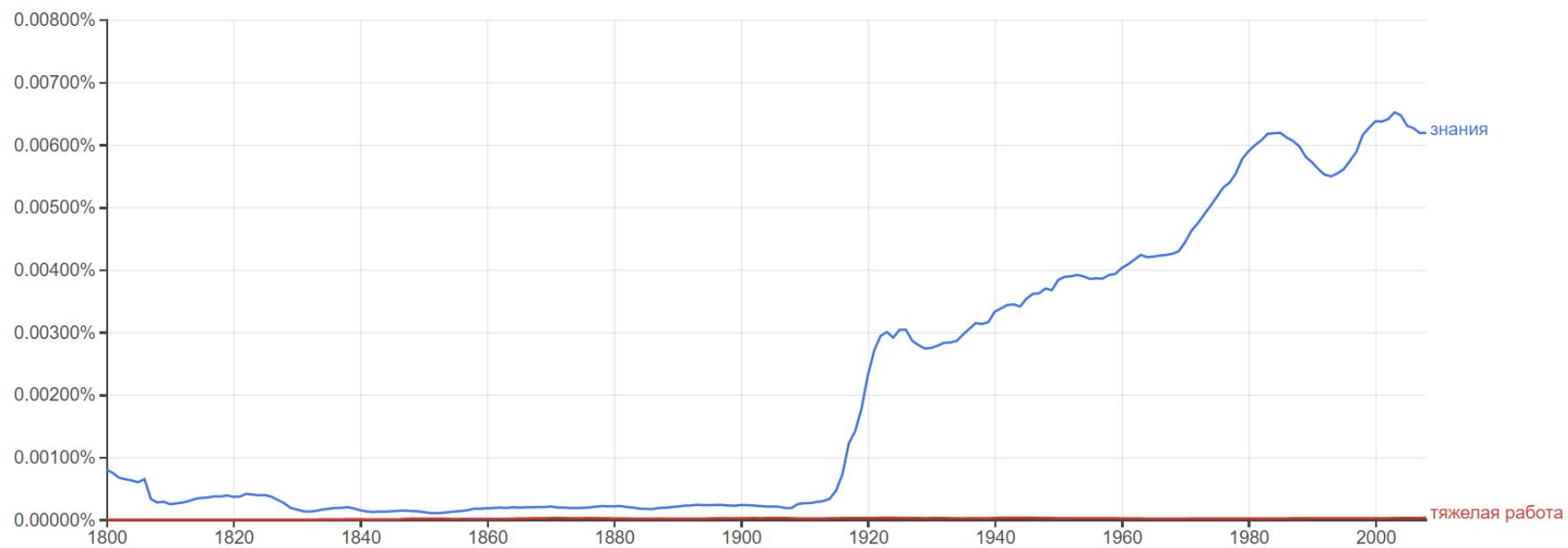
Zdroj: Google N gram

Příloha 8 – Kulturní trendy mezi lety 1800 až 2008; sociální témata; němčina



Zdroj: Google N gram

Пříloha 9 – Kulturní trendy mezi lety 1800 až 2008; profesní témata; ruština



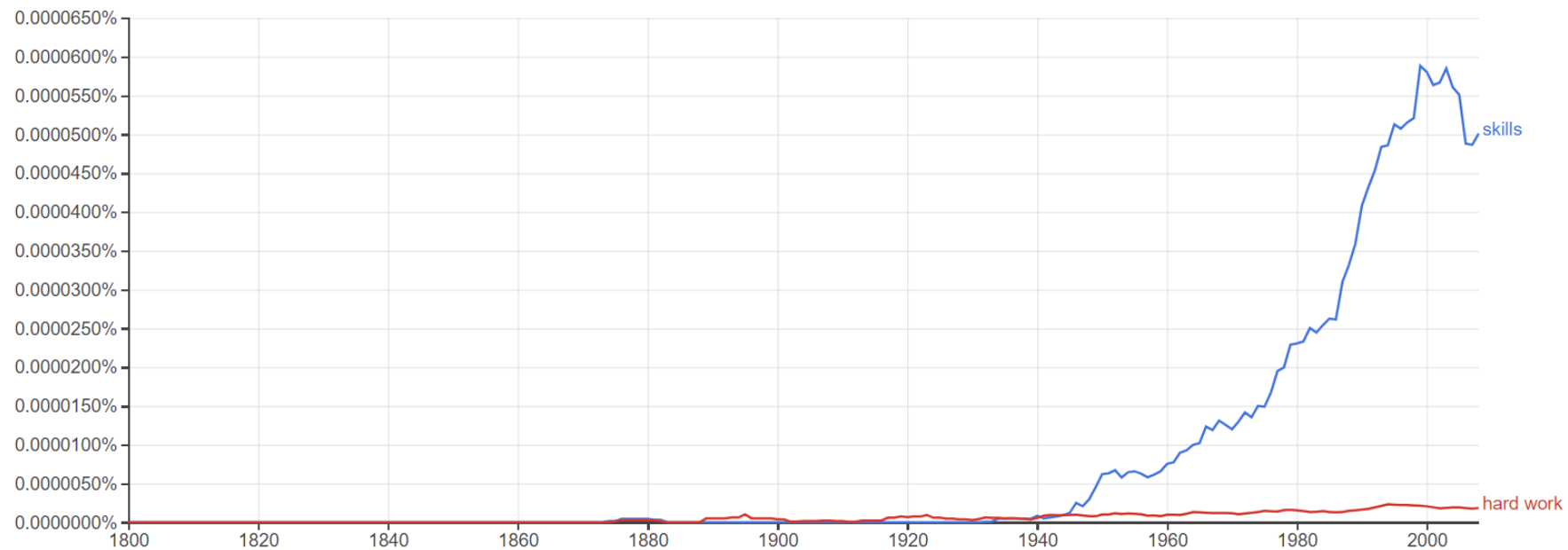
Zdroj: Google N gram

Пříloha 10 – Kulturní trendy mezi lety 1800 až 2008; sociální témata; ruština



Zdroj: Google N gram

Příloha 11 – Kulturní trendy mezi lety 1800 až 2008; profesní témata; španělština



Zdroj: Google N gram

Příloha 12 – Kulturní trendy mezi lety 1800 až 2008; sociální témata; španělština



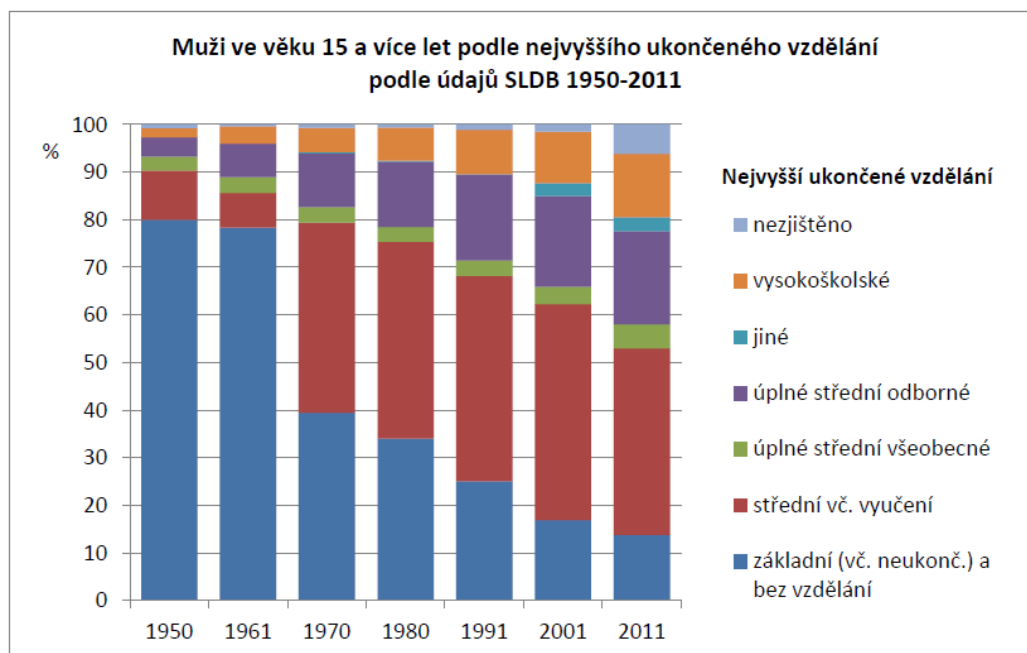
Zdroj: Google N gram

Příloha 13 – Podíl zaměstnanosti žen a mužů ve věku 15 až 64 v ČR

rok	muži	ženy	rozíl
1993	80,3	63,9	16,4
1994	80,4	64,4	16,0
1995	80,6	64,1	16,5
1996	80,7	63,6	17,1
1997	80,5	63,7	16,8
1998	80,3	64,0	16,3
1999	80,2	64,1	16,1
2000	79,4	63,7	15,7
2001	79,0	63,2	15,8
2002	78,9	62,8	16,1
2003	78,2	62,5	15,7
2004	78,0	62,2	15,8
2005	78,4	62,4	16,0
2006	78,3	62,3	16,0
2007	78,1	61,5	16,6
2008	78,1	61,0	17,1
2009	78,5	61,5	17,0
2010	78,6	61,5	17,1
2011	78,7	62,2	16,5
2012	79,5	63,5	16,0
2013	80,5	65,1	15,4
2014	81,2	65,6	15,6
2015	81,4	66,5	14,9
2016	82,2	67,6	14,6
2017	82,9	68,7	14,2

Zdroj: data OECD

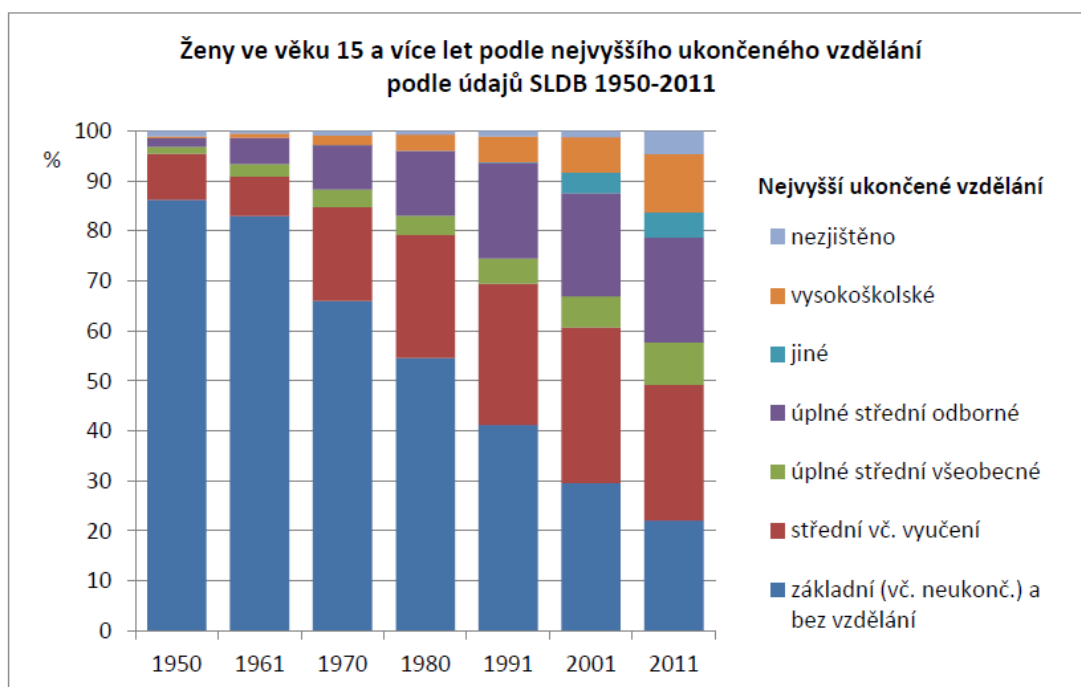
Příloha 14 – Úroveň vzdělání mužů v ČR mezi lety 1950 až 2011



Zdroj: ČSÚ 2014a



Příloha 15 – Úroveň vzdělání žen v ČR mezi lety 1950 až 2011



Zdroj: ČSÚ 2014a

Příloha 16 – Průměr SES dle pohlaví v roce 2013

Pohlaví	Průměr
muž	10,040277
žena	9,953637
celkem	9,995026

Zdroj: ČVS 2013

Příloha 17 – Průměr SES u voličů politických subjektů zastoupených v PSP ČR v roce 2013

Politický subjekt	Průměr
ANO 2011	10,1239
ČSSD	10,0037
KDU-ČSL	10,0141
KSČM	9,6824
ODS	10,4858
TOP 09	10,5581
ÚSVIT	10,1181
celkem	10,0820

Zdroj: ČVS 2013

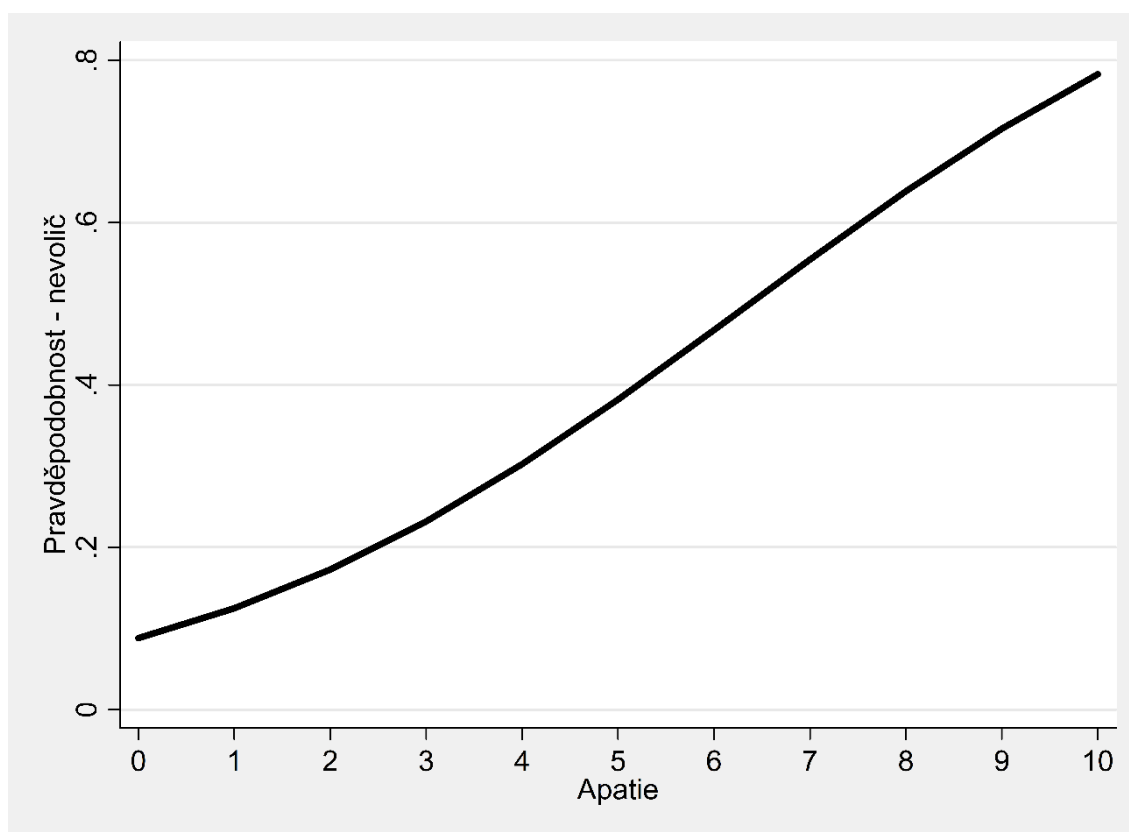
Příloha 18 – Průměr vzdělání u voličů politických subjektů zastoupených v PSP ČR v roce 2017

Politický subjekt	Průměr
ANO 2011	5,432787
ČSSD	5,407895
KDU-ČSL	5,568627
KSČM	4,135135
ODS	6,870000
Piráti	5,474453
SPD	5,444444
STAN	5,942857
TOP 09	6,419355
celkem	5,598221

Zdroj: ČVS 2017

Poznámka: Pro výpočet je použita vzdělání na 11 bodové škále.

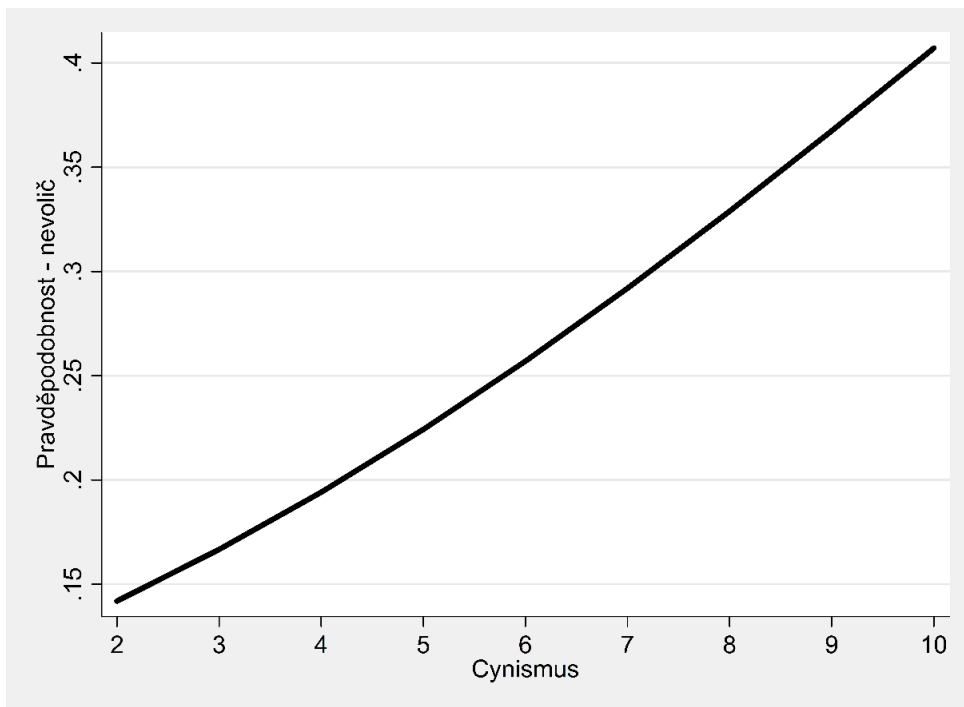
Příloha 19 – Pravděpodobnost náležitosti do skupiny nevoličů v závislosti na míře politické apatie respondenta



Zdroj: ČVS 2017, vlastní zpracování v programu STATA 13

Poznámka: Výpočet je založen na Modelu 8 v Tabulce 10.

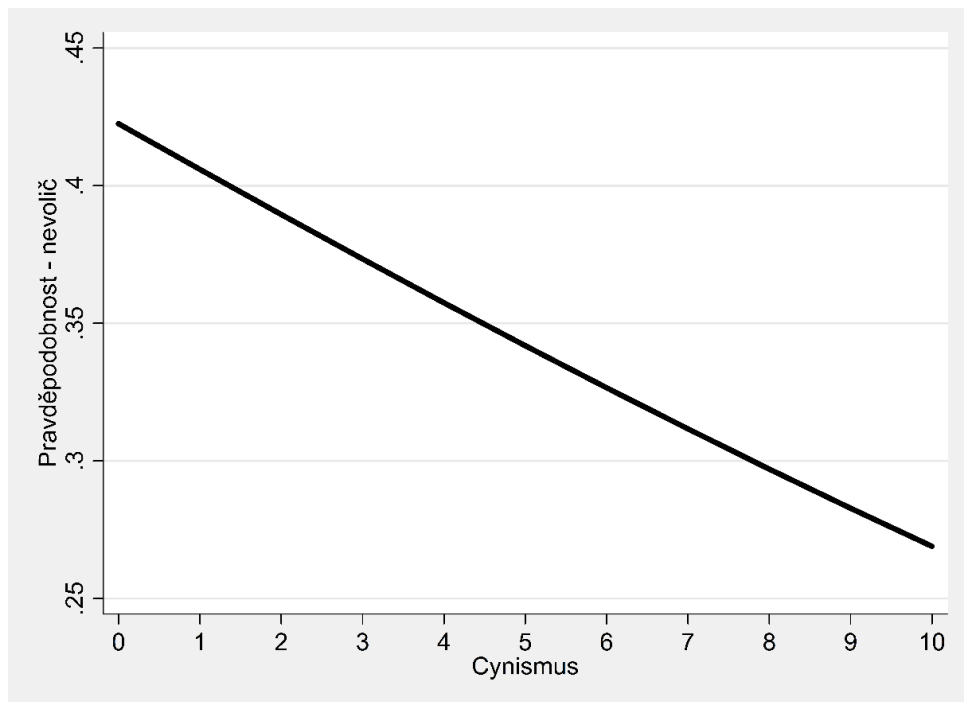
Příloha 20 – Pravděpodobnost náležitosti do skupiny nevoličů v závislosti na míře politického cynismu respondenta



Zdroj: ČVS 2013, vlastní zpracování v programu STATA 13

Poznámka: Výpočet je založen na Modelu 4 v Tabulce 10.

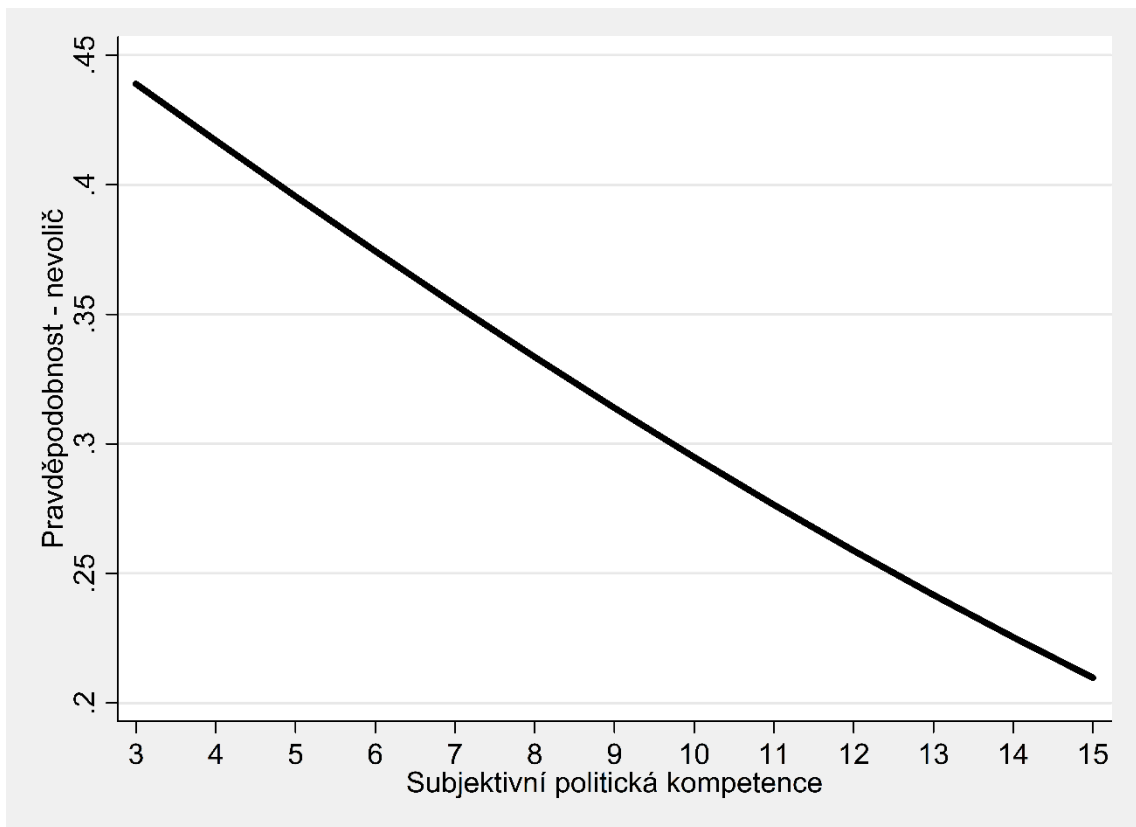
Příloha 21 – Pravděpodobnost náležitosti do skupiny nevoličů v závislosti na míře politického cynismu respondenta



Zdroj: ČVS 2017, vlastní zpracování v programu STATA 13

Poznámka: Výpočet je založen na Modelu 8 v Tabulce 10.

Příloha 22 – Pravděpodobnost náležitosti do skupiny nevoličů v závislosti na hodnocení subjektivní politické kompetence respondenta



Zdroj: ČVS 2017, vlastní zpracování v programu STATA 13

Poznámka: Výpočet je založen na Modelu 8 v Tabulce 10.

# Abstrakt

## *Kdo podporuje české populistické strany?*

Práce se zabývá volební podporou českých populistických stran. Populismus je definován na základě ideačního přístupu, přičemž pozornost je věnována taktéž dalším vlivným přístupům k definování tohoto pojmu. Zároveň jsou diskutovány výhody i nevýhody možných alternativ v porovnání s ideačním přístupem. Dále práce představuje teorie volby populistů sružené do širokých kauzálních mechanismů racionální volby a masové společnosti, a také teorie zaměřené na individuální postoje voličů. Pomocí těchto teorií se snaží zodpovědět hlavní výzkumnou otázku: Jaké faktory ovlivňují volební podporu populistických stran? Závěry vyvrací předpoklad některých teorií, že voliče populistů lze odlišit od ostatních voličů pouze na základě jejich sociodemografických charakteristik. Naopak ukazuje důležitost zkoumání postojů voličů na individuální úrovni, které se v českém případě osvědčily jako nástroj pro predikci volebního chování. Analýzy navíc prokazují určitou podobnost voličů populistických stran a nevoličů, a to zejména z hlediska politické nespokojenosti. Práce rovněž ilustruje výhody využití inkluzivnějších metod statistického modelování umožňující výzkumníkům testování mnoha konkurenčních teoretických předpokladů ohledně volby populistických stran.

Klíčová slova: populismus, populistická radikální pravice, ideační přístup, volební chování

# Abstract

## *Who supports the Czech populist parties?*

The thesis examines electoral support of Czech populist parties. Populism is defined by using the ideational approach while other main approaches are also considered. The discussion about advantages and disadvantages of the alternatives compared to ideational approach follows. The thesis presents theories of vote choice grouped into broad causal mechanisms of rational choice and mass society. Further, it also presents vote theories based on individual attitudes. Making the use of these theories, it tries to answer the main research question: Which factors affect electoral support of populist parties? Conclusions deny an assumption made by several theories that populist voters can be distinguished from other voters based only on sociodemographic characteristics. On the contrary, it shows the importance of exploring individual attitudes of voters, which, at least in the Czech case, proved to be better predictor of voting behaviour. Analysis also shows certain similarities between populist voters and non-voters concerning political dissatisfaction. The thesis also illustrates advantages of using more inclusive strategies of statistical modelling which enables researchers to test various theoretical assumptions concerning electoral support of populist parties.

Keywords: populism, populist radical right, ideational approach, voting behaviour